MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

Indiana University
JUL 1 1968
Library

+ SPIRITUS · IMMORTALIS

WOODBURN
HALL RR

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 15 VOLUME ● 1968 ● ČÍSLO 1-2 NUMBER

MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva: Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, U.S.A.
Published by: Slovak Institute, Cleveland, Ohio, U.S.A.

Predseda: Osv. pán Teodor J. Kojiš, OSB, opát

President: Rt. Rev. Abbot Theodore G. Kojiš, O.S.B.

Rediguje
Mikuláš Šprinc

VYCHODÍ ŠTYRI RAZY DO ROKA.
Predplatné:

USA A CANADA $ 5.—
INÉ KRAJINY $ 4.—

REDAKCIA:
MIKULÁŠ ŠPRINC
28700 Euclid Ave.
WICKLIFFE, OHIO, USA

Administrácia:
Revue Most, Slovak Institute
2900 East Boulevard
Cleveland, Ohio 44104, U.S.A.

OBSAH

Mikuláš Šprinc: **Do pätnásteho ročníka** — 1
— Jed —: **Z mosta doprosta** — 4
Gorazd Zvonický: **Ó Bože, odpusť starým** — 5
Rudolf Dilong: **Tulák** — 6
Jozef G. Cincík: **Martin Benka, nestor maliarskej moderny** — 10
Karol Strmeň: **Zbierka na chudobných** — 17
Rudolf Dilong: **Ľudstvo na cestách** — 20
Štefan Havran: **O bratislavskom štrukturalizme** — 23
† Dominik Valko: **Metropola** — 50, **Epigram** — 50
Gertrud von le Fort: **Aforizmy** (preložil M. Šprinc) — 51
Gorazd Zvonický: **Miesto chmár** — 55
Ján Doránsky: **Z denníka slameného vdovca** — 56
Rudolf Dilong: **Cesty k človeku** (Zo zápisníka, 2) — 61
Paul Claudel: **O poetickej inšpirácii** (Prekl. M.Š.) — 69
Ján Drieň: **Nie celkom** — 70
— Jed —: **Čo s ním** — 70, **Farizejský publikán** — 70

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

M O S T

ČISLO 1-2 NO. 1-2

ROČNÍK XV VOLUME XV

DO PÄTNÁSTEHO ROČNÍKA

Pätnásť rokov nie je veľa. Ale v živote exilného časopisu hádam dosť, aby sme sa na chvíľu zastavili a pouvažovali. Pätnásť rokov všeličo potvrdí a všeličo zavrhne. Ľuďom ošedivejú vlasy a zvráskovatie dakedy tvár. Časopisy žijú z ideálov, z ktorých vznikli. Ako sa to už robí, do prvého čísla Mostu r. 1954 bolo treba napísať niekoľko slov a vysvetliť dôvody jeho vzniku, povedať niečo o jeho poslaní a o jeho línii. Po pätnástich rokoch sotva treba dačo na tom meniť. Hovoriac vtedy o slobodných slovenských spisovateľoch, o slovenských kultúrnych pracovníkoch, napísal som: « Chcú i za hranicami tvoriť a svojou tvorbou vydať svedectvo o duchovnej a mravnej výške svojho národa, ktorý bojuje o svoje základné ľudské práva, o svoju štátnosť a čestné miesto v rodine slobodných národov. Most chce byť ich tribúnou, tlmočníkom ich ľudského a umeleckého vyznania; chce byť časopisom zdravej slovenskej duchovnosti, budovaný na základoch kresťanského humanizmu ».

Treba niečo opraviť, alebo pridať k tomuto ideovému programu? Vari nič. « Most chce byť pestovateľom a strážcom tých kresťanských a slovenských kultúrnych hodnôt, bez ktorých slovenské dejiny nemali a nebudú mať zmyslu ». Na týchto princípoch stojí aj dnes Most a s týmito princípmi ide do ďalšej budúcnosti. Nepatrí sa redaktorovi pri pätnásťročnom míľniku písať o tom naširoko, nakoľko zachovával, i jeho spolupracovníci, tieto zásady; nakoľko sa nimi riadil a nakoľko ich uskutočnil. Prídu raz priatelia ale aj nepriatelia takejto slovenskej kultúry a budú vyhodnocovať. Ostrejším okom zaiste nepriatelia. Kto bude žiť, odpovie im. Nateraz nech hovorí pätnásť ročníkov Mostu.

Keď na Vianoce r. 1954 J. C. Hronský « hlásil sa do radu », napísal: « Ani ja nečakám zázraky, ani nikto. Kto bude zvažovať raz veci, nebude merať metrom, ale časom a podmienkami, a ustáli, že dal sa zreteľný výraz i na literárnom a umeleckom poli, že chceme vykonať svoju najvyššiu povinnosť v borbe o najvyšší úspech národa svojho, v borbe o najplnšiu jeho slobodu ». Robili sme najlepšie, ako sme vedeli a mali, a podľa slov básnika ostatok sme Bohu ponechali.

Ktosi vyčítal raz Mostu, že na jeho stránkach sa nedebatovalo (až na jeden prípad o Železných kruhoch slovenskosti). Nedebatovalo sa, lebo nebolo treba debatovať. Ideologické princípy, z ktorých, a na ktorých slobodní slovenskí tvorcovia tvorili v Moste, sú princípy večné a pravdivé. Možno hovoriť len o rozdielnych a časom i okolnosťami podmienených približovaniach sa a aplikáciách týchto princípov, no nie o ich zmene. Prispievatelia Mostu nemuseli sa a nemusia sa spovedať ani verejne, ani pred ľudovými súdmi z nijakých tragických omylov, z nijakej zrady, z nijakého úchylkárstva. Nemuseli sa zapredávať nikomu, iba pravde a svojmu svedomiu. Mohli písať tak, ako im ich kresťanské a slovenské srdce kázalo a ich tvorba ostáva svedectvom duchovnej nepokrivenosti a priamočiarosti.

Azda by sa bolo treba i širšie zmieniť o Moste v zahraničnej relácii. Vari len toľko, že Most chodí takmer do všetkých krajín piatich kontinentov, a to s výsostným slovenským znakom a s vôňou i farbami slovenskej zeme vtedy, keď tieto symboly slovenskej duchovnosti museli zmiznúť i na Slovensku i v zahraničí, kde slovenská kultúra sa nedostávala a ešte ani dnes sa nedostáva pod vlastným slovenským menom. I to je hodnota, ktorú musí oceniť každý, kto nie je farboslepý a nezradil a nezaprel svoju slovenskú identitu.

Most mohol písať o slovenskej histórii, o literárnej histórii, o umení slovenskom, o sociálnych, náboženských i kultúrnych problémoch tak, ako sa doma nesmelo písať. A tento « neoficiálny » slovenský hlas bude zaznievať z Mostu i v budúcnosti: ako živé svedectvo; nie kvantitatívne, ale írečito slovensky kvalitatívne. Slovensko o nás (aspoň to literárne, kritické a « ideologické ») mlčalo a muselo mlčať. Rozumeli sme tomu. No prišiel čas, že nebude môcť ďalej mlčať. Ani my v Moste nechceme zatvárať oči pred tým, čo sa dnes na Slovensku deje (ako sme nezatvárali ani v minulosti).

Hodnoty i nehodnoty chceme menovať ich vlastnými menami. No aj v dialógu chceme stáť na svojich princípoch. Lebo dialóg nie je zrada princípov, ale slobodné a vospolné hľadanie spoločných styčných bodov, aby spravodlivosť a pravda prišli k slovu.

A čo budúcnosť? Tvrdá škola života naučila nás nerobiť veľké plány do budúcnosti. Až prídem k mostu, potom ho prekročím — hovorí americké porekadlo. Dni nás budú stavať pred konkrétne úlohy, ktoré budeme riešiť podľa svojich síl a možností. V tejto súvislosti rád by som odcitoval, čo Andrej Žarnov o úlohách Mostu napísal do prvého čísla tretieho ročníka: « Naše úsilie o koncentráciu slovenských duchovných síl v zahraničí ponesie sa iba vtedy správnym smerom, keď bude mať za cieľ našu vlastnú obrodu a obrodu slovenského ducha. Pohyb a nie stagnáciu. Nie množstvo, ale kvalitu. Vzrast síce zo starých koreňov, no nie napodobnenie a prostú prístavbu, ale nadstavbu. Bolo by omylom, ak by sme sa stále iba kochali romanticky v minulosti, neusilovali sa o jej precúdenie a nepoučili sa z jej záporov a kladov. Ak by sme zostávali pohľadom iba na povrchu vecí a neusilovali sa o vedecky disciplinovanejšie a hlbšie myslenie a posudzovanie javov v nás a okolo nás. Nemôžeme sa uzatvárať do veže vlastnej izolácie a nevidieť myšlienkové prúdy, hýbuce svetom, nehľadieť sa s nimi vyporiadať a nevyťažiť z nich klady v prospech slovenskej duchovnosti a jej prvoradého zmyslu: slovenského človeka ».

« Ak Most dosiaľ zdarne plnil toto poslanie, bude jeho základnou úlohou, aby na ďalšej svojej ceste stal sa ešte markantnejším odrazom našich snáh, smerujúcim k slovenskému bratstvu, k hĺbkam kresťanského humanizmu a k práci za umlčaný slovenský národ. Netraťme nádej, nezriekajme sa svojej pevnej viery a nekaľme si vzájomne lásku. Kto pevne verí vo vzkriesenie slovenského národa, nepostaví sa chrbtom k práci. Vzkriesený v sebe bude pracovať a bojovať za obnovu a slávu slovenského ducha. Srdcom, umom, mečom, piesňou a modlitbou. Po svojom, ale za spoločným cieľom. Lepšie, ako to robili pred nami. Aby tí, čo prídu po nás, mohli to robiť ešte lepšie ».

Napokon slovo vďaky tým, ktorí finančne umožnili vychádzanie Mostu. Predovšetkým dnes už nebohému a veľkému mecenášovi slovenskej kultúry v Amerike Rev. Jánovi Lachovi, osv. pánu opátovi Teodorovi J. Kojišovi, O.S.B.,

ktorý sa v Slovenskom ústave v Clevelande po smrti Rev. Lacha ujal Mostu a ho účinne protežoval. Všetkým dobrodincom a najmä Kultúrnej základine Antona Bernoláka; jednotlivcom, ktorí citel'nými sumami naň prispievali. Takisto aj oddaným odberatel'om, ktorí verne stáli pri Moste za pätnást' rokov. V najlepšej nádeji, že ich rady ešte zhustnú.

Službu slovenskej slobodnej kultúre v Moste považovali sme za zrejmú. Nepot'apkávali sme sa po pleci a verejne sme si ned'akovali. No myslím, že bude spravodlivé pri tejto príležitosti povedat' úprimné Pán Boh zaplat' všetkým spolupracovníkom a prispievatel'om Mostu. Nech je im na čest' a slávu, že jak oni, tak i redaktor, i administrátor nikdy ani jedného haliera za prácu neprijali, nijaké honoráre nedostávali. Pätnást' ročníkov Mostu je pätnást' rokov práce z čistej lásky k Slovensku, k jeho minulosti i prítomnosti. Ako v minulosti, i v budúcnosti každý ročník Mostu nech prechádza do histórie s týmto nezmazatel'ným znakom slovenského sebavedomia. Neopájame sa nijakými pocitmi hrdinstva. Most sme považovali a budeme považovat' za jednoduchú a zrejmú povinnost' slovenského vojaka na slovenskej kultúrnej bašte.

Ako pred pätnástimi rokmi, i dnes môžeme len zopakovat' naše krédo: « Veríme v Boha, vo večné hodnoty krest'anstva, v právo a slobodu človeka; v právo a slobodu nášho národa a v slobodu umeleckej tvorby ».

Mikuláš Šprinc
redaktor

Z MOSTA DOPROSTA

— Jed —

Sú dvaja bratia,
jeden má núdzu, druhý pôst,
jednému málo, druhému zle platia
za službu duchu, ktorou si čas krátia:
ALMANACH jeden, druhý MOST.

Týždenníkom, to je čnost'
raz v roku platit' a bezmála vždycky.
Periodikám ako Most,
ked', tak len periodicky.

Ó BOŽE, ODPUSŤ STARÝM

Je pravda, že sa srdím,
nepravda, že sa svárim,
len bezočivo tvrdím:
— Odpustiť treba starým,
ktorí sa trasú
pred požiadavkou času
obrodzujúcou.

So srdcom plným trucov,
zavretým v tôni
— kam iba povrchové vody ústia —
v modlitbe hovoria len oni,
a teba, Bože, k slovu nepripustia.

Láskajú čnosti zarastené machom
a idú, idú, idú plačky
s detinským strachom
o svoje staré hračky.

Necítia svätý záchvev nepokoja,
postrehu tvojmu vyhnú ako sieti
a okná otvoriť sa boja,
že s tvojím Duchom k nim i komár vletí.

Omladzujúci koncil
— ak pre nich bol — už ozaj skončil,
a idú, idú, idú ako predtým.

Ó Bože, odpusť týmto svätým!

Pre hľadanie ciest, kde sa toľkí zrania,
sú bez uznania
z obdivu iba pre to, čo je za nimi.

Ich skôrnatenie srdce raní mi.

Východy prespia, opominú
a pri západoch nie sú zrelí.
Ó Bože, odpusť starým vinu,
že naschvál zostareli.

Gorazd Zvonický

TULÁK

Rudolf Dilong

Raz večer zastavil sa na ceste pred naším domom. Bol ľahko oblečený, pod pazuchou mal zo šatky urobený uzlík, fajčil cigaretu a s dobráckymi očami zahľadel sa na mňa a na náš dom.

Bolo vidno na ňom, že ide z dlhej cesty, ale nevyzeral unavený.

Podišiel krok ku mne, no zastal, akoby bol váhal, či sa má dať so mnou do reči. Bol som primladý, mal som len sedem rokov.

Prihovoril sa mi až po chvíli.

— To je váš dom, chlapče?

— Áno.

— Sú doma?

— Nie. Majú prísť z poľa.

To bolo všetko, čo povedal. Viac sa ma nepýtal.

Potom si sadol na lavičku ku mne, jednou rukou podoprel si tvár a z druhej nepustil svoj uzlík zo šatky. Hľadel pred seba na zem, akoby bol chcel hlboko dumať. To trvalo dosť dlhú chvíľu.

Nato som sa osmelil a pýtal som sa ho:

— A koho hľadáte?

— Hm, koho!

Usmial sa a mne sa zdalo, že sám nevie, či hľadá niekoho.

— A kto ste?

— Jozef.

— Jozef? A odkiaľ?

— Zďaleka, synku, zďaleka.

— A kde cestujete?

Sňal ruku z tváre, obrátil sa ku mne a povedal mi celkom veselo:

— Ojojoj, chlapče, cestujem šíro-šírym svetom.

Ahá, tulák! — blyslo mi v hlave a pred očami sa mi vynoril svet so svojimi horami-dolami, riekami, hradskými, slnkom i hviezdami, o ktorých som už počul, že sú domovom týchto nepokojných duší na svete. Od svojej útlej mladosti som chcel poznať čaro svetobežca, o ktorom sa rozprávalo s úctou a obdivom, že videl svet, prešiel rozprávkové krajiny, bol smelý, zažil nebezpečenstvá, nebál sa hulánov ani kozá-

kov, snáď bojoval kdesi s cisárom a spieval pesničky, keď sa vracal z bitevného poľa a teraz možnože hľadá svoju princeznú, s ktorou si stvorí čarokruh šťastia a unesie si ju do ďalekej rozprávky. Áno, to bol on, o ktorom sme od mlada počúvali, ako o hrdinovi našich snov. Toľké dobrodružstvá, toľká odvaha, chrabrosť, nezraniteľnosť, to všetko si získalo náš obdiv i lásku. A nadovšetko to, že títo ľudia boli ku každému dobrí, lebo tak nám o nich rozprávali. Bol som šťastný, že ho tu môžem vidieť. Hľa, on je teraz pri mne, tento legendárny hrdina! On iste vie všetko. Na cestách nebodaj vnikol i do tajomstva búrky a hromov, rozprával s mesiačkom a hviezdami, videl krúžiť orlov, čo deti berú, pobil mátohy v úvratoch lesných, možno ho aj vlci prepadli a on žije, on je tu. Najskôr bude vedieť mnoho pesničiek, ach, keby som ho mohol počuť spievať!

— Ostanete u nás? — skočil som naradostený do jeho dúm.

Pozrel na mňa, pohnul obočím a neodpovedal.

— Povedzte, boli ste ďaleko na svete?

— Veru, chlapče, až tam, kde dúha vybehuje z potokov a pašienkov...

— Ejha?

Viac som nevedel povedať, bol som omráčený. On našiel, Bože môj, to, o čom som ja vždy sníval. Veď to bola moja neukojiteľná túžba od detstva: nájsť v dolinách za vrchami to miesto, kolísku dúhy. Ta som vždy upínal svoje nepokojné zraky, keď som videl po daždi vychádzať pestrý oblúk farieb, ta som sa chcel dostať, aby som mohol po tom oblúku vybehnúť na oblohu, lebo tak nám rozprávali, že chlapci, ktorí dobehnú dúhu, môžu po nej ako po moste vyjsť pod nebeské blankyty.

— Ó, budete mi veľa-veľa rozprávať o všetkom, — žvatlal som prosebne a chcel som ho pohladiť po rukáve. No, neodvážil som sa, bol som plný svätej bázne a úcty.

Pozrel sa na mňa, snáď ma poľutoval, ale neodpovedal.

— Ostaňte u nás, — modlikal som.

— Hm, — vzdychol a neotvoril ústa.

Zaiste ma chápal a dobre rozumel mojim otázkam a prosbám, ale nateraz nemal nič pre mňa a moju detskú nevinnosť nechal nevinnosťou. Neodpovedal, nerozprával.

— Idú naši, — skočil som z lavičky a bežal som naproti otcovi i babke, ktorí sa vracali z poľa.

Vyletel som na voz a začal som otcovi všetko hovoriť, rýchlo-rýchlo, aby hneď vedel, čo sa stalo; že je tu muž, ktorý videl svet, krajiny, hulánov, vojny, vie pesničky, pozná hromy, hviezdy, orlov a dúhu, po ktorej sa beží, atď., atď. Nestačil som dych pochytiť, len aby som všetko-všetko povedal. Srdce mi od radosti bilo v samom hrdle, keď som otca prosil, aby ten človek mohol ostať u nás, a otec neodporoval ani slovom.

Bol som šťastný a nadšený.

Otec zišiel z voza a muž, ktorý už vstal z lavičky, keď sme prichádzali, usmieval sa a hľadel s očakávaním na otca, akoby sa už boli dávno poznali.

— Eh, — povedá — prenocovať by rád.

— Zďaleka? — pýta sa otec.

Muž kývol hlavou, že áno.

Pozeral som zvedavo na otca, ako ho odmeral a myslel si: do roboty by bol, chlap ako hora, starý nie je, zdravý sa vidí, do gazdovstva by bol.

— Robotu máte? — vyzvedal otec.

— Teraz nie.

— Starý?

— Dvadsaťdeväť.

— Rozumiete sa gazdovstvu?

Sklonil hlavu, akoby bol chcel povedať, že sa možno aj rozumie.

A ostal u nás. Chodil s otcom na role a do hory, pri kosení, pri zvážaní i pri úhorení bol, pomáhal okolo volov, humna, hospodárstva, kde síce mnoho roboty ani nebolo, lebo u nás bola chudoba, ale zapracoval sa. Otec ho viac z poľutovania pritúlil, ako z potreby.

Mne sa nestihol venovať, iba čo som ho vždy počúval pískať a nôtiť si neznáme pesničky. Čakával som denne na neho, že mi po práci začne rozprávať o svetoch, o krajinách, o hromoch, o vojnách, o dúhe, Bože môj, o tej mojej vysnívanej dúhe. Ale kedyže je u gazdu čas? Vždy to, vždy hento, vždy tamto, vždy čosi, len na odpočinok niet času a na rozpomienky tým menej. Vše som sa mu zapodlizoval, vše som nadhodil čosi o kozákoch ruských, o orloch, on sa len usmial, nôtil svoje pesničky a v ľavom kútiku úst mu večne visela nedohorená cigareta. Bol mi tajomný, bol skrytý predo mnou vo svojich svetoch. A takto ešte väčšmi rástol v mojich

očiach, tým viac napínal moje očakávania. Lenže mlčal ako egyptská sfinga.

Ja som veril, že on mi raz všetko porozpráva. Každému som o tom hovoril. Čo som mal chlapcov-kamarátov, všetci mi tajne závideli, že takého rozprávkového muža máme v dome. Obzerali sa za ním, keď ho videli na ulici, postávali obďaleč a boli bez slova, keď šiel okolo nich. Mal úctu, aká mu patrila. No, nielen u detí, i u starších; ba i dievky a hlavne tie pod čepiec súce, lebo bol driečny mládenec, poškuľovali za ním. On sám rád sa prihováral, videli ho v práci, chválili ho, bol veselý, správal sa dobre a bol všeobecne obľúbený.

Potom, keď už bol pol roka u nás, naraz sa zmenil. Nepískal, nenôtil, nebol zhovorčivý, zosmutnel a chodil so zvesenou hlavou ako zarezaný. To trvalo niekoľko dní. Vtedy som zosmutnel i ja.

No, jedného rána počul som ho zas veselo si pískať i nôtiť a tvár mal rozosmiatu ako nikdy doteraz.

Hneď som bežal k nemu a už som bol rozhodnutý, že mu neodpustím to dlhé mlčanie.

— Jozef, — prihováral som sa mu úzkostlive — budete mi rozprávať?

— O čom? — zasmial sa.

— O všetkom, aj o tej dúhe.

— Hahá, o dúhe, — veselo pleskol dlaňami — povedz otcovi, aby ťa pustil so mnou.

— Kde?

— Za dúhou. Dnes idem za dúhou. Dúha môjho života — to sú diaľky.

A hneď ma pojal za ruku a viedol ma k otcovi.

— Gazda, on by chcel vedieť, — ukázal na mňa — kde sú diaľky s dúhou.

— Veď hej, diaľky s dúhou, — povedal otec. Každý ich má svoje, i on ich raz bude mať.

Potom sa s nami rozlúčil, jeho čas prišiel. Tulácka krv zvrela v ňom, musel ísť ďalej. Vzal si čosi do uzlíka na cestu, pohladil ma a povedal nám všetkým svoje dobrácke « Zbohom ».

Ako sa stratil v diaľkach, tak sa rozpŕchla i moja ilúzia, ktorú som mal o jednom rozprávkovom svete v jeho prítomnosti už-už na dosah. Bolo mi nekonečne smutno.

MARTIN BENKA, NESTOR MALIARSKEJ MODERNY

(Na okraj umelcovej osemdesiatky)

Okolo roku 1931 mal som česť napísať vyhodnocujúce slovo do prvej monografie vydanej o diele Martina Benku. Neobyčajné dielo Martina Benku, vtedy len 43 ročného sa rozrástlo. Preto som mal pocit, že mi to bolo cťou, lebo som bol vtedy iba 22 ročný mládenec. Možno preto, že som si získal jeho vzácnu dôveru. Dôveru, akou si vedel vtedy a i dnes získavať mladších a počiatočníkov na akomkoľvek poli umenia. Vie sa z toho úprimne a nežistne tešiť ako dobrý gazda z podarenej jariny. Napokon, aj obodrený motiváciami vydavateľa monografie, vtedy matičného tajomníka, profesora Rudolfa Kľačku, písal som. Písal som tak, ako som vtedy vedel písať o svojich dojmoch pred jeho obrazmi a neskoršie aj o skúsenostiach z osobného styku s ním ako s umelcom.

Už dávnejšie, okolo roku 1923 na výstave SSU, usporiadanej vo veľkej dvorane mestského domu v Lučenci, uchvátil ma ako 14 ročného študenta jeden obraz. Bola to Benkova maľba « Pod Hoľami ». Ostatní vystavujúci umelci ma akosi nezohriali. Tápali šablonovite medzi akademizmom « mníchovskej školy », folkloristickou popisnou ilustráciou alebo viac-menej rozvíjali akési polohy pokusov o impresionizmus francúzsky. Všetci sa napospol utápali, podstatne, v priemernej výtvarnej várke.

Maľba Benkova ma na prvý pohľad očarila. Vyžarovalo z toho obrazu niečo pevného, sympatického a našského. Bolo to akoby silné a monumentálne zvolanie slovenských hôľ a hôr. O jeho predošlých pokusoch, o nové interpretovanie slovenského kraja a človeka, som vtedy ešte nemal znalosti. Bolo to neočakávané výtvarné sólo, umelecký čin, vznešená maliarska intráda takého čistého tónu, aký len strieborné trubky vedia vydať a akými pripravujú vstup do neskoršej polyfonickej skladby. A bol to počiatok, ako to vidíme dnes, k veľkolepej orchestrácii toľkých heroikou i epikou plných diel, malieb a grafík, akými je preplnené životné, usilovné dielo dobrého hospodára zo slovenského Záhoria, Martina Benku.

Počiatky modernej expresionistickej maľby slovenskej a zemitej figuralistiky začali sa pod štetcom a uhlíkom Benkovým. On ju nastolil a rozvíjal od rokov dvadsiatich nášho storočia. Dnes ju permutuje a rozvíja celá plejáda mladých a najmladších výtvarníkov slovenských. Každý svojím spôsobom prehnetie a pretaví videné do individuálnych skladieb. Nesputnaná akademizmami sníva svoje sny a znovu objavuje skutočno i neskutočno, — to umelecky najskutočnejšie. Veď, pred chvíľkou striasla zo seba diktát a oktrojovanie, — ba poniektorí aj agresiu — brutálnych vykladačov vulgárneho dogmatizmu. Zbavila sa ďalej diktátu úzkoprsých, apodiktických súdov a nediskutabilných premís i pokusov o « glajchšaltovanie » na poli umeleckej tvorby v « pomlyňanskej dobe », ktorá ich chcela z mocenskej pozície nedoukov a šplhavcov režimu vtisnúť do pazúrov « démona súhlasu » a pózy výtvarnej pretvárky, poddanského prisluhovania akýmsi novofeudálom kultúrnosti pod etiketou mlhavého « socrealizmu ».

Počas takýchto režimistických tortúr a práskania zemepána korbáčom (malo by sa radšej povedať « knutou a

strachom », aby to malo príslušný couleur locale) a rozumného zhrozenia sa slovenskej výtvarnej kritiky (pravda, len « consordino », bo išlo často aj o hlavy), znovu sme sa zamýšľali nad voľným a individualistickým rozhodnutím Benku vstúpiť pred desaťročiami na pôdu oslobodzujúceho expresionizmu a slovenskosti výrazovej, maliarskej a vôbec výtvarnej.

Popri reinterpretácii slovenského prostredia a v ňom žijúceho slovenského človeka, neskoršie aj v bližšom osobnom styku s ním, najviac nás po jeho umeleckom objaviteľskom čine dojímala Benkova sústavne vytrvalá práca. On nepoznal «strach z vákua». Prázdneho dňa alebo obdobia v jeho životnom behu niet; môže ho zaviniť len choroba alebo « vis major ». Denne pracoval, zhusťoval tvaroslovie svojej výtvarnej reči. Kolorizmus prehľbil síce do hlbokých tónov, ale s akousi vzrastajúcou mäkkosťou, ktorá v neskoršom tvorivom úseku nadobudla baršúnovú chromatizáciu.

Na palete Benkovej počas miešania farieb už obecenstvo nevedelo, « či to zvony zvonia, či organy hrajú a či to tie zariečske dievčence spievajú »; dvojhlasy prechodili do trojhlasov « púchovskej melódie », do harmónií hrabačiek z Liptovských Holí a do plynúcich melanchólií vrátňanskej doliny a spod Rozsutca. V iných harmonizáciách ozval sa zasa slovenský vzdor a chlapskosť detvianskych rapsódií alebo ziskrili farby na obidvoch koncoch krajiny v inšpirujúcich rytmoch temperamentných šuhajov Pomoravia slovenského alebo rezko sa trímajúcich parobkov šarišskozemplínskych.

V diele Benkovom bolo a je obsiahnuté pre budúcnosť nielen celé Slovensko, ale v ňom zvýraznila sa i jeho podstata, životná filozofia, « múdrosť nadobudnutá vekmi », dejinná skúsenosť a odkaz. A takto aj jadro slovenskej estetičnosti je obsiahnuté v diele Benkovom.

Nemožno mi zabudnúť poznámky viac i menej vzdelaných ľudí na výstavách a po nich, kde boli vyvesené aj obrazy Benkove. « Viete... ale ten Benka, ten je akosi náš... také Slovačisko, keby som mal jeho ruku, aj ja by som tak maľoval... asi... Keby som len mohol mať od neho obrázok... čo by bol hoci len ako dlaň veľký ».

Vtedy som ja už na « staroslávném učení Karlové » študoval — viac pre vôľu rodičov — jurisprudenciu. Raz do týždňa som išiel do atelieru Benkovho. Nie na pražské Vino-

hrady, ale chodieval som ta, « domov, na Slovensko zhustené », do jeho atelieru. Bol som si istý, že som v dielni alchymistu slovenskej krásy a našej podstaty; vznešenej ľudovosti a liberálnej pohostinnej slovenskej gazdovskej rozšafnosti. V takomto dŕžaví veľkomoravského potomka v Prahe (narodil sa a vyrástol na oboch stranách slovenskej dynastickej rieky Moravy) zo stien dívala sa a spolu so mnou dýchala v radostnom výtvarnom dialogu a « tichou rečou videného » celá moja otčina, zem najsladšia. A dívali sme sa ticho, bez rečí, i na najnovšie plátno, ktoré on obyčajne všedným návštevníkom nerád ukazoval, lebo bolo « in statu nescendi ». Nebolo tam obyčajne nikoho. Boli sme sami. Patril som u neho akosi do inej kategórie ľudí, ktorí sa neprišli ani pobaviť ani spoločensky pokloniť, ale splynúť s tým svetom a krásou, ktorú sťaby na « cudzineckom úzadí » veľmesta a ďaleko vyvolával prostriedkami umenia. A on to od prvej chvíle inštinktívne vedel a pochopil. Pochopil to moje « zrakové opájanie sa » a vyčítal to z nadšeného výrazu mojej tváre. Ako som sa usmieval ja, aj on sa vo svojej všetko našské milujúcej povahe ľahučko usmieval.

Benka neutekal poklonkovať sa a pokorovať ani do Paríža, vtedy veľmi módneho v Prahe, ani nedostával komplexy menejcennosti pred suprematizmami a konštruktivistickými pokusnými montážami Karla Teigeho. Sebazáchrannú švejkiádu nepoznal a ak ju čítal, to mu neimponovalo, lebo vedel, že jestvuje aj iný, a nie pražský človek a jeho názory mudrlantsko-snobistické a konformistické. Chytráctva a veľkohubosti sa stránil aj v Prahe. A napokon, aj na poli umenia lepších českých tradícií kopalo sa i do umeleckého odkazu Jozefa Mánesa a « malovánek » Aleša do tých čias, kým « übermenschizmus » a esesáctvo nezvalcovalo Prahu a zo slz potupenia a tragédie českého národa nezačalo sa « prehodnotive » vynárať dielo pre pózerskú svetovosť obidvoch ponižovaných velikánov českého umenia.

Benka sa nikde neutiekal a neustále pozoroval, cudzie zhodnocoval a vyhodnocoval natoľko, nakoľko to zapadalo do rámca jeho spontánne sa rozvíjajúcej koncepcie. Nedal sa mýliť, ba ani vyrušovať, « à la vogue ».

Po galériách a múzeách chlapsky skrížil svoj štetec a umelecký výraz s inými umelcami, či už v minulosti alebo v prítomnosti tvoriacimi. Kade chodil pre zváženie svojho diela, o tom obšírne vravia a budú — ešte z lepšieho časového

odstupu — písať zhodnocujúce diela v budúcnosti, najmä o jeho životnom a uzatvorenom diele, o výtvarnej heroike, a o nezmätenej húževnatosti nepoddajného potomka mužného záhorácky-svätoplukovského kmeňa.

Benka maľoval nielen nás, ale aj z nás a nielen pre nás, ale aj za nás. A to sú všetko veľké rozdielnosti, ak sa nad jeho umeleckým životným dielom hocikto dobre zamyslí. Benkove dielo je preto nielen národné, ale aj ľudové v tom najpodstatnejšom zmysle slova. A ak myslíte pod tým aj spoločenstvo zviazané úsilím a spoločnými túžbami a cieľami, tradíciou a zámerom, nuž je i realistické a sociálne, a to dávno a bez galimatiášu a demagogérie v umeniach. Znamenitý skúmateľ a umelec, profesor Akadémie výtvarného umenia v Záhrebe, Vladko Kirín, v rozhovore o stave slovenského a chorvátskeho umenia, len čo prišla reč o zástoji umeleckej tvorby Benkovej, nadšením vzplanul pri svojej návšteve v Bratislave. Vzpomenul si na prvú nezávislú výstavu slovenského umenia na Biennale v Benátkach (tuším v roku 1942), kde boli vystavené tri obrazy od Benku. Viseli na čelnej stene pavilónu, rovno naproti vchodu. Povedal mi: « Dragi bračo Joze, — ty čertovo deco, — (toto oslovenie som si vyslúžil za to, že som ho trochu popreháňal cez umelecké pamiatky po Slovensku a tiež preto, že mi musel, ako znamenitý litografista, načrtnúť na zrnené platne niektoré zákutia medzi Bratislavou a Tatrami, ktoré ako bibliofíliu dal som obtiahnuť v našej matičnej Neografii v Martine)... vieš, vtedy sme my Chorváti tiež išli do Benátok. Boli sme veľmi zvedaví na umenie « nezavisne države Slovačke ». Vstúpiac do pavilónu, ktorý bol označený nápisom « Slovacchia » ostal som na prahu dverí aj s Ľudom Babičom a s Joze Kljakovičom ako prikovaný. Pozreli sme jeden na druhého a po letmom pohľade na všetky tri steny, ktoré boli ovešané obrazmi vašich umelcov, — akoby na jeden povel sme razom ukázali na tri obrazy Martina Benku a jedným hlasom vykríkli: « To Slovák... ba viac, Slavian » a uveličení ponáhľali sme sa k Benkovým obrazom ». Z týchto umelcov, školených po Európe (Kirín až v Anglicku) ozval sa prastarý inštinkt slovanský a nielen náročný kriticizmus európsky, poťažne svetový.

A dnes, keď v kollárovskej predstoročnej vízii « . . . spev, kroj i zvyk lidu našeho... » stáva sa módnym nad Sienou i Labem (viď posledné úspechy SĽUK-u pred burácajúcimi

Parížanmi, vstup slovenskej opery a symfonickej hudby « pod klenby palácu ») a umenie mladých Slovákov razí si cestu po svete vo výstavných sieňach takmer všetkých kontinentov, dnes, keď tempo slovenského výrazu « zdakápuje » Talianov aj v ohnivej Calábrii a usadí neposedných, na čas chudobných Američanov a blazeovaných pragmatických materialistov, ktorí si môžu dovoliť akékoľvek umelecké prekvapenie zaplatiť ako senzáciu prchavého dňa importovanú z Európy, dnes vytrvale kresaná hrada-nosník Benkovho diela umeleckého ide sa vsadiť pod budúce zastrešenie budovy moderného a budúceho slovenského výtvarného umenia.

Pod takouto slávnostnou tesárskou « glajchovou jedličkou », ostužkovanou, stretol som sa po desaťročiach aj osobne s Benkom. Stretli sme sa v Montreáli v Kanade na EXPO 67 akoby to bolo bývalo len včera a nie takmer v predvečer jeho osemdesiatky. A ako by sa nič nebolo zmenilo medzi nami, ani vo « veríme » jeho diela. Spomenuli sme si na slová definície jeho diela v mojej skromnej prvej monografii spred viac ako tridsiatimi rokmi a ustálili sme v zhode, že na zásadách a definíciách v nich vyslovených ani dnes nemáme mnoho čo meniť.

Životné dielo umelca v najbližších časoch prejde do vlastníctva národného, v chystanej galérii umelcovej v Martine. A na zastrešení jeho diela bude pokračovať ododneška celá plejáda mladších a najmladších slovenských výtvarníkov na tej európskej a svetovej úrovni, ku ktorej sa Benka, neotrasene bojujúc za svoj umelecký výraz, dopracoval. K titulu zaslúžilého alebo národného umelca a k Rádom práce, dopracoval sa spontánnym súhlasom ešte pred inštituovaním takýchto, hojne dnes rozsievaných titulov « ex potestate rei publicae » bez oficióznosti, ba dokonca i bez tajného hlasovania, živelnou aklamáciou svojich i cudzích.

Nuž ako na konci zazdravkať? Ani tej záhorskej slivovice po ruke niet tu v Amerike. Voňavá jalovcová spod Tatier tiež chýba, ba ani len toho « slabšieho » z Trlinku alebo z Modry nieto. Oštiepku z Ameriky na Slovensko poslať jubilantovi nemožno a jabľčka, hoci sú veľké, kremencom tak nevoňajú, tým menej jedličková vetvička, ktorú tak ľúbi náš Martin, len tá severokarpatská, možno z lomských pralesov.

Urobí to za nás asi najprístojnejšie « odkliaty už dnes » básnik a bard kmeňa a ľudu nášho, vytrvale učlovečený

majster slova, Valentín Beniak, slovami, ktoré písal dávno, « . . . keď Morena morila a sloboda sa rodiť chcela... ». Slová Beniaka boli písané k olejomaľbe Martina Benku « Strážca Váhu ».

Takúto zdravicu a odkaz jedným razom tým, čo nasledujú v slovenských umeniach Benku, pioniera, dal by som vlastne vytesať aj do budúcej galérie umelcovej v starootcovskom Turci, v Martine. Veď rastúce chotáre jeho už Váh takmer omýva:

« Pltníkom som bol však raz v múzeu
Ukážu ma vám na obrazoch Benku
Jak poslúchal som život veliteľku
V umení a v krutostiach úžehu
Faktorom stal som sa a v úbehu
Životnom kúpil som si pílu veľkú
Tak ostarnúc už sedím na podstienku
A v potomstve mám svoju útechu.
Život čo najde cestou všetko berie
Ale môj tieň sa prúdom večne derie
A moja večná stráž tu planúca
Dlhý tok Váhu farbí v piesni vzdorov
Ponad trojvrch vlajúcou trikolórou
Či kto nám iné farby porúča?

Odpoveď na básnickú otázku podáva sa sama. Dala ju vlastne doba, v ktorej sme žili a ktorú sme aj prežili, v utrpeniach i v žalostiach, ako aj v radostiach, prekonali.

Farby umelcom porúčať nemožno, ba ani národu. Oni si ich volia sami. Volia si ich podľa nepísaných a nepredpisovaných zákonitostí. Ako aj všetko ostatné, čo s tým súvisí a z čoho slovenské umenie vyviera a s čím dosahuje aj tej, stále otrepávanej svetovosti, úrovne. K nej prvým základným a podstatným krokom je slovenské estetikum, na definícii ktorého sa ešte mnohí potíme a potiť budeme. Bo slovo je ťarbavé a štetec umelca — (po slovensky) — ľahko sa kĺže, intuitívne, po oslobodení sa z technických prekážok stvárňovania. Preto dnes len obdivujeme to « maestoso » symfónie slovenskej, ktoré na poli výtvarnom nám Benka odovzdal do dedičstva spoločného a nedeliteľného a radostne povznášajúceho nádeje aj do budúcich pokolení nášho umeleckého vzrastania v každom smere.

Jozef G. Cincík

ZBIERKA NA CHUDOBNÝCH

Karol Strmeň

1

Zbierku na chudobných sme slávnostne otvorili za zvuku trúb a píšťal. Nad tribúnu sa spustil tmavý oblak v podobe lanských nožníc. Prvá prehliadka bola v ústave pre malomocných. Všetko svedčí, že úspech je blízko.

Dosiaľ prišli tieto dary:

2

Tri ruže oblečené rovnako ako sestry. Prilož k ústam prvú, a druhá sa zapýri, tretia umiera.

3

Blázinec vo forme letohrádku.

Z izby do izby plazia sa ním liečivé výkriky a odlesk vody kvapká z povaly do nastavených dlaní. Rúčky na hodinách režú do živého. Najväčšie oko je pod ružovým vankúšom. Nesmrteľná bolesť uteká hore schodmi z ryžovaného zlata a nesie za chrbtom čosi úhlavného v červených rukavičkách. Potom prší.

4

Nádej, že sa vrátime na miesto, kde mal pôvodne vyvierať Váh. Miesto sme poznali podľa zeleného stromu so žltým hniezdom. V zime splýva s okolím.

5

Čierna šatka so zlatou hviezdou v pravom rohu.

6

Ľútosť, ktorú ste nikdy plne neprežili, a preto stále kvapká a je čoraz lepkavejšia. Polepila už trávu pod klokočom. Obilie bude a klasy sme my.

Krvácali sme už pred zorou.

A krvácame aj na poludnie.

Život nie je hra.

7

Dochovávanie ošípaných. Chrochtanie v pätnástich oktávach. Neslýchaný pokrok. Beda vám! Poukaz na zriedkavé snímky s vyvraždenými oráčinami.

Náš vek je krásny, komplikácie nastali len doma.

8

Prosba vdovy Marie Cisárikovej, posledne bytom Nesmrdáky, Uhorská 7. Zistila, že keď v noci otvorí ľavé oko, zapáli tmu na viacerých miestach a v mori farieb vzniká teleso podobné slnku. A má pravdu. Prosí teda, aby naša veda preskúmala, či ide skutočne o slnečné slnko a ako si vysvetliť pomer medzi jej očami a ohnivým blkotaním.

Prosbopis v starom pravopise je doložený slnkami v skutočnej veľkosti, z ktorých má jedno podobu aztéckeho ideogramu.

9

Rákoš vrabcov.

A ani jeden nepadne zo strechy bez osobitného dovolenia Božieho.

Ľalie na Šalamúnovom plášti.

10

Automatická lampa, ktorá sa pokazila a nesvieti. Cenný symbol vedy. Tienidlo v dosť dobrom stave, hoci je trochu pokrkvané a nemoderné.

11

Pred týmto darom zapáli budúcnosť sviečku:

Poukaz na sedem polievok v každý siedmy deň. Musí prísť sedem slovenských žobrákov aspoň štvrť hodiny pred otvorením reštaurácie. Obsluha ich uvedie pod luster a slečna Capková hrá na piane. Polievka sa podáva v prirodzenom stave. Každý z obdarovaných je osobitne, zo svojho taniera. Hlásenie sa podáva, až keď sa z vedľajšej plavárne ozvú znova fanfáry.

Pozor!

Chudobní musia jesť po stojačky, so sklonenou hlavou. Na to má dozerať hlavný.

12

Šesták s odtlačkom pravého palca najstaršieho pračloveka.

13

Spomienka na príchod do mesta novej ľúbosti a bengálskych električiek. Ženy plieskali okenicami a na ulicu padali kytice čiernych a zlatých ruží. Tma hustla. Noc mala miriády zlatých náušníc. Dievčatá pásli pávy ďaleko za mestom pri slnečnom vodopáde. Skoro sme prišli neskoro na prvú omšu.

Tak vznikla slovenská ľudová pieseň.

14

Čierny psíček, trocha bojazlivý. Má rád všetky deti, ale najradšej siroty. Volá sa Fiťko. Občas sa skryje a kňučí.

15

Jaskyňa všetkých snov. Vysoko vo vzduchu. Neviditeľné večeradlo s harfou a lastovičkami. Svetlo nebeské. Na stole priesvitná váza s diamantom a pohár vody. Keby sem prišla jeho nevesta, ešte aj oblaky budú samá biela čipka. Lenže sme už rok celkom sami.

A noc je dlhá.

16

Tričko.

Kto si ho oblečie, nech vezme na ľavé plece koš s paradajkami. Kráča sa v ňom ľahko, s úsmevom, na konci prstov.

17

A ďalšie dary.

Ďalšie dary, Pane.

Tma.

Čím viac darov, tým sme chudobnejší. Zmiluj sa nad nami, lebo chápeme i svet, v ktorom ťa niet a kde Satan vypíja blúznivcom pečienku jestvovania.

Prijmi tieto slová a ich lanský pach (akoby zo šatníka). Slzy sú na nich šuškove ako minciere.

L'UDSTVO NA CESTÁCH

Rudolf Dilong

(Úryvok z drámy. Diel I., ktorého dej sa odohráva na počiatku časov).

ÁBEL (*Prebehne, zúfalo sa obzrie*).
KAIN (*Uteká za Ábelom s kyjaňou*):
Zabijem, zabijem ho!
EVA (*Zhíkne*):
Čo sa robí?
ADAM (*Zhrozene*):
Deti!
EVA: Ábel, môj kvietok!
ADAM: Kain, môj prvorodený!
EVA: Za bieleho dňa, pri slnku?
Zabiť? A prečo?
ADAM: Pred naším zrakom?
Nechápem! Zmena nevídaná!
Veď je to vzbúra, nebesia!
My sme ich splodili
z plameňa Božieho!
EVA: Z prvého kvetu lásky!
ADAM: I meno dal som im,
vetry ho niesli
po celom poli,
pohladil som ich roľu,
a zveril som im zem.
Odkiaľ to slovo: Zabijem?
EVA: Ó, raty božské!
ADAM (*Sklesle*):
Vidím sa mŕtvy. Strom môj z konára
pod moje nohy hodil ovocie.
Takých som splodil synov.
EVA: Namiesto detí plač mám.
ADAM: Zem moja predo mnou
vypľula znova Hada.
EVA (*Skríkne*): Uh!

HAD (*K Eve*): Ty ma už poznáš.
EVA: Prekliaty Had!
ADAM: Plaz ohavný!
HAD: Ohavný, ale múdry,
smrteľník so mnou pôjde, zmúdrie,
ja v ňom ožijem.
ADAM: Zver bude z neho?
HAD: Veruže bude!
ADAM: Tak padne? Až tak padne?
HAD: V rukách ho mám.
ADAM: Už hladný si, čo? nenásytný?
HAD: Idem byť pažravý.
ADAM: Ty žerieš zeme prach
a ja som pretvorená zem
na človeka. Som svetla čin.
A tu máš cestu zahatanú,
vidíš len, pokiaľ tmou si,
nad vidno neprenikneš.
EVA: Pozerám na ten horký plod,
dnes spievať neviem;
tam za stromovím
v krídelkách mrzne vtáčik,
nespieva;
keď na zem hľadím, ona trasie sa,
dolu pod stromom leží pád,
krv brata, hriechu prút. (*Plače*).
ADAM a EVA (*Odídu*).
KAIN (*Vojde. V jednej ruke má kyjaňu a v druhej drží pod krkom Ábela*):
Zabijem ho!
DUCH: Či také právo máš nad Ábelom?
KAIN: Mám svoje právo.
DUCH: Ty si mu život dal?
KAIN: Čo ma do toho, kto mu čo dal!
DUCH: Tak kto si, že smieš zabíjať?
KAIN: Vrah!
DUCH: Ty meno máš.
KAIN: Kain je moje meno.

DUCH: Kain, si človek!
Tvor, spamätaj sa,
zaprisahám ťa na tvoj rod!

KAIN: Čo?

DUCH: Si bratom Ábela.

KAIN: Niet pre mňa brata!

DUCH (*K Ábelovi*):
A čo ty, Ábel, robíš zlého?

ÁBEL: Ovečky strážim, pastier som,
mám píšťalu pre potechu,
pred Bohom chodím čistý,
obetu nebu dávam.

DUCH (*Ku Kainovi*):
Nedaj sa vášňou poviazať
ako reťazou.

KAIN: Som voľný, konám voľne.

DUCH: Pochop to, Kain, akú cenu máš,
ste dvaja; zem, čo po nej chodíš,
je domovom vás dvoch.

KAIN: Domov? Ja vyhnanstvo mám.

DUCH: Ešte nie, ešte hľaď, kde stojíš.

KAIN: Nemám tu miesta.

DUCH: Tak otca, mater viníš,
že splodili ťa na zemi.

KAIN: Čo môžem za to!
Už vina do mňa vošla.

DUCH: V pätách ti bude trest,
prekliata noc, tma šialená,
vždy vyplazený jazyk Hada.

HAD: Ty do mňa nezavŕtaj,
každý si svoju brázdu orieme.
I teba chceli osudy,
i mňa chcú.
Kain sa s vinou narodil,
Ty Ábela si stráž.

DUCH: O Ábela sa nebojím.

HAD: Tak si ho, Kain, ber!

KAIN (*Strhne Ábela a vlečie ho von. Za chvíľu počuť úder kyjaňou a tupý pád Ábela*).

O BRATISLAVSKOM ŠTRUKTURALIZME

Nad knihou Igora Hrušovského *Strukturation und Apperzeption des Konkreten.*

Štefan Havran

Dielu profesora Hrušovského treba venovať osobitnú pozornosť, pretože ide o prednes tézy, ktorá v priestore usmernenej kultúrnej ideológie hrá úlohu verejnú a vedeckú na úrovni univerzitnej. Spis podáva vývojový prierez práce od polovice tridsiatich rokov až po súčasnosť. Tématicky znamená súhrn téz bratislavskej filozofickej skupiny o umeleckom a vedeckom chápaní skutočnosti po línii sémantickej, s tendenciou vypracúvať syntézu všetkých vied. Nárokuje si nadväzovať na obdobné hnutia v zahraničí v znamení prechodu od humanitného náhľadu na univerzitnú kultúru k názoru novému, modernému, európskemu. Výrazom aj nástrojom vedeckého myslenia a reči je slovo, slovesnosť, syntax. Preto celé uvažovanie sa presunuje do úvahy sémantickej (znakovej) povahy vied a pokroku. Reflexia o vedeckej slovesnosti sa orientuje na otázky gramaticko-syntaxickej správnosti, na otázky logicko-skladbovej správnosti, na otázky kategorickej pravdivosti a to v úlohe výstavby vedeckých štruktúr (dialektika štruktúry), vedeckej apercepcie (dialektika apercepcie) a umeleckej tvorivosti (dialektika umeleckého výrazu).

V tomto referáte podávam najprv pojmy a tvrdenia vybrané z recenzovaného spisu, potom predkladám kritické reflexie a pripojujem k nim záverečné zhodnotenie.

Sémantická povaha sústavnej reči (str. 121-128)

1. Treba rozlíšiť gramaticko-syntaxickú a logicko-syntaxickú stránku vedeckej reči. Sú podmienkou vedeckej sústavnosti, správnosti a nejako aj súdidlom pravdivosti. Ich konzistencia, súdržnosť, je podmienkou vedeckej štruktúry. Logická syntax je teóriou formálnej stránky vedy, neberie zreteľ na skúsenú skutočnosť. Všetky rečové prejavy sú logicky funkčné. Logické pravidlá účinkujú vo funkcii syntaxickej formácie.

2. Sémantika prekračuje záujem formálny a študuje otázky reálneho významu značených prejavov. V užšom slova zmysle ide jej o bezprostredné overovanie opisných výrazov, v širšom slova zmysle študuje význam vedeckých názvov a viet, robí syntaxický výskum odvecnených (abstraktných) útvarov reči. Vratkosť sémantiky je v tom, že východiskové poznatky sú empirické; ich overovanie by trvalo « in infinitum », lebo skúsenosť je nevyčerpateľná. Preto pre prax musí vystačiť vyrátanie nejakého počtu overení, — ako podľa počtu pravdepodobnosti. Reálne dianie nemožno uchopiť v jeho totalite, ani adekvátne, pre ohraničenosť a chyby autopsie. Objektívna istota je napomáhaná syntaxickou koherenciou celého hovorového komplexu, v ktorom je hovorový útvar súčasťou. Novým objavom sa táto istota môže stratiť. Preto nemôže mať záruku pokus o rigorózny empirizmus (s. 123-125).

3. V básnickej reči nejestvuje takáto koordinovaná schéma pre určenie zmyslu slovesného útvaru. Básnický výraz zostáva viacznačný. V surrealistickej básni vety majú svoju vlastnú logiku, ktorá je v protive s empirickým a logickým myslením. Porušuje skúsenostné myslenie (Považan). « Sémantická energia v možnosti » (Mukarovský) charakterizuje veľkých básnikov. Ich reč vyvoláva množstvo básnických predstáv.

Sémantika teoretických štruktúr (s. 128-135)

4. Vedecký názov nemôže vyjadriť vlastnosti reálneho predmetu, preto sa jeho obsah vyjadruje radom iných slov: definuje sa. Definícia (obsah názvu) sa ustaľuje rozborom štruktúry skutočných predmetov. Má nominálny charakter a vzhľad empirický. Je kodifikovaná ako záväzná teoretická norma. Názvy majú objektívnu platnosť, ale podmienenú historicky, preto relatívnu (s. 129).

5. Vedecká reč požaduje definovaním redukovať viacznačnosť, výskum aj názvy overovaním koordinovať medzinárodne. Ale ani toto ešte nebude zárukou exaktnosti. Matematika má ustálenú výrazovú schopnosť. Robia sa pokusy napodobniť matematiku v reči filozofickej, aj pokusy o umelú reč. Vždy však zostane niečo premenlivé. Hĺbka

pravdy je nedotknuteľná. Svojráz osoby a prostredia, aj kultúrnych periód sa vždy prejaví. Konečne aj definície sa vyvíjajú a v niečom nevystihujú skutočnosť (s. 130-134).

Vývojová zákonitosť (s. 135-147)

6. Vývoj je následok mutačnej krízy. Mutácia je vývojový zlom. Riadi sa vlastnou zákonitosťou (selekciou a prostredím). Aj duševná činnosť prebieha mutačne. Sústavy myšlienok vžité až v reflexnú samočinnosť majú svoj význam. Ale nesprávnosti sú prekážkou pri obnovovaní myšlienkových celkov. Preto nový poznatok spôsobuje napätie a zlomové hnutie. Tak je to v spoločnosti. Nikdy nie je bez protirečení. Zmenený stav ekonomických pomerov spôsobuje rozpad starého zriadenia. Zmena sa potom prejavuje aj v ideovej tvorivosti.

7. Kultúrny vývoj dostáva svoju špecifickú determinantu v odbornej tvorivosti, ale celkové usmernenie prebieha v spojitosti s ostatnými okruhmi života. « Veda ako celok je dnes nie dielom jednotlivcovej iniciatívy, pretože jednotlivé ohniská, ústavy vedeckej tvorivosti a výskumné laboratóriá, ktoré sú stále vo vzájomnom styku, vo svojej existencii závisia od súčasných potrieb spoločnosti » (145). Jednotlivec môže len nepatrne zasahovať do vývojového prúdenia. To platí aj o umeleckej tvorivosti, lebo je súčasťou úhrnného kontextu kultúry. Aj rečový vývoj (voľba a vžívanie výrazov a zvratov) je výrazom spoločenskej a kultúrnej periódy.

Dialektika štruktúry (s. 11-50)

Táto časť rozoberá vzťahy medzi štruktúrou a funkciou, otázky polyštruktúr konkrétnych realít a problémy otvorených štruktúr. Charakteristickým je vymedzovanie osnovných pojmov.

8. Bytnosť (das Wesen) predmetu záleží v základných vlastnostiach, v jeho nevyhnutných zložkách a v jednote ich vzájomných vzťahov (11).

9. Zákonitý je vzt'ah spoluurčujúci podstatu špecifickej jednoty daného javu (11).

10. Výraz « nevyhnutnost' » značí dostatočne zdôvodnený bytnostný vzt'ah predmetnej skutočnosti (11). Pochodí od svojej vlastnej bytnosti, je zákonitý, imanentný súvis vecí a dejov. Tu nejde o formálno-logickú nevyhnutnost' (myslitel'nost'). Lepšie by bolo užívat' výraz « relevancia » — dôležitost'.

11. Fenomén nemá ustálený význam. Treba ho líšit' od zmyslového zobrazenia (« bezprostredný jav ») a rozumiet' ním akýkol'vek konkrétny predmet, vec alebo udalost' v ich vnútornej štruktúre a súčasnom tvare (12).

12. Konkrétno znie o predmete podl'a vnútornej rozmanitosti (rozlíšenosti), aj o pojme, ktorý vyjadruje bytnostné štrukturálne závislosti a vlastnosti predmetu a to izolovane. Názorový pojem vyjadruje povrchovú a vonkajšiu určenost' predmetu. Konkrétno značí však komplexnú určenost' (12).

13. Proces vedeckého poznania uchopuje jednotlivosti aj syntetické medzizávislosti (súvislosti) predmetne nevyhnutné, preto zákonité a bytnostné (13). Čast' určuje povahu celku a celok častí. Moderná veda študuje zákonitosti funkcionálne. Funkcie častí sú vzájomne vplyvné. Celok má len relatívnu nadradenost' voči častiam (14).

14. Pojem štruktúra je jednota zákonitých vzt'ahov, funkcií, príčinných a dialektických súvisov predmetu, — jednota jeho vnútornej rozmanitosti. Nie konglomerát, súhrn častí, ale aj špecifické integratívne vlastnosti. Predmety majú len relatívnu stálost', kinetické komponenty vývoja záležia v protirečivosti. Teda: bytnost' vecí, procesov a udalostí musí byt' v sebe protirečivá (15). Staticko-štrukturálnu interpretáciu bytnosti predmetu doplňujeme vysvetlením dialekticko-štrukturálnym. Ide o vylučujúce aj spojujúce tendencie protikladov.

15. Protirečenie je pohyb vnútorných protikladov predmetu alebo fenoménu. Protiklady predmetu, polárne antitetické zložky pohybu určitého predmetu, fenoménu alebo

procesu sa vzájomne popierajú aj podmieňujú (15). Hovoríme o polárnych antitézach a súčasne o komplementárnych zložkách (16). V hlbšej úvahe sa hovorí o « dialektickom protirečení », v konkrétnejšom zmysle však o « boji protikladov ». Substancia vecí je nie stála a nepremenlivá (17). T.j. nie morfologicky-štrukturálne, ale principiálne, dynamicky-štrukturálne (v zmysle dynamickej morfológie). Platí zákon jednoty a boja protikladov (18).

16. Kategória kvality určuje dialektickú celosť predmetu (18). Kvalita je výraz špecifickej povahy určitého predmetu. Zmenou kvality prestáva byť vec tým, čím je. Pojem « vlastnosť » vyjadruje jednotu zákonitých alebo bytnostných vzťahov (daností) predmetu. Kvalita je ich výrazom (19). Nová kvalita vzniká násilným roztrhnutím jednoty fenoménu. Kvalitatívna zmena je vždy bytnostná zmena (20). Výraz « kvalita » je synonymom bytnosti. Ako je bytnosť vertikálne diferencovaná (t.j. podľa každočasnej najhlbšej roviny poznanej bytnosti), tak aj kvalita. Ale hovorí sa aj o horizontálnej diferenciácii podľa cieľových zreteľov.

17. Kvantita je narastanie kvality (20). Tá istá zmena môže mať zreteľ kvalitatívny alebo kvantitatívny, podľa vrstvy v ktorej sa uvažuje (napr. fyzika, chémia). Každá zmena je potenciálne dvojznačná (22).

18. Kauzalita v užšom slova zmysle znie len o nebytnostných zmenách, bytnostná danosť sa predpokladá (Filkorn) ako výraz kvantitatívnych zmien v rámci určitej kvality, — kvalitatívne zmeny pochodia z vnútorných dialektických napätí (22). Princíp kauzality, v zmysle dialektickom, značí determinizmus vesmírneho súvisu. Náhoda zahrňuje tu všetky irrelevantné prípady (23), netvrdiac o nich determinizmus ani akauzálnosť.

19. Dynamická, eventuálne genetická stránka predmetu, je otázka « iniciátora » vlastného vývoja (24). Elementárne dôležitá, charakteristická komponenta, historická alebo egenetická dominanta v štruktúre predmetu. Primárna dôležitosť, základná kvalita, určujúca komponenta (25) je intímna, bytnostne jednotná a dialekticky dvojdráhová, funkčne dominantná, primárne určujúca, vždy podmienená

činnosťou ostatných. Dominantná komponenta organizuje výstavbu danej štruktúry (27).

20. Štruktúra sa rozlišuje vertikálne ako « subštruktúra-štruktúra-superštruktúra ». Hovorí sa o polyštruktúre. Podlieha zásadne tým istým dialetickým zákonitostiam (27, 29).

21. Vzhľadom na samostatnosť skutočnosti hovorí sa o samovývoji. Je tiež relatívny (28). Pojmy « celok-časť » sú relatívne, dialekticky protirečivé (25).

22. Úvaha o štruktúre prechodí z vnútorných daností do nutných vonkajších súvisov — do superštruktúr (29).

23. Samopohyb je jediný ozajstne vývojový pohyb (30). Ide o imanentné zákony vývoja. Autogeneza (31).

24. Mení sa vnútorný obsah filozofie. V minulosti filozofia nebola v zhode so spoločnosťou, s jej funkcionálnym pokrokom, hrala negatívnu úlohu, aj keď ideovo obohacovala a spôsobovala pokrokové hnutia, niekedy spiatočníckym zmýšľaním (ako Sokrates alebo ako v mystickej filozofii konca stredoveku). Nový impulz má pozitívny vplyv (32). Idealistická aj materialistická filozofia majú rôzne realizácie rôzniace sa odstupňovaním a tendenciami (32), majú rôzne vonkajšie pozadie. Filozofia môže byť aj spoločensko-funkčne protirečivá. (Tak reformácia rozvrátila feudalizmus, ale zintenzívnila religiozitu).

25. Treba hovoriť o sémantickej kolísavosti termínov v priebehu storočí. Napr. grécky výraz « logos » prešiel významovou funkciou ekonomickou, počtovednou, linguistickou, filozofickou, aj bohovednou (33).

26. Dnes sa zdôrazňuje preblematika všeobecnej teórie systému (33) a otázka otvorených štruktúr, ktoré sú realizované zrejme v živých organizmoch, ale aj v nových technických útvaroch.

27. Systém značí ideovú a poznatkovú celosť, sústavu, štruktúra materiálny objekt (33). Systémové prvky niekedy môžu zastupovať bytnostné vlastnosti predmetu.

28. Uzavretý systém je entropický, organické celky sú ektropické. Ale aj stroj konštruovaný človekom môže spôsobiť narastanie užitočnej energie. Tým sa neživá hmota pretvára v termodynamicky otvorený systém, pôsobí proces negatívnej entropie (35). Organické enklávy podmieňujú pokrok. Zákon evolúcie protirečí fyzikálnemu zákonu entropie. Ireverzibilita fyzikálnych procesov je v protive s regeneračnou schopnosťou organizmov. Je to polárna antitetickosť (37). Kibernetický systém spiatočnej väzby nie je to isté, čo otvorený systém (Bertalanfy); spiatočná väzba funguje len v sekundárnej regulácii, nerieši teda základnú úlohu vývoja (37).

29. Vo vedeckých sústavách treba rozlišovať obdobia otvorených a uzavretých systémov (38). Prehľbením vedeckej základne môže doterajší systém prejsť do postavenia ohraničeného prípadu v rámci hlbšej a všeobecnejšej teórie. Premožením antagonistických odporov aj spoločnosť sa pretvára v otvorenú sústavu. Potom možno hovoriť o dialekticky konkrétnej totalite modernej spoločnosti (39).

30. Kolektívna fikcia alebo viera povzbudzujú aj udržujú vývoj. « Otcovská » autorita má oporu dôvery, ale deformácia « osobného kultu » vyvoláva nihilistické pocity. Nová generácia hľadá vecnú a triezvu analýzu autentických sociálnych skutočností a existenčné hodnoty. Definitívna « kodifikácia » sa zvrhne na byrokratizáciu aj pokrokových ustanovizní (41).

31. Teória aj prax prenikajú vždy hlbšie k podstate realít. Sama bytnosť je vertikálne diferencovaná, ale nestojí na niečom absolútnom (41). Bytnosť vecí je relatívna. Na každej rovine možno hľadať hlbší základ sub — a infraštruktúr. Analýza objektívnej skutočnosti je nevyčerpateľná (42). — « Elementárne častice » jednako nie sú prvotnými. Elementárnymi ich voláme, lebo nepoznáme ich štruktúru (E. Fermi). Vlastne, niet posledných stavebných prvkov. Hmota je vnútorne neohraničená (43).

32. Hmota je nie amorfná, lenže jej štruktúra je len relatívne stála. Treba hovoriť o štruktúre procesov. Gnozeolo-

gicky je prvotným reálnoobjektívny predmet a druhoradou je forma (ideový obsah) (45).

33. Kategórie, čiže všeobecné pojmy objektívnej reality sa členia substanciálne (materiálne objekty ako také), atributívne (formy bytia a vlastnosti, časopriestor, pohyb) a relatívne (vzťahy medzi materiálnymi objektami). Bez atributívnych nemožno poznať substanciálne. Na základe vonkajších vzťahov robíme záver na vnútornú štruktúru. Členenie kategórií je umelé. Hranica poznania je vo vzájomnej pôsobnosti (46). « Každý jestvujúci predmet so svojimi vlastnosťami možno pochopiť a apercipovať len na základe vzájomných súvisov v čase a priestore » (47). Vzťahy a súvisy vyjadrujú konkrétny spôsob bytia všetkých udalostí a predmetov objektívnej reality (47).

34. Filozofická antropológia (fenomenológia človeka) zisťuje, že človek je produktom spoločenských a historických vzťahov (47). Jeho bytnosť je určená začlenením do spoločenskej aktivity. V nej sa sám seba produkuje. Prácou sa človek poľudšťuje (Marx). Človek je nielen výtvor, ale aj tvorca, v sebe integruje vonkajšie impulzy (autokreácia). Vonkajšiu realitu pretvára v realitu pre seba a potom výsledky špecifickej tvorivosti (ľudské dimenzie) prenáša do skutočnosti (48).

35. Aj umelecké dielo vyplýva z interakcie časti a celku v zmysle spoločensko-ľudskej skutočnosti (K. Kosík).

36. Isté je: skutočnosť nemožno premietnuť do jedného radu vzťahov sumáciou známych zákonitostí. Vzťažné pojmy v svojej štrukturálnej konfigurácii úmerne, adekvátne vyjadrujú bytnostnú kvalitu (49).

37. Otázka objektívnej existencie je vlastne otázkou nezávislosti od vedomia (49). Treba robiť rozdiel medzi hypostazovaním určitých entít v rámci rečovej sústavy a existenciálnou referenciou danej sústavy bytia ako celku (R. Carnap). « Objektívna realita » má však svoj význam aj v supersystéme « objektívny svet — ľudské vedomie ». Proti pozitivizmu hovorí vedecká filozofia, že všetko naše poznanie

je neúplné a materiálny svet je podmienkou a predmetom poznania (50).

Dialektika apercepcie (s. 53-89)

Nadväzujúc na predošlé práce podáva poznatky o výstavbe vedeckých teórií, otázky sémantiky a problémy vzt'ahu logiky a reality (Úvod). Pri tom ide o primeranost' slov a výpovedí ku reálnym predmetom, o syntaxickú korektnost' výpovedí a o dialektickú protirečivost'. (Užívali ju scientisti už od 4. stor., ale aj biológovia, fyzici a linguisti). V gnozeológii je t'ažiskom problém významu slov, — sémantika, otázky denotácie (označovania) a denominácie (pomenovania). Nejde len o slovo, ale súčasne o vedecký obsah takého výrazu alebo pojmu, ako sa definuje z pojmov tej štruktúry poznania, — ide o celé vety (54).

38. Základnou vlastnost'ou vedeckého poznania je schopnost' uchopit' vzt'ahy, súvisy a protirečenia objektívnej skutočnosti (54) pokial' možno adekvátne.

Synsémantika rozoberá význam znaku v zhode s predmetom, podl'a jeho štruktúry vzt'ahov (55).

Izomorfia pojmu a veci (55) v zmysle vývojovom dúfa si utvárat' stále dokonalejšie modely.

Médium: zmyslové dáta, pocity, vjemy (55).

Veda rozlišuje indikatívnu funkciu a individuálnu evidenciu. Prvá je relatívna (hypotetická), druhá nepochybná (absolútna). Indikatívne dáta sa musia chápat' v súvisoch kontextu, nemožno ich izolovat'. Také sú aj nevyčerpatel'né, nemožno ich úplne verifikovat'. Historicky má však narastajúcu tendenciu.

39. Relatívnost' postihuje predovšetkým vedecké zákony (nevyhnutné pravdy). No, má význam aj funkcionálna nevyhnutnost' dovtedy, kým aspoň približne popisuje objektívnu skutočnost' (58). Dialektika je východiskom z neistoty a pochybovačnosti. Etapové rekonštrukcie vedeckých teórií, ked' sú ovládané dialektikou, umožňujú vždy hlbšie uchopenie objektívnej skutočnosti (60). Problém vedeckej pravdy netreba stavat' staticky, ale dynamicky, so zretel'om na zdokonal'ujúci vývoj (61), v zmysle dialektiky teórie a praxe.

40. Veda je otvorený systém pojmov, zákonov, teórií, axióm (62). Autorita axióm je v tom, že sú východiskom z nich dedukovaných poučiek (63). Nijaký axiomatický systém nemá trvalú platnosť. Platí len dovtedy, kým si nové poznanie nevynúti rekonštrukciu.

Syntaxická štruktúra má byť stavaná na konkrétnu vedeckú prax (64). Syntax a prax — dva póly vedeckého bádania. Denotácia a koherencia — dva vzhľady vývoja. Filozofia túto syntaxickú koherenciu zanedbáva. Treba uvažovať dvojitý zreteľ vedeckej reči: syntaxicko-logický a významovo-reálny. Syntaxický zmysel sa riadi len koherenciou axiomatizovanej teoretickej štruktúry, odhliada od adekvácie konkrétnych vied s objektívnou realitou (65). Toto rozlíšenie používa aj tábor scientistov. Logika a matematika má vo vedeckom poznaní inštrumentálnu funkciu.

41. Formálno-logické zákony a zretele nie sú výrokmi o objektívnej realite, ale systémom analytických vzťahov, jednak sa nimi určuje systém štruktúry objektívnej reality (67). Sú síce abstrakciou, ale nemožno popierať ich súvis so skúsenosťou. Preto ich možno aj v praxi použiť.

Analytické vlastnosti vnútornej štruktúry logického a matematického nástroja sú prispôsobivé novej etape (68). Determinuje ich spoločensko-historicá prax. Postup od syntaxickej ku sémantickej rovine znamená priradenie určitej interpretácie k formalizovanému logickému systému (69).

42. Otvorené je štúdium vzťahu logiky a reality (69). Autor rozlišuje faktický a nutnostný zreteľ, keď hovorí o empirickom a analytickom charaktere výpovedí (70). Niektorí myslia, že rozlíšenie prekleňuje kontinuita. Definície praktického postupu kodifikujú obsah pravdy ako všeobecný zákon.

Empirické vety nedávajú nikdy úplnú istotu. Najvyššia pravdepodobnosť nedáva istotu (71). Kodifikáciou sa empirické vety menia na analytické. Analytický zreteľ sa však vo veciach nenachodí. (Napr. forma sylogizmu). Formálna logika študuje zákony správneho myslenia, nie skutočnosť.

Len čo sa empirické zistenia axiomatizujú, stávajú sa analytickými. Keď už logický systém konštruujeme, musíme dodržiavať jeho súlad a vylúčiť protirečenia (73). Dôležité je vždy robiť rozdiel medzi logickými a vecnými útvarmi

reči (Carnap). Prípustná je tolerancia pri voľbe rečovej štruktúry, nie však čo do syntetického obsahu, pretože objektívna komponenta má byť nekonvenčná (76).

Tejto otázke venovali veľkú pozornosť novopozitivistickí fyzici v súvise s prelomovými objavmi mikrokozmu (teória relativity, kvantová teória). Teraz, keď sa domýšľajú výsledky objavov, ako o objektívne reálnom sa hovorí o tom, čo zaujíma overené miesto v časopriestorovom kauzálnom systéme (77).

43. Ako posledná kategória poznania sa uvádza matéria. Matéria je výraz pre objektívnu realitu nezávislú na ľudskom vedomí. Poznáva sa v organickom vzťahu najvšeobecnejších foriem materiálnej existencie, priestoru, času, pohybu, atď. — aj z kategórií dialektických protikladov. Táto kategória určuje polárny charakter ostatných (80, 81). Uvádzajú sa v polárnych pároch antitéz ako komplementárne celky.

44. Pokiaľ sa ako predmet formálnej logiky chápe číra správnosť poznania a procesov myslenia (dodajme: správny slovný a vetný výraz mysleného a definícií), logický súvis vedeckých textov denominuje len túto ich primeranosť pravidlám správnosti (78). Formálna a dialektická logika sú dve rozdielne vedecké odvetvia (Weinberger 1964). Predmetom dialektickej logiky je objektívna realita, ale aj poznanie a myslenie samo. Ak je skutočnosť dialektická, možno ju uchopiť a vyjadriť len dialetickým myslením (79). Vzťah k vesmírnej celosti je súčiastkou poznania časti.

45. Aj ontológia, aj gnozeológia má svoje kategórie, — pojmy všeobecného významu. Všetky navzájom spolusúvisia s kategóriami jednotlivých vied (82). Vyrastajú z vedeckých pojmov jednotlivých odvetví poznania a riadia pokračujúci vedecký vývoj. Vznikajú — (podľa marxizmu) — na základni materiálno-výrobnej a spoločensko-praktickej. Počet kategórií je neurčitý, mení sa a prehlbuje (82).

46. Keď autor pri filozofii rozlišuje zreteľ sústavnosti a ideológie pod tým posledným rozumie svetonáhľadový diktát politickej konjunktúry (83). Pod zorným uhlom sústavnosti filozofia chce byť sústavou všeobecných kategórií (84),

opretou o odvetvia všetkých vied a nielen vied spoločenských.

O sociológii zisťuje štádium autonomizácie; prestáva byť náukou historického materializmu (84).

Z dôvodov sústavnosti kladie sa dôraz na ontológiu a gnozeológiu. Filozofia zostáva v súvisoch spoločenského vývoja, ale sa utvára vlastnou imanentnou vývojovou zákonitosťou, nie je len epifenoménom spoločenského vývoja.

47. Klasifikačnú schému vied možno postaviť len na platformu ich vlastných charakteristických pojmov (85). Prvým je rozlíšenie abiotickej sféry od biotickej, a sociosféry (86). V biosfére je prvoradou úlohou štúdium otvorených sústav. Autonomnosť tendencií chce byť viazaná jednotou polyštruktúr a multidimenzionálnosťou konkrétnej totality (86). Celkový aspekt reality sa zohľadňuje aj pri štúdiu častí.

48. Hodnotová reflexia vedie k rozlíšeniu literárnej teórie a literárnej kritiky (88), autor však neprijíma kantovskú dichotómiu súdneho a hodnotiaceho rozumu.

Dialektika umeleckého výrazu (s. 93-109)

Tu ide o verifikačný problém špecificky umeleckého fenoménu, o interakciu umelca (umenia) a spoločnosti a o problém umeleckej novoty.

49. Umenie nie je svojským poznaním. Niet umeleckého poznania. «Poznanie nie je nikdy umeleckým, ale vždy pojmovým » (93). Estetikum nie je gnozeologickej povahy (94). Estetické diela nezobrazujú skutočnosť. Hudobný výraz nemá pojmový ekvivalent a nie je nijakým « umeleckým poznaním (95). Hodnota diela (hudobného) ustáli len dlhodobá skúsenosť. Estetická pravdivosť nemá gnozeologickú provenienciu. Možno, že hudba rozpráva o ľudských zážitkoch a pocitoch. Zdieľnosť umeleckého vedomia nemá formu diskurzívnu a teória informácií nevie nič povedať o charaktere umeleckej skúsenosti. Hlavný moment je estetický pocit (96), preto v otázke je hodnota, nie poznávaná obraznosť. Realizmus nemôže značiť reprodukciu skutočného, ale je to svojský spôsob výrazu.

50. Pokial' ide o ideologickú komponentu umenia, táto je začlenená do diela ako spoznaná komponenta (97). Estetický gnozeologizmus, zabsolutňujúci špecificky estetické, tvrdí existenciu osobitného, t.j. umeleckého poznania (98).

51. Otázka zrozumitel'nosti umenia je zle postavená. Práve, že umenie sa nechápe porozumením (98). Novšie sa výraz nahrádza funkciou styku verejnosti s umelcom. Umenie nevyjadruje skutočnosť', ale osobné zážitky (99). Hudobné dielo nemá pojmový ani ideologický ekvivalent (100); jednak sa hovorí o dobovej aj politickej zrelosti umelca.

52. Autor priznáva inšpiračný vplyv reality (102) a spoločenského prostredia. Aj vnímanie umelca je podmienené spoločensky, historicky (103), aj reprodukcia varíruje obmenou okolností. Dielo však neopakuje spoločenský fakt, — tvorí vlastný umelecký reflex (105).

53. V 20. stor. nastupuje svojrázny štýl. Je to obdobie vyčerpanosti (Th. Mann). Netreba tvrdit', že jednotlivci sú iniciátormi novoty. Predpoklad vzniká stavom spoločenskej psychiky a kultúrneho vedomia. Dejiny zobrazujú dialektickú zákonitosť' premien. Dekadencia je rutinovaná reproduktivita (E. Fischer).
Kultúrna revolúcia rátajúca s rozvojom emocionálnej kultúry sa nezaobíde bez ozajstného umenia (108). Ale nestačí ho sama spôsobit'.
Umenie je hostitel'om každého spoločenského novátorstva, ale len podl'a umeleckej osobnosti a zdravej novoty dejín.

Pojmoslovná reflexia

Postup ku poznaniu skutočnosti cez pravidlá mluvnickej správnosti a zmysluplnosti slovesných útvarov, potom cez sústavnosť' správneho myslenia v prvkoch (logika) aj vo všeobecnej celistvosti náuky (vedecké odbory), ale aj porovnávaním so skutočným svetom v zmysle odbornej skúsenosti, to je úloha predmetného utvárania a vyjadrovania l'udskej mysle ale aj úloha správneho umiestňovania človeka vo svete. Svet je väčší ako človek, väčší ako l'udstvo. Jestvujúce skutočnosti sú naozajstné, jestvujú, sú tu, možno

sa ich dotýkať, možno ich dvíhať a premiestňovať, meniť v niečom ich tvar, no nemožno ich ovládnuť úplne ani prírodnou silou, ani poznaním. Ako technické útvary menia prírodnú jestvotu vecí prispôsobujúc ju vhodnosti ľudského úžitku, tak zas poznávacie schopnosti menia názor osoby, približujúc ho podľa potrieb a záujmu k pravdivej skutočnosti vecí. Všetky ústretové danosti medzi svetom a človekom, vecou a myšlienkou majú svoje pomenovania podľa jednotlivostí a súvisov. Reč je o vzťahoch medzi mysliacim a svetom skutočností. Každá myšlienka môže mať slovo, každá skutočnosť pomenovanie. Ako veci sveta sú nejako v sebe, pre seba, pri iných aj pre iných, majú nejakú súvislosť a závislosť, istý sled ako jestvujú, podobne aj slovo značiace myšlienku a myslenie má isté pravidlá, podľa ktorých správne jestvuje, súvisí a závisí. Svet prírodných skutočností a svet myšlienkový sa stretajú v priradení pravdy. Slovo je výrazom myšlienky, vety sú výrazom pravdy, reč je výrazom vzťahov poznávajúceho k poznávanému, podľa osvojovania aj zdielnosti. Z tohto vychádzajúc pokúsme sa chápať, čo značí snaha poznať a ustáliť správnosť reči so zreteľom na slovné súvisy, aj so zreteľom na skutočné súvisy vecí, o ktorých znie.

Do tejto úlohy sa zaraďuje štúdia profesora I. Hrušovského. Slovo a vec. Slovná správnosť a myšlienková správnosť. Správne poznanie a pravda. Pravda a sústava pravdivého poznania. Vedecká sústava a sústava všetkých vied. Stavebným prvkom splňania tejto úlohy je pojem a slovo, pojmoslovie, reč, sústavná reč, vedecká reč.

Z tohto zreteľa pristupujeme k reflexii na spis I. Hrušovského, vydaný kvôli širšej vedeckej verejnosti v jazyku nemeckom. Kto v princípoch apeluje na gramatickú a logickú správnosť, na sémantickú funkciu jazyka a na štrukturálne jednotiacu tendenciu všetkých vedeckých poznatkov, musí vedieť prijať kritiku slova a pojmu, tvrdení aj celého svojho chápania. Hrušovský to síce nikde nehovorí, ale máme dojem, že jeho práca chce byť príspevkom k súčasnej snahe vedeckého myslenia, ktoré hľadá jednotiaci názor všetkých vied, náuku o vede a vedách (Bernal).

1. Kto v znamení prístupu od slova ku skutočnosti rozlíši zreteľ gramatický a logický, musí sa pokúsiť o výraz nejakých pravidiel, podľa ktorých z gramatickej správnosti pre-

chodíme na správnosť logickú. Jedno aj druhé poradie narába so slovami znejúcimi o obsahu myšlienkovej skladby. V čom je svojzákonnosť mluvnice voči logike, a v čom je most od gramatiky k pojmoslovnej sústave?

Autor naznačuje, že tvarová uzavretosť logiky sa otvára smerom ku primeranej skutočnosti (č. 51), jednak v celom poradí tvrdení logiku chápe po hodnote formálnej správnosti, a jej vzťah ku skutočnosti pripisuje inému odvetviu vedy, dialektickej logike.

Nie je tomu dávno, čo sa v logike rozoberali nielen otázky formálne logické, ale aj noetické (gnozeológia). Hovorilo sa o prvej ako o menšej, o druhej však ako o väčšej logike. Dnes, napriek rôznym tendenciám, prvotným obsahom názvu logika zostáva formálna logika (štúdium pojmoslovnej správnosti), odlišuje sa od nej noetika (gnozeológia, kritika), robí sa pokus o usústavnenie samostatnej náuky dialektickej logiky, a okrem toho pod vplyvom matematiky sa vypracúva logistika.

Logika, hoci sa definuje na úlohu správnosti pojmoslovných prvkov a útvarov, je vedou o skutočnosti (de facto), nie o neskutočnom. Jej skutočným predmetom sú pravidlá myslenia, o ktorých ďalšia filozofická náuka (noetika a ontológia) ustaľuje, že princípy v bytí aj v myslení sú rovnaké, hoci uskutočnené vlastným spôsobom. Logika nevylučuje vzťah ku skutočnosti, ale o ňom mlčí, lebo ho prenecháva samostatnému odvetviu filozofického myslenia.

2. Sémantika študujúca pomer znaku k skutočnosti, výraz znaku o skutočnom, má v niečom spoločný predmet s noetikou (kritikou). Má však obrátený zámer. Noetika zásadne sa sústreďuje na pravdivosť poznania z vecí, určeného prítomnosťou veci voči osobe, sémantika však študuje pravdivosť zo slov, z toho ako sa obsah znaku uplatňuje v pravde poznávanej skutočnosti, o ktorej znie názov slova.

Autorovo tvrdenie o len čiastočnej zhodnosti pojmoslovného znaku s vecou, natoľko, že ho hodnotí mierou pravdepodobnosti a konvenčnej či relatívnej istoty, treba brať kriticky. Z toho, že nepoznáme celú vesmírnu skutočnosť nevyplýva, že jednotlivosť, ktorú osoba poznáva, rezultuje len pravdepodobnú istotu a nie zrejmosť. Prírodná skutočnosť sa dá gnozeologicky členiť, dá sa z nej vyčleniť osobitne poznávané so zrejmosťou, čiastočne poznávané,

tušené, predpokladané a neznáme. Všetky tieto členitosti môžu mať vedecky rozlíšený názov a pojem, aj metódu noetického prístupu k ich realite. Z nich niektoré, predmetne zrejmé, majú trvalú platnosť pojmovej konstanty, o ktorej neplatí relatívnosť.

3. Proti viacznačnosti slovesného básnického výrazu, ako nedokázanému v jestvote a správnosti, obstojí tvrdenie postulátu významovej určitosti umeleckej hodnoty. Hodnota musí byť určitá a jednotná, nemôže mať dve tváre. Zmysel kultúrnheo umenia nemôže byť iracionálne napätie. Jestvuje hodnotová kriteriológia umeleckej tvorivosti; treba ju pestovať a ňou usmerňovať správnu selekciu umenia. Rozborenie logickej koherencie nemôže byť cieľom správneho umenia. Iné je však stupňovanie alebo odstupňúvanie výrazových súvisov. Tvrdenie, že surrealistická báseň má svoju vlastnú logiku, ktorá je v protive k empirickým a logickým súvisom, neuberá hodnote takej slovesnosti len vtedy, keď tá « vlastná logika » znamená logiku jestvujúceho živlu psychického stavu, nachádzaného, nie umele pestovaného, reflektovaného z úcty ku každej poriadkumilovnej a nezavinenej skutočnosti. Musia jestvovať nejaké pojmovo vyjadriteľné poznatky, ktorými sa spoľahlivo odlíši umenie od neumenia, kultúrny prínos od rozvratných zásahov do kultúrneho bohatstva živého vývoja.

4. Tvrdenie, že definícia je útvarom nominálneho a empirického prvku, by hovorilo málo, ak by vylučovalo odvecňujúcu tvorivosť (abstrakciu a pojmoslovnú integráciu) ľudskej mysle. Medzi vecou a názvom jestvuje vedecký pojem, ktorý vzniká vypracovaním ľudskou mysľou v koordinácii prírodnej skutočnosti a pojmoslovných kontextov. Môžeme povedať, že vedecký názov nejde pred, ale za vedeckým pojmom.

Výraz « objektívna platnosť názvov » strpí pripomienku, že pravda nezáleží v samom názve, ani v samom pojmoslovnom útvare, ale v súdoch. O objektívnej platnosti sa dá hovoriť tam, kde sa niečo tvrdí o inom. Názov však (aj vo funkcii sémantickej) obsahnuje význam, ale nie tvrdenie, kým sa aj takto nerozšíri jeho funkcia.

5. Nedotknuteľná hĺbka pravdy je ďalekosiahle tušenie, ale ho treba správne primerať skutočnosti zrejmých po-

znatkov, ktoré sú tiež pravdivé a pre prax fungujú každodenne.

6. Zlomové poňatie mutácií je takým snáď pod vplyvom ideologického usmernenia. Proti tomu je pravdou aj skutočnosť, že mnohé vedecké objavy neúčinkovali zvratovo, ale prišli skôr ako pečať na predpoklady hypotéz, ako radostné splnenie tušenia, ktoré predchádzalo skúsenostný vývoj. Zvratovo účinkuje objav len proti spohodlnelej zotrvačnosti, nie však proti úprimnému hľadaniu pravdy a múdrosti.

7. Uprednostnenie sociálneho činiteľa pri usmerňovaní vedeckého vývoja a objavov pred činiteľom osobným treba jednak položiť na váhu správneho hodnotenia. Pravda, technický aparát podmienok vedeckej existencie je bohatstvom spoločnosti, nie jednotlivej osoby, ale celý tento aparát by bol nečinný a nevnímavý, keby v ňom neúčinkoval osobný ľudský rozum. Veda je vo « vedomostiach », technika je stroj, sériový produkt. Vedomosti sú v mysliach osôb. Obstojí princíp priority osoby pred nárokom prednosti spoločnosti v existencii vied a vedeckého vývoja.

8. Bytnosť (das Wesen) ako niečo, o čom znejú prívlastky rečovej skladby, pripomína v predmetnej jestvote skôr základ toho druhotného, nie predmet, ktorý je voči niekomu, aby ho zaujal. Vlastnosti nemôžu byť výmerom bytnosti, lebo sú niečím, čo z bytnosti vyplýva, či už rovnako bytnostne (vzhľadom na ich prvtnosť súvisu s vecou), alebo príhodne, ako také, bez ktorých vec môže byť tým čo je. Nemecká filozofická reč pozná výrazy « das Wesen », « das Sosein » (v polárnom znení voči existencii denominovanej národnou rečou « das Dasein »), alebo « die Substanz ». Štúdia mohla použiť výraz « das Sosein », aby sa vylúčila významová zhoda s výrazom « die Substanz ».

Tým, že autorov text vlastnosti pomenúva základnými, dáva tušiť, že pred vlastnosťami podstatnými jestvuje nejaký základ skutočnosti, z ktorého vlastnosti pochodia. O tomto « základe » skôr platí, že je bytnosťou skutočnej veci, ako o tzv. základných vlastnostiach.

9. Zákonitosť značí stálosť nejakého prejavu, skutkov, nejakej činnosti, pochodiacej z prirodzenosti veci, nevhodne

sa preto hovorí o zákonitom, ako o činiteľovi spoluurčujúcom podstatu. Predpoklad priority je nesprávny a simultaneitu v kontexte spoluurčenia možno síce mysľou rozlíšiť a vyrieknuť niečo o prvšom a neskoršom podľa pojmu, ale autor iste nemal v úmysle túto pojmoslovnú štruktúru, keď hovoril o vzťahu zákonitého k bytnosti veci.

10. Nevyhnutnosť treba rozlíšiť v bytí a prejavoch. Dôvod predmetnej skutočnosti nemusí mať za následok nevyhnutnosť; slobodné prejavy majú zdôvodnenie a jednako nie sú nevyhnutné. Prechod od nevyhnutného na « relevantné » by znamenal vynechanie stredu pojmoslovného výrazu « nevyhnutnosť ».

11. Keby výraz fenomén značil akýkoľvek konkrétny predmet, došlo by k zamieňaniu s obsahom polárneho výrazu « noumenon ». V skutočnosti autor túto pojmovú polarizáciu nepoužíva. Možno, že je to zámerné vytriedenie sporného Kantovho pojmu a tak stotožnenie dvoch pojmových polárnych obsahov v jednom výraze.

12. Konkrétno, denominované vnútornou rozmanitosťou a členitosťou, ešte nevylučuje polárnosť všeobecného. Treba uvážiť, či konkrétno nemá prvotnú denomináciu v individuálnom.

13. Proces vedeckého poznania má úlohu bádateľskú (analýza, syntéza), úlohu pojmoslovnú (denominačnú: priradenie poznaného k názvu) a úlohu systemizačnú (zaradenie do principiálnej a poriadkovej sústavy so zreteľom na druh odboru a genetiku súvisu). Nestačí poukazovať len na integračnú funkciu hĺbok.

14. Štruktúra v zmysle pojmoslovnej genetiky je výraz architektonický. Požaduje základ, stavbu, zostavbu, strechu a vnútro, členitosť a cieľuprimeranosť, prípadne aj estetický vzhľad. Výraz « štruktúra » v ideologickom pojatí marxistickej filozofie sa pokladá za špecificky vlastnú systémovú konštantu, ktorá je súčiastkou klasickej triády « kvalita-kvantita-štruktúra » (Voprosy filosofii, I-67, s. 59, nasl., viď tiež s. 50, nasl.).

15. Protirečenie je danosť syntaxicko-logická, nemôže byť formálne premietnutá do skutočnosti predmetu, veci. Princíp logickej a ontologickej kontradikcie vylučuje možnosť uskutočnenia protirečivých hypotéz. Polárne a komplementárne antitézy (protistoje, protiklady) treba správne redukovať na analogickú väzbu dvoch skutočností, ktoré sú čiastočne rovnaké, čiastočne inakšie. O probléme protirečenia sa v marxistickej ideologickej spisbe píše veľa. Hľadá sa zmierenie s pravdivosťou, s platnosťou ontologického princípu kontradikcie, aj so záľubou dialektického spôsobu myslenia a vyjadrovania. J. S. Narskij (Voprosy filosofii VI/67, s. 131, nasl.) myslí, že dialektické chápanie skutočnosti vzniklo zovšeobecnením protirečivého vzhľadu ekonomických vzťahov ako ich opisuje v Kapitáli K. Marx. Protirečivé nominálne pozície sú ako nárazové stanoviská syntetického vývoja skutočnosti, ktorá jediná svojím rozvinom dáva správny výklad skutočnosti popri dialektických denomináciách.

Ale na problém treba hľadieť aj z inej stránky. Je pravda, že spoločenské vzťahy, nakoľko sú dielom človeka, môžu obsahovať nepravdivé predpoklady a nespravodlivé pomery, ktoré treba denominovať dikciou protirečení. Vývoj však nespôsobuje ich samočinná potencialita, ale reflexná činnosť osôb poznávajúcich rozdiel medzi skutočnosťou a právom, medzi nepravdou a pravdou, medzi stavom neporiadku a možnosťou premeniť nesprávne zriadenia v správne.

16. Kvalita je prívlastok nejakého podkladu, nemôže konštituovať bytnosť veci. Zmena kvality nemení základ veci. (Príklad: zmena farby dozrievajúceho ovocia nemení ovocie bytnostne). Nová kvalita môže účinkovať výbušne síce proti neodolnému nahromadenému opaku, ale aj proti vlastnému postaveniu, keď sa usmerní nezmyselne. Organicky vyplývajúca novosť je radostná a nie antagonistická.

17. Kvantita je spravne dávaná do užšieho súvisu s kvalitou. Nomenklatúru ešte treba štrukturálne doplniť riešením otázky: ako sú teda totožné a rozlíšené?

18. Správne chápaná kauzalita denominuje dôvod bytnostných aj nebytnostných zmien, nielen zmien nebytnost-

ných ako tvrdí autor. Príklad: vznik jedincov vegetatívnej aj živočíšnej ríše (rozmnožovanie a rozplodzovanie) nie je proces akauzálny. Kauzalitu nemožno stotožniť s bytnosťou samej veci, ani s jej určeniami. Kauzalita vyjadruje zásadnú závislosť vzťahu dynamických procesov. Princíp kauzality nemá význam integrálnej sumácie vesmíru, ale metafyzickej abstrakcie platnej pre každý jednotlivý fyzický prípad súvisu príčiny a účinku.

19. Genetika objektívnych procesov môže donášať prípady imanentné aj transcendentné (ako je rozpad atómov uvoľnením konzistencie jadernej energie, ale tiež bombardovacím zásahom elektrónov zvonku atómového priestoru).

20. Polyštrukturalizmus je zdôvodnený integráciou vesmírnou. Pre vedecké úlohy výstižne pripomína L. Malecký (Voprosy filosofii, VI/67, s. 55, nasl.), že sa treba pridržiavať jestvujúcej federalizácie vied a nepokúšať sa o vypracovanie nejakej « nadnáuky ». « Stanovisko syntézy vied (náuka v celom aj v rozličných jej zreteľoch) by mohlo byť tmelivom štruktúry náukovedy. No, pokladá sa to za rizikové z predčasnosti. Syntézy náuk sa uskutočňujú vývojom tradičných disciplín a predovšetkým filozofie. Nepokladá sa za možné uskutočniť nejakú všeobsiahlu « nadsyntézu » náuky. Reálnou sa skôr vidí byť skromná úloha — obsiahnuť syntetické chápanie určitých javov, spojených s vedeckým bádaním, ktoré sa doteraz preberali len empiricky, ako napr. formulovanie zákonov koľkostného rozvoja výskumu a či zmeny ich štruktúry » (s. 62).

21. Samovývoj platí o genotype organizmov, o fenotype však platí vzájomnosť a o abiotických jednotlivinách alebo zloženinách platí fyzikálna zákonitosť príčinnosti alebo spolupríčinnosti.

22. Polyštrukturalizmus, v zmysle superštruktúry, z jednej strany rizikuje unáhlenosť « nadvedeckého » systému, z druhej strany možno že by sa dala z tohto pojmoslovného útvaru vyvinúť plodná výmena úvah vzťahov s hylemorfizmom typu jedinej alebo viacerých foriem. Veda je zásadne autonomne definovaná svojským materiálnym a formálnym objektom. Ale medzi nimi môže jestvovať gramaticko-syn-

taxický aj logicko-syntaxický súvis, ba aj súvis kategoreumatický. Sémanticky by združené definície vied gravitovali iste k prírodným realitám po línii materiálneho objektu, ake aj ku kategorickým konštantám po stránke zase objektov formálnych.

23. Samopohyb platí o samovol'nosti biotických útvarov, od živočíšnych nahor. O čírych fyzikálnych javoch platí odveká axióma « quidquid movetur ab alio movetur », v zmysle zásady zachovania energie.

24. Spoločnost' je tiež predmetom filozofie. V tom zmysle názor na spoločnost' je podriadený determinizmu filozofickej orientácie a nie naopak. Pokus o sociálnu inherenciu filozofie (s náklonnost'ou podriad'ovat' princípy mienke kolektívneho vedomia) môže mat' za následok znetvorenie autonomného živlu vedeckej abstrakcie a všeobecnej systematiky.

25. Sémantická kolísavost' termínov nevystihuje zle skutočnost' rozvoja a úpadku rozumového myslenia, no z toho faktu nemožno vyvodit' relatívnu platnost' definícií. Pojmy definované na základe zrejmosti sú konštantné, aj ked' v extenzívnej relácii (aplikácii) majú oscilačný ráz.

26. Téma « veda o vedách » je moderná, rozbeh však treba rozvážne miernit' zachovávajúc zretel' ustálených rozlíšení vedeckých odborov a ich federalizovanú jednotu.

27. Rozčlenenie polárnej dvojiny « štruktúra-systém » podl'a materiálneho objektu a ideovej sústavy navráva, že formálny zretel' je vlastne totožný s ideovou sústavou (nadstavbou),kým štruktúra vyjadruje materiálnu bázu skutočnosti. Proporcia základne k nadstavbe nie dobre súladí s ontologickou jednotou matérie a formy v skutočnom bytí. Nastáva teda alterácia tradičnej polárnosti materiálneho ašpektu vovedením rozkolu a nie utvrdzovaním rozlišovanej jednoty.

28. Pokus o doloženie fyzickej protirečivosti vesmíru zákonom entropie, akoby sa evolúcia priečila nutnosti zákona entropie, treba prehodnotit'. Je známa otázka prírodovedcov

o fyzikálnej entropii, aj keď nateraz bez jednotnej odpovedi, či zákon entropie má charakter zákona štatistického alebo dynamického. Štatistický zákon pripúšťa obdobu javov, dynamický účinkuje rovnako v každom jednotlivom prípade. Autorovo stanovisko je raz za premenlivosť procesov, druhý raz za prísnu zákonitosť entropie. Faktická premenlivosť rozvracia predpoklad zákona, prísna platnosť zákona vylučuje jeho premenlivosť. Protirečivosť je v pochopovaní. Štatistický zákon platí pre makroprocesy, nie však pre mikroprocesy, aspoň nie nevyhnutne. Z toho, že jestvujú vo svete entropické a ektropické sústavy, netreba hovoriť o boji protikladov. Skôr je vhodné povedať, že životný princíp má poslušné mikroprocesy biotických štruktúr.

29. Psychologický regres nemusí byť faktom u mužných osobností. Nová generácia správne hľadá prelom cez bariéry fráz ku triezvej skutočnosti.

31. Vnútorná neohraničenosť hmoty v zmysle gnozeologicky hľbkovom je alebo splod negácie totalitnej limity, alebo rezultát hypotézy kontinuity hmotných substrátov. Neznačí to však ani intenzívnu ani extenzívnu neohraničenosť, ale len neohraničenosť relatívnu, vzľadom na ohraničenosť poznávajúceho.

32. Gnozeologické « prius-posterius », práve pre tú denomináciu « gnozeologické », nemá váhu platnosti. Gnozeologický fakt je existenčne ústretový v polarite subjekt-objekt. Niet materiálneho gnozeologického faktu, kým nejestvuje formálno-ideový obsah, pretože poznanie je v spojitosti oboch.

33. Členenie kategórií podľa poriadku existencie je rozumná vec. Treba sa však vyrovnať s dôvodmi u Aristotela a Kanta. Nadovšetko však treba si byť na jasnom, či všetky všeobecné myšlienky sa majú nazývať kategóriami, alebo len tie, ktoré sú nejako osnovnými princípmi sústavy, o ktorú ide.

34. Antropológia, ani v zmysle rodovej genetiky, ani v zmysle kultúrno-psychologickej formácie nemusí zdôrazňovať prácu ako dominantného činiteľa sebavýchovy. No,

v antropológii treba nejako zakotvit' zmysel pre sústavnú etiku ako vedu empirickú a axiologickú.

35. Umelecké dielo nemá prebádanú genetiku vzniku, pokial' ideo problém vplyvu alebo determinácie umelcovej duše prostredím, alebo skôr selekciou osobnej vynaliezavosti a reflexie.

36. Nielen vzt'ažné pojmy ale aj pojmy základné obsahujú pravdu, len sa treba chránit' toho, aby sa nevyriekol menší poznatok o väčšej realite veci, ale len tol'ko, kol'ko obsahuje definovaná skutočnost'.

37. « Objektívna existencia » je nie rezultátom popretia vedomia predmetu. Ku Carnapovmu rozlíšeniu má zmysel doložit' tretí: objektívne bytie samo osebe, bez zretel'u na poznávajúceho.

38. Pri výklade o dialektike apercepcie nejde autorovi o súvis veci s poznaním človeka, ani oboch s vedomím vlastnej existencie (Em. Kant), ale o systémovú príbuznost' predmetne jestvujúcich skutočností, ktoré sú dôsledne spojitými aj v poradí logickom a sémantickom.

39. O vývojovej schopnosti dialektického myslenia sa už konštatovalo, že polárne antitézy sú hranicou (límesom), na ktorú naráža vedecké myslenie, kým bádatel'sky nájde východisko. Skutočnost' sa však nachádza v syntetickom poradí vývoja. Trvá otázka a problém akú realitu možno v poriadku vecí priznávat' pojmovým formám tézy a antitézy.

40. Vo filozofii skutočne jestvuje bádatel'ská rezerva vzt'ahov prechodu od vecí k myšlienkam, od myšlienok k pojmom. Ako je možné prirovnat' prírodnú skutočnost' procesu rečovej sémantiky.

42. V úlohe súvisov príbuznosti logiky a reality, ked' sa už dôsledne vynechá Kantovo riešenie syntetických a analytických súdov, možno že by mohol vzniknút' prínos z kozmologického rozlíšenia zákonitosti štatistickej a dynamickej (intervalovej a prierezovej) s ich stredom zákonitosti štatistickej, redukovatel'nej na dynamickú. Do faktického pora-

dia sa tak vnesie najprv poriadok pravdepodobnosti, potom priestor (forma) záväznosti.

Tvrdenie, že empirické zistenia sa stávajú analytickými čírou axiomatickou kodifikáciou, zostáva bez odpovede, v čom je vlastne stred totožnosti medzi empirickou čiastočnosťou a analytickou všeobecne platnou zrejmosťou. Taká analytickosť už nemá nič spoločného so všeobecne platnou analytickosťou, ako ju rozumejú filozofi, ale aj prírodovedci. Lenže, čím sa zdôvodní takáto alterácia zaužívaných názvov.

43. Negatívny výmer pojmu matérie ako veci nezávislej (alebo všeobecnejšie: ako reality nezávislej) na ľudskom vedomí je krajne sporný. To by vyprázdnilo všetok obsah a znetvorilo by predstavu základnej reality vedomia. Ale kontrapozícia matérie ľudskému vedomiu naráža aj na inú ťažkosť, ktorú možno formulovať v otázke: ako sa pozná matéria, keď nemá nejaký vzťah nutnosti k ľudskému vedomiu. Okrem toho: mnoho je toho, čo je nezávislé na ľudskom vedomí a nie je matériou. Napr. celá ríša možností je od ľudského vedomia nezávislá, a nemôže sa nazvať matériou!

44. Nie je nezávadné tvrdenie, že dialektickú skutočnosť možno chápať len dialektickým myslením. Obdobne uvažujúc museli by sme povedať, že napr. fyzickú realitu môžeme chápať len fyzickým myslením a podobne o iných. K poznaniu stačí vzťah analogickej zhody a nie je nevyhnutná adekvácia totožnosti.

46. K filozofii nepatrí len odvecnené myslenie, ale aj ideológia. Súčasťou úplnej filozofie je aj náuka o praktickom živote ľudských mravov, o existencii spoločenského práva a právnych sústav, o možnosti riadiť vývoj progresívnymi ideami rozumu a múdrosti. Filozofia má mať vlastnú ideológiu, nemusí si ju prepožičiavať od praktických historických útvarov.

48. Hlavným dôvodom proti gnozeologickému uchopeniu umeleckej hodnoty je tvrdenie, že umenie nezobrazuje realitu. Nie je však správne význam slova realita obmedzovať len na platnosť fyzickej existencie. U filozofov výraz reálnosť (skutočnosť) vyjadruje nielen jestvujúce, ale aj možné

bytie, nehovoriac o tom, že ku platnej skutočnosti treba rátať duševné a logické a vôbec vnímavé skutočnosti. Ale ak ontológia tvrdí o každom bytí základné vlastnosti « jedno, pravdivé, dobré » a dokladá « krásne », po tom ako sa vlastnosť pravdy bytia uchopuje rozumom a vlastnosť dobra vôľou, pre pochopovanie krásna treba tiež denominovať nejakú vnímavú a tvorivú schopnosť, ktorou človek objavuje, tvorí a ztvárňuje poznané hodnoty krásna vo všetkých druhoch umení. Umelecká hodnota je ontologicky možná, preto je reálna. Jestvuje, preto je skutočná. Umelecké dielo jestvuje vo svete fyzickom, preto je skutočné nielen podľa možnosti, ale aj podľa jestvoty. Tvorivá schopnosť umelca nevyjadruje sa len v estetickom pocite, ale aj v základných zážitkoch poznania rozumového a vôľovej obľuby. Práve preto, že umelecká tvorivosť je objavenie toho, čo nejestvuje, z možnosti toho čo môže jestvovať tvorením človeka umelca, jestvuje sloboda a spontaneita umeleckej reality. Je to realita ontologicky druhotná (z druhých príčin), má svoju pravdivosť, svoju dobrosť, ale predovšetkým svoju hodnotu, formu či podobu krásna rozmanitého v jednote. Preto, lebo umelecká hodnota je zložitý súbor jednoty, nemožno ju rozbiť na jednotlivé diskurzívne pojmy. Dielo vzniklo selektívnou determináciou celej ľudskej osobnosti, za účasti rozumu, vôle aj hodnotiaceho vkusu, nemožno ho definovať jedinou vnímavou mohutnosťou.

51. Treba však brániť zásadu, t.j. postulát obecnej zrozumiteľnosti umeleckej tvorby a nestavať ju do podmienky jednostranného determinizmu publika názormi umelca. Umelecké dielo je znakom zložitej skutočnosti a táto musí byť nejako komunikabilná kultúrnej verejnosti prítomnosťou samého umeleckého faktu, bez osobitného návodu tvorivého umelca.

Umelecké dielo podľa zreteľu « ante opus » je reálne v možnosti. Jeho možnosť má súdobú determinantu aj spoločenskú, podľa osobnej zakotvenosti umelca v týchto súvisoch. Dielo sa stáva skutkom, tvorivým objavom a fyzickým stvárnením skrze umelca. Tým prešlo z reality možnej do reality fyzickej, existenčnej. Ako také má existenčné komponenty fyzické, spoločenské a umelecky estetické. Treba prijať polárnu reč o hodnote diela podľa rozlíšenia hodnôt fyzických a estetických. Medzi nimi jestvuje nejaká

analógia a dôvod jednoty. Možno hovoriť o konvenčnej reči hudby. Ustálené sú pojmy rytmov hudby aj niektorých hudobných útvarov. Mnohé hudobné prejavy, snáď väčšina, sú písané na slovné predlohy, ktoré im denominujú až pojmový obsah, aj keď sémantická diaľka je rozsiahla.

Keď umenie nepatrí poznávacej schopnosti, musí patriť nejakej inej. Ktorá je tá schopnosť? Nielen rozum alebo len vôľa, ani nielen vkus, ale všetky spolu. Umenie je dielom celého človeka.

Zhodnotenie

Úvahy I. Hrušovského dávajú príležitosť hovoriť o návrhu na vypracovanie metafyziky slovesnosti. V dimenziách gramatiky, logiky, sémantiky, kategoreumatiky, môže organicky vyrastať sústava pravdy, ktorá by sa rozprestierala na celú jestvujúcu slovesnosť, umeleckú aj vedeckú a cez ňu by sa zmocňovala pravdy o svete. Podmienkou je zreteľná snaha po genetickej sústavnosti, aj taká výstavba a zostavba pojmoslovných útvarov, ktoré by riešili alebo aspoň definovali problém « slovo-vec ».

Hypotéza evolučného relativizmu, ktorú autor udržuje vo všetkých svojich úlohách, má len nepatrnú predmetnú hodnotu, toľko totiž, že poznatky vied a umení sú podmieňované stavom doby a dejín. Lenže toto zistenie je skoro tautologické. Bezdôvodne búra dôveru v jestvujúce zrejmé poznatky, len preto, že sú možné a latentne aj jestvujú koordinácie s prvkami celého vesmíru. Týmto spôsobom nepostaví základ pravdy, ktorá jestvuje, ale otvára noetické vákuum, ktoré pohltí alebo nakazí dôveru v predmetnú platnosť a konštantnosť základných ľudských poznatkov.

Tendencia integračného štrukturalizmu má záruku možnosti vo vesmírnej celistvosti bytia. No nemá vývojovú hodnotu synkretizácia alebo číra selekcia citlivých dobových dominánt vedeckých odborov. V tom autor podľahol riziku predčasnosti « nadsyntézy », o ktorom hovorí poľský autor L. Malecký.

Ideologická koordinácia úvah I. Hrušovského je svojráznym faktom. Nepredstavuje totožnosť, skôr diferencovanosť, aj keď akceptuje bez vlastného zdôvodňovania dialektickú frazeológiu. Jeho pojem štruktúry stojí celkom

mimo marxistickej triády « kvalita-kvantita-štruktúra ». Čo je najpozoruhodnejšie, logicko-sémantický zreteľ prístupu k materiálnej základni je úplne obráteného smeru ako dialektický materializmus, ktorý predsa vychodí od matérie a cez odrazový determinizmus zakotvuje skúsenosť v druhej signálnej sústave.

Pojmoslovná technika je na pomerne nízkej úrovni. Vedecká štylistika kontextov temer nepoužíva dôkazové súvisy, ale predkladá len tvrdenia, ktoré majú byť vierohodnými preto, že sú moderné, že narábajú s množstvom odborného inventáru, a že sa v rôznych variantách znovu a znovu opakujú. Nechceme byť zlomyselní, ale máme dojem, že záľuba v surrealistickej svojskej logike zasiahla aj spôsob autorovho filozofického myslenia.

LITERATÚRA

IGOR HRUŠOVSKÝ, *Strukturation und Apperzeption des Konkreten*, Vyd. Slovenská akadémia vied, Bratislava 1966.

S. E. ZAK, *Kačestvo izmenenija i struktura*: Voprosy filosofii, I (1967) s. 50-58.

V. V. AGUDOV, *Količestvo, kačestvo, struktura*: Voprosy filosofii, I (1967) s. 59-68.

L. MALECKI, *Mesto ı značenie naukovedenija v systeme nauk*: Voprosy filosofii, VI (1967) s. 55-64.

J. S. NARSKIJ, *O probleme protirečia v dialektičeskoj logike*: Voprosy filosofii, VI (1967) s. 131-139.

METROPOLA

Mesto sa hrnie do dolín
a vŕšky dažde polejú,
domčeky medzi stromami
jak klinčeky sa belejú.

Z ulíc sa díva staroba
nad mosty ako nad dúhy,
čo krátia ľudské príbehy
z jedného briežka na druhý.

Vzájomnosť vŕškov s vodami
prináša lásku odvekú
a predsa v svojom rozbehu
vyhýba človek človeku.

Po jednom každý doma je,
možnože hľadia dokriva,
pohodlie hojdá spokojných,
ale tvár starosť zakrýva.

Noc ide, tma je, hustne púšť,
bežíme v čase zmeškanom.
Len sem-tam jedna dušička
sa zamihoce pred Pánom.

† Dominik Valko

* * *

EPIGRAM

Ťažko je cudzích osloviť
v splašených pomeroch,
ťažko je bratstvo utvárať
s úsmevom biedneho.

Sklamanie láska žobravá
nevolá po mene,
zažíha sviečku bez knôtu
dôvery zlomenej.

† Dominik Valko

AFORIZMY

Gertrud von le Fort

VŠETKO viditeľné je iba vonkajším tvarom, do ktorého sa zahaľuje neviditeľné.

JESTVUJÚ duchovné priestory, ktoré tento svet nielen znamenajú, ale v istom vyššom zmysle sú týmto svetom.

PREŽIAROVANIE božskej tvorivej vôle a tvorivého činu je vlastným kritériom každého celkom veľkého ľudského diela a každého celkom veľkého ľudského činu.

AKO ďaleko len oči naše dovidia, láska je jediný tvorivý princíp, ktorý poznáme.

AJ v bezhraničnej tme našich vlastných dní vyznáva prazákon poézie adventne túžiacu ľudskú dušu: je to anima naturaliter christiana, z ktorej prúdi každá pravá poézia.

ĽUDIA zbožňujú umenie a dakedy aj umelca, hoci v základe o ňom nič nevedia. Umelec je čarodej, ktorý sa môže vo všetko premeniť, v čo len chce, ba dakedy aj v to, čím vonkoncom nie je.

BÁSNIK smie sa obávať bez toho, aby sa zdal byť slabým, lebo napokon musí vkročiť do každého osudu, popri ktorom sa iní iba prechádzajú! A jednako v základe sa básnik nebojí, ale vždy iba človek. Básnik viac nebojuje a nepozná viac osamotenosť, lebo je už predom so všetkým spríbuznený; ba aj v tom najhroznejšom sa cíti ešte doma.

SCHOPNOSŤ básnika znamená možnosť mnohotvárneho jestvovania. Poézia práve nie je prácou povedľa života, ale istou formou života.

V NAPÄTÍ medzi poéziou a mravnosťou odzrkadľuje sa protiklad, ktorý čiaha ďaleko ponad ľudské oblasti — poézia je milosť, mravnosť je súd. To znamená: napätie medzi obomi je metafyzicky podmienené, je to napätie, ktoré ústi až do samého Božieho myslenia a pre konečného ducha je nerozriešiteľné. Ostáva iba dôvera v *coincidentia oppositorum* veľkého Cusana: protiklady sú jedno iba v Bohu, pre nášho ducha sú oddelenými svetmi.

POÉZIA má neodolateľnú náklonnosť ujímať sa toho, čo je otázne, napádané, áno tragicky udupané — nenapádané, pokojné, šťastné existencie majú pre ňu len malú príťaž-

livosť. Tu vidno jasne osobitný paradox poetického, ale či nie je to aj paradox kresťanského?

MRAVNOSŤ a poézia nebudú sa nikdy kryť, jedna bude bez zdráhania zastupovať večnú spravodlivosť, druhá nekonečnosť milosti. Ale či nie je toto neotrasiteľné nástojenie na milosti, ktoré poézia žiada, jednako len bodom, v ktorom sa ona dotýka s najhlbšou teologickou pravdou?

NA DUŠEVNOM otrase, nie na morálnom súdení spočíva hlavná váha každého poetického stvárňovania.

KOMU svet odopiera uznanie, ku tomu sa privíňa poézia, očarúva ju venovať sa sponeváženému, a to, čo je odsúdené — a to aj vlastnou vinou odsúdené — sprevádzať na jeho zvírenej ceste do priepasti, a to, čo hynie a umiera pritískať na srdce.

CELOŽIVOTNE trvá milosť a nebezpečenstvo básnického života, lebo všetku skutočnosť zažíva nielen človek, ale aj — stvárňujúc ju — básnik.

POÉZIA je istá forma lásky.

BÁSNIK súvisí, práve v oblasti podvedomej a nepriehľadnej, so svojou dobou a jej požiadavkami. Robí to aj tam, kde jeho básnické poslanie sa spätne odzrkadľuje do priestorov minulosti. Dejinnosť nie je nikdy útekom z vlastného času, ale znamená odstup, z ktorého sa poznáva ostrejšie vlastná doba; ako keď vnímate charakteristické línie pohoria len vtedy, keď ste k nemu nepríliš blízko.

VLASTNÝM paradoxom kultúry je, že práve kultúra, ktorá len seba samu chce, čisto pozemská kultúra zaniká, kým kultúra ponad seba samu poukazujúca dosahuje nadčasovej trvácnosti, ba zúčastňuje sa večnosti, do ktorej sa začleňuje ako nábožensky určovaná tvorba.

NÁBOŽENSKÉ bolo kedysi tvorivým princípom našej kultúry, bolo jej pôvodom a jej prísľubom, bolo jej jednotou v mnohotvárnosti.

MINULOSŤ je vždy inou formou prítomnosti, ale táto forma, ako všetko živé, viaže sa na prasily lásky. Len tam sa môžu preboriť vonkajšie ničivé sily, kde tento vnútorný vzťah bol už zradený. Ale to nie je nijaké skľučujúce poznanie. Čo by nás mohlo v prítomnej chvíli sveta napĺňovať hlbšou útechou a vyššou odvahou ako myšlienka: Kultúra, ktorú ešte ľudia opravdivo milujú, nemôže zaniknúť.

KULTÚRA, ktorá sa dôsledne bráni prijať Boha ako svoj najvyšší zákon a cieľ, musí Ho napokon prijať ako svoj

súd a koniec. Životaneschopné kultúry neumierajú prirodzenou smrt'ou, ale sú zmárnené.

OBETOVANÍM Boha obetuje človek aj svet. Západná kultúra bude práve tak dlho žit', ako žije západné náboženstvo. Nie ona ho udržuje, ale ono udržuje ju. Ked' sa ono zrúti, zrúti sa aj ona, to je jediné svedectvo, ktoré môže ešte potom vydat', a toto svedectvo ona vydá, azda už vel'mi skoro. Ako vál'ajúci sa strom obnaží korene, z ktorých čerpala svoju silu — jej pád podvráti každý omyl o jej koreňoch.

POSLEDNÉ výbežky kultúry ústia v civilizácii.

ČLOVEK sa musí pokúsit' duchovne ovládat' rozvoj techniky. Iba nasadením najvyššej l'udskosti mohlo by sa odstránit' nebezpečenstvo techniky.

NA atomickej bombe vidíme, kam môže viest' cesta duchovne a l'udsky neovládanej techniky. A je to povinnost'ou človeka, aby zachránil techniku, svoje hrozne obdivované diet'a, lebo aj ona by bola zničená, ked' aj človek sám zahynie.

ŽIVOT neslobodno podriadit' stroju. Nateraz práve toto je symbolom nášho osudu: stroj nič nerozlišuje, za nič nezodpovedá, nehrozí sa ničoho, nič sa ho nedotýka. Stroj sa môže stat' nástrojom chaosu.

SRDCE stroja nikdy nenahradí l'udské srdce — stroje nevedia ani básnit', ani sa modlit', a nevedia ani milovat'.

CHAOS je strašnou paródiou na rovnost' všetkých. V chaose nikto nemá svojej vlastnej tváre.

KATASTROFA, ku ktorej smeruje náš svet, bude podmienená tým, že človek popiera svoju l'udskost', stáva sa nel'udským, a tým ponajprv v duchovno-mravnom zmysle prestáva jestvovat'. Ale nebude ho napokon ani v skutočnom, doslovnom zmysle, lebo človek, ktorý sa stal nel'udským, musí konieckoncov úplne vyničit' prítomnost' človeka na zemi.

PREKONANIE dnešnej krízy závisí úplne od svedomia — svedomie je záležitost'ou jednotlivca.

NIE TO je najstrašnejšie, ked' nezriadené pudy vedú k nezriadeným pomerom, ked' spotvorené myšlienky rozpútávajú vášne a zločiny, ale vlastnou hroznou tragédiou l'udstva je, že aj jeho najvznešenejšie ideály v istom okamihu stávajú sa handrami a môžu sa zmenit' v úplný opak týchto ideálov.

HÁVED' je zavše aj dobrých vzruchov schopná, lebo to ju práve robí háved'ou, že je všetkého schopná.

ZLO nemá v skutočnosti inej moci iba bezmocnosť dobra.

ĽUDSKÉ je to jediné, čo môže triumfovať nad hrôzou svetových dejín.

SPRAVODLIVOSŤ je iba v pekle; v nebi je milosť, a na zemi je Kríž.

K NAJOSUDNEJŠÍM omylom sveta, k najhlbším príčinám jeho nepokoja patrí, že verí, ako keby musel vždy odkrývať všetko bezprávie a odsudzovať ho.

V DNEŠNOM nepokoji národov zjavuje sa v základe nepokojný stav jednotlivých sŕdc. To znamená: nepokoj sveta môže byť prekonaný len zvnútra.

NIET vznešenejšej pomsty ako dobre robiť nepriateľovi.

KEĎ Boh dlho mlčí, bude hovoriť.

KRESŤANSKÁ idea zapaľuje sa ako nijaká iná práve na prenasledovaní; to je ten bod, v ktorom sa prirodzená rafinovanosť každej brutality proti nej zaodieva do takmer nadprirodzenej hlúposti.

KRESŤAN stojí vždy na stratených postoch, a tak je to tiež celkom v poriadku: stáť na stratených postoch značí stáť tam, kde aj Kristus stál tu na zemi. Vec je nebezpečná až vtedy, keď sa človek ako kresťan chytí zástavy tohto sveta, aby sa zachránil.

ČO iného znamená prenasledovanie kresťanov, než že sa obetná smrť Kristova, ktorá bola dobrovoľnou, opakuje na údoch Jeho Mystického tela.

KTO si vie predstaviť osamotenosť kresťana v dnešnom svete?

VERIACI musia vstúpiť do plného spoločenstva lásky s neveriacimi. Musia vystúpiť ponad vlastné zbožné istoty a musia prijať na seba ťažkú tragiku neveriacich; potom aj títo znovu sa budú zúčastňovať na požehnaní veriacich.

CIRKEV je najsilnejšia, keď požehnáva a odpúšťa — v požehnaní a odpúšťaní prichádza najbližšie k Bohu.

TRPIACA Cirkev a súdiaca Cirkev nie sú dve, ale jedna, ako aj Kristus, ktorý trpel za svet, bude ho raz súdiť. Ale aj tí, ktorí súdia, trpia, a tí, ktorí trpia, sú zarovno súdom.

CÉZAR bude zavše víťaziť nad Kristom, ako zvíťazil raz nad Kristom v Jeruzaleme. Ľudia zavše budú revať: Oko za oko, zub za zub! A keby sa dnes Kristus vrátil, i tak by sa nič nezmenilo — znovu by ho na kríž pribili a všetko by ostalo tak, ako je. Nie to celkom inakšie, ale vždy to isté prichádza a večne bude prichádzať na tento svet.

TO NEBOLI vtedajší neznabohovia, ale vtedajší zbožní, ktorí Krista na Kríž pribili.

KRISTUS, ktorý vtedy zvíťazil, keď podľahol, je pôvodom a opustenosťou a triumfom večnej lásky. Preto sa nemusíme obávať, lebo umrel za spasenie tých, ktorí Ho nechali umrieť.

Z diela Gertrud von le Fort, *Aphorismen*,
Ehrenwirth Verlag, München, 1962,
preložil Mikuláš Šprinc

MIESTO CHMÁR

Útočia z tajných sídel
jak chvatné pokušenie,
nemajú vlastných krídel
— vietor ich ženie.

Nemajú stálej podoby,
opreteky sa menia
a vracajú sa akoby
odbité pokušenia.

Ó Bože, nemať stály tvar,
len cit a výraz pestrý...
Potom ak chceš, mňa miesto chmár
nad suché polia prestri.

Nech je zem, naša matka,
raz vo svetle, raz v tieni,
jak duša v čnosti vratká,
vratká i v pokušení.

Len nie žiť nepohnute,
nie ako v klietke vták,
skôr s mrakmi konať púte
a zhynúť ako mrak.

Gorazd Zvonický

Z DENNÍKA SLAMENÉHO VDOVCA

Ján Doránsky

Čo sa to stalo s naším hniezdom
I s mojím srdcom
Ísť kam si šla je trocha ako skonať
Nemálo ako utiecť

Neboj sa
Zalievať budem africké fialky
Ako smädy po tebe
A ak nám odkvitnú
Veď aj ja budem strácať lístky
Dni živorenia bez teba

Cestou do noci sa modlím
Za teba pútnica
A tuším slovenské slnko presvitať
Cez nestarnúce rebrá podtatranska
S fosíliami našich včerajškov

Od východu na západ
Postele
Noc trvá putovanie
Zo sna do sna

Čo asi robíš v tejto chvíli
O mesiaci viac správ máme
Jak ja o tebe
Dostala si sa už na lúky a do hôr
Alebo pre slzy si ešte zamak nevidela
Zavretá do toľkých objatí

Na novú diétu si zvykám
Ráno pri stole nemám s kým nerozprávať
Ani na televíziu nepozerať ma už nebaví
Keď ťa niet aby si to ocenila

S Ľudom som bol
Predstav si aká pliaga
So Soňou idú do Chicaga
V deravom vačku ani cent
Ako páni si idú na víkend

Čím si zas vyplníme dni
Keď ťa už čakať nebudem
Iba cudzia ak sa mi vrátiš
A darmo budem čakať stratenú

Slnko mám v káve i na chlebe
Lebo je taký pekný deň
Škaredo pekný
Povedal by som dilongovsko-oravsky

Poštár dá na seba čakať
Nevpísala si slovenskými jednotkami
Sedmorky do adresy
Nie poštár sa asi bojí
Mojich očí
Nemajúc lista od teba

Kdesi za tým všetkým
Čierno-zlatým hukotom
Za tisícami míľ vzdialenosti
Za vodami a pohoriami
Priam kdesi odpočívaš
A ja ťa čujem dýchať
V tom ryku ťa čujem krajšie
Ako v tichosti
Lebo zo mňa dýchaš
Z kútov srdca z ktorých si odišla
Z podoby s ktorou si ostala spojená
A do ktorej sa vrátiš telom
O pár dní Boh dá
Životom spraviť neživot
Sveta kolo mňa

V manželstve
Ak má byť zdravé
Brať sa nám načim neraz
Ako horké pilulky
Dľa starých receptov

Boh uchovaj
Od vyrátaného života
Vzorcami
Utekať od noriem
A vracať sa k nim
Iným spôsobom každý
Pestovať tú našu spoločnú lásku
Z ktorej žijeme
V stálom zadlžení
Takí akí sme
Prijímajúc sa
Vše trpiac sa len
Neraz sa pýtam seba
Čoho je v tebe viac
Lásky či svätej trpezlivosti

Na ľudí treba mať apetít
A zdravý žalúdok
Dobre ich strávit'
Takých akí sú

Keď som nadránom otvoril oči
Deň ich mal ešte zavreté
Mračí sa
Ako človek čo vzal prejímadlo
A nič sa nestalo
Dážď mal byť a nebol

Ten Peržan Djavad mi písal
Francúzsky predstav si
Prvú časť listu
V druhej anglicky nadával
Na to čo zlátal po francúzsky v prvej

Zliezol som z postele
Pred zrkadlo
A vyčítal protivnej tvári v ňom
Somár tak ti treba

Suchá belasá teplota

Keby bol čas strom
A sekundy lístky
K vetrom by som sa modlil
Aby ich zbystra oškl'bali

Končí sa nedel'a
Veselá nebola ani smutná
Bola ako ja
Farbou vlastnej nálady
Premal'oval som letný deň
Tak aby bolel
Ako bolí každý bez teba

Je D day v Kanade
Občania bežia ozlomkrk k vode
Celá Kanada ide k vode
Odborníci predpovedali osemdesiat
Zmárnených životov
a tŕpnu že ich tol'ko nebude

Televízor som ešte neotvoril
Pozerám len do smeru
Z ktorého t'a nevidím prichádzat'

Keby som sa vedel presvedčit'
Že o to nestojím
Nemrzelo by ma že istí l'udia o mňa nestoja

Môže človek normálne sám žit'
Inde ako v blázinci
Jožo O. sa z toho oženil
Vraj od l'udí sa dá odučit'
Ako od fajčenia

Dobre s nimi
S mierou
Nikdy s nimi ani bez nich
Do krajnosti

Zvečerieva sa
Výletníci sa vracajú
Spara je devät'desiatpät'
Nebe sa navlieka do tmavého
S nechut'ou ako ked' sa dovolenkár oblieka
Po milých dňoch pri vode

(Kto vie či mala Amálka kedy
Študovať mušky Kazkove)

Ak ani dnes od teba nič nepríde
Rozsobášim sa
S nádejou
A nebodaj začnem čo myslíš že robím
Chlap ako chlap
Trefnejšie povedané vystrájam
V istom veku je hanba robiť isté veci
V istom je hanba nemôcť ich už robiť

Veľa myslím o nás
Naša je láska veľmi diétna
Neprecukrená nepresolená
No mal by každý o svojej a sebe
Až sa ešte raz vrátime
Skorigujeme si veci obaja
Práve som čítal v Gazete
Že po stoštyridsiatich dňoch
Vyšiel spod zeme istý Angličan
Čím získal rekord svetový
Aká žena mu dala silu vydržať pod zemou
A aká ilúzia vrátiť sa

Tento a budúce dni už budú
V znamení tvojho návratu
Počasie ich už neurobí
Škaredšími ani krajšími
Operené mojím očakávaním

Zavrel som rádio
Akási žena hrozným hlasom
Spievajúc vyhrážala sa
Čo všetko spraví komusi
Až sa k nej vráti
Znelo to akoby uragán privolával dovidenia
Ostrovčeku v oceáne

Chcel by som mať bič
A pohnať tie lenivé barany dní
Čo nás ešte delia od seba.

Montreál, leto 1966.

ČESTY K ČLOVEKU

(Zo Zápisníka, 2)

Rudolf Dilong

Obnova, po akej sa volá teraz v pokoncilovom čase, dotýka sa nás všetkých. Obnovíme sa všetci? Nevieme. Kristus mal bezprostredne obnovených len dvanástich a z nich iba dvaja prišli do Ríma. Stačilo? Stačilo. Nuž, neobnovujme celý svet, ale seba samého v prvom rade, ja i ty. Obnov sa ty sám a ukáž, ako vyzeráš obnovený. Tvoj jeden svet je už vtedy obnoveným svetom. Ustavične buď ako novonarodený. Prichádzaj každý deň nový, každú hodinu nový, každú minútu nový. I keď len ty sám, ty jeden, ale vždy nový, taký, ktorého tu nevideli a nepoznali. Taký inakší od tých neobnovených, taký neslýchane inakší. To vzbudí záujem o teba, to vzruší druhých a budú zvedaví, kde sa taký berieš.

Obnoviť jedného človeka — znamená obnoviť svet. Až taký veľký je jeden človek? Až taký. Jeden človek je jeden svet. Jeden svet stvoril Boh s jedným človekom. Veď môžeme sa pýtať: prečo nestvoril Boh ľudí na celej zemi, ako sme teraz? Držme sa len Biblie. Boh stvoril jedného človeka.

Poďme teda k počiatkom človeka, objavíme úžasné veci. Biblia hovori: « Urobil Pán človeka z hliny zeme a vdýchol do jeho tváre dych života » (Gen. 2, 7). Jeden dych Boha! Viete si predstaviť suverenitu tohto dychu? Kto tu dýcha? Na koho dýcha, aby ho urobil dedičom neba a zeme? Jeden dych, ktorý oživí svety svetov, keď sa už k jestvovaniu dostali! Vtedy, keď už svet nič neponorí do tmy jeho nejestvovania, keď prejde do svojho trvania ten, čo bude nosiť tvár Boha, vtedy sa z neba rozvidňuje na zem, lebo i tam mohla byť len tma bez takých vyvolených dedičov Boha! Aj nebo sa teraz stáva nebom. Boh ho sám o sebe nepotreboval. Nemusel pre seba v čase nič stvoriť, je od večnosti Bohom. Pre človeka stvoril nebo. V tom jednom dychu.

Jeden dych Boha! My už teraz poznáme, my sme tu z neho. Ale nepoznal ho ten prvý tvor, ktorý už síce bol z hliny stvorený, ale ešte bol bez dychu Božieho. A myslíte si, že i ten tvor, nežijúci ešte životom človeka, nebol krásny? Boh nestvoril nič škaredého. Krásny bol ten tvor bez podoby človeka už i preto, lebo mal sa stať z neho budúci človek.

Teda mal sa i on obnoviť, mal sa stať budúcim novým tvorom. Na zemi sa mu už pripravila pôda, či v raji, či von z raja, mal už svoj znak pre život, i keď ešte nedýchal.

Jeden dych Boha čo urobil! Spálil zem zeme a z jej ohňa sa vynoril obraz jeho samého, teda toho, ktorý dýchol. Aký zázrak! Z hliny zeme bytosť ľudská, z neživej hmoty živá podoba Boha. Neprotiví sa to ani teórii evolucionizmu, menovite keď nevieme, aká dlhá bola doba medzi tým, čo sa urobilo z hliny a medzi dychom Boha. Mohlo to trvať dlhý čas. Ten tvor už tu bol a bol živý tým faktom, že ho Boh urobil, lebo Boh nerobí najprv mŕtve veci a z mŕtvych živé. Ale vo chvíli, keď sa mal stať z toho tvora, hoci aj vývojom, človek, dych Boží naň prišiel. To je podstata nášho bytia. Boh nás stvoril ako ľudí, dychom Božím sme dostali medzi stvorenstvom svoje výnimočné postavenia. Dych Boží sa nezľakol hliny zeme. Naopak, urobil ju chrámom svojím.

Dlhý mohol byť náš raj na zemi? Kto vie. Jedno je isté, že ani hriechom, ktorým sme uvalili na seba ťažké vyhnanstvo, Boh neodňal od nás to, čo nám dal svojím dychom. Povedzte to ľuďom, aby mysleli na to, čím sú, i teraz. To veľké, to vznešené, čo máme od Boha, ukážme ľuďom. Ničím ich neubíjajme v duchu. I karhanie ubíja, i mnoho moralizovania ubíja, ale neubíja láska. Tá je súhrou pre naše ľudské bytie. A k tomuto ľudskému bytiu dvíhajme všetkých, menovite tým, že z nás samých nevyjde nič, čo nie je láska. Človek musí v nás poznať ten dych Boží, z ktorého jestvujeme. Človeku povedzme, že je synom slávy Božej na zemi, že ho dni Božie tak idú nosiť na rukách, ako ho už nenosí matka, ktorej bol najdrahším nemluvňaťom na svete. Povedzme mu, že my, všetci synovia Boží, sa ideme pochytať za ruky a on je v kole našom, okolo neho sa sústredí pozornosť nás všetkých. Pobežíme spolu s ním na tie Božie lúky hrať sa, už nespadne, už nemá to telo, ktoré sa uderí a ktoré bolí. Povedzme mu, že nielen tým je, čo je na ňom hmotou, že nielen z jednej chvíle na druhú ide sa prejsť po svete a pominúť sa, že nielen to, čo druhému človeku žiaľom môže byť, je jeho cestou, ale že je i formou ducha, že svoje dejiny spolutvorí s Bohom a že to najšľachetnejšie v ňom je, že je ľudským medzi ľuďmi. To, čo ho robí človekom. To nič, že sa pozabudne, že oslabne, že padne, lebo i to je ľudské. Veď spravodlivý sedem ráz padne za deň. Ale pri siedmych razoch ani raz nesmie stratiť

ducha. Nesmie sa so zál'ubou ponorit' do svojich siedmych pádov. Po každom páde má vstat' a obnovit' sa. Veď či sa neprežehnáme i sedemkrát za deň? No keď vidíme a vidíš to i ty sám, že druhí sa neprežehnávajú, prežehnávaj sa ty sám. Ukáž, ako vyzeráš, keď si sa prežehnal. A keby sa ti horšie stalo, ako je taký pád, ktorý zaraďujeme medzi sedem pádov spravodlivého, keby sa t'a chytila nákaza, ako je prašina, sedem ráz krič na tých, čo idú po ceste okolo teba: Ježišu, Synu Dávidov, zmiluj sa nado mnou! Neboj sa tých, čo t'a budú okrikovat', nedaj nič na nich, len krič. To slovo « klopte » je vel'mi súrne. Klopte, vtedy sa v král'ovstve Božom prestane všetko iné robit'. Keď sa klope, nechá sa otvorit'. Tam môžu vladári zasedat', o vel'kých veciach rokovat', tam sa môže rozhodovat' o osudoch sveta, ale na klopanie sa otvorí. Lebo tam klope dych Boha.

Povedz, keď sa obnovuješ, povedz všetkým l'ud'om, že si tu. A keď si novým, pred chvíl'ou narodeným, bež už na tie lúky Božie, bav sa tam, aby videli, že si sa teraz narodil. Veď deti, keď sa narodia, prvé je, že sa chcú bavit'. Pýtajú si hračky. Dve hračky, v ktorých sa im dal Pán Boh, sú dve ručičky detské a tými sa idú dotknút' sveta. Idú ten div urobit', že sa neboja blata ani prachu, čo je pred ich domom. Premení sa blato a prach pred nimi? Deti sú svätí občania neba na zemi a svätí robia zázraky. Lenže čo je zázrak? Len chorých uzdravit', dolámaných narovnat'? Nie. Zázrakom je aj príst' na svet, chodit' po ňom nevinne, žit' na ňom ako diet'a, čo nežije zo skazenosti l'udskej, ale zo svojej čistej prítomnosti na zemi. Sv. Augustín na to poukazuje, citujúc Krista: « Poďte za mnou všetci, nie svet fabrikovat', nie mŕtvych kriesit', ale preto, že som tichý a pokorný srdcom ».

A tu nám musí dobre oči otvorit' varovné volanie Kristovo, « Kto neprijme král'ovstvo Božie ako diet'a, nevojde doň » (Lk. 18, 17). Teda, keď nebudete ako malučkí, nevojdete do král'ovstva nebeského. Dlho som nevedel pochopit' slová Kristove. Veď čo môže urobit' decko? Čo vie decko? Čo vie o král'ovstve Božom? Tak a podobne sa môžeme pýtat' všetci. A my čo vieme? Čo viac vieme o Bohu, ako vie decko? Decko prijíma jestvovanie Boha hneď naplno, lenčo sa dozvie, že jestvuje. Nepochybuje, nešpekuluje, neprekrúca Pána Boha na svoj spôsob, ako to robíme my starí. Taký je rozdiel medzi deckom a nami. My nenecháme, aby

Boh konal v nás, všetko chceme konat' my sami. Miešame sa Pánu Bohu do roboty, ale vždy to chytíme za zlý koniec. Zatial' čo decko si dalo položit' spev Boží do úst a letí s ním svetom. Svet nepraská pod ním, ako pod naším hriešnym krokom, ale vlní sa nad ním obloha, ktorú by skoro aj dočiahlo. Pozorujem to vždy na krásnom malom chlapčekovi našich susedov. Volá sa Timi, má tri roky a ponad to aj nábožných rodičov. Ked' ho zavolám, beží za mnou ako víchor Boží. S flintou ma naháňa, ale jeho flinta je Božia, nestriel'a. A ked' ma s ňou dohoní, jeho tvárička je rozosmiata. Díval som sa často na tú tváričku, dlho som sa bez slova díval a bolo mi útechou vidiet' ten dych Boží, ktorý bol na nej navrstvený. V štedrej miere. Ešte prv, ako by to bolo telo jeho tváričky, bolo tam telo tváre Božej. Nemohol som tú tvár ani pohladit', bál som sa. Ani dotknút' sa! Božieho dychu nenájdeme tam, kde ho budeme rukami hl'adat'. Môžeme ho hl'adat' znova len svojím Božím dychom. Similis simili gaudet. Tak sa vedeli blížit' k sebe svätí, napr. sv. František a sv. Klára. Tak vedeli aj dospelí byt' vel'kými malými det'mi. Stačilo im raz povedat': « Chod', Františku, obnov môj dom ». Len raz to povedal Kristus sv. Františkovi, viackrát to nepovedal. A tak môžeme povedat' o každom: kto má dych Boží, ten ho dáva. Kol'kokrát to povedala mama Timimu: Chod', Timi, Father Rudolf t'a volá! — vždy prišiel, mal dych Boží, obnovil môj dom. A nemohol som ho pohladit'. Ved' ani svoju tvár na vode jazera nemôžeme pohladit'. Ona je hlbšie, než ako by sme ju dočiahli a pohladili.

Ten malý Timi často mi vnukol neodolatel'nú túžbu: ó, ako by som rád bol ešte takým diet'at'om! Nie pre svoje výhody, ale pre všetko, čo to diet'a má. Nie preto, aby mi bol život l'ahunký, bezstarostný a plynný; ani nie preto, aby ma nebolelo to, čo ma už ani neprebolí; ale preto, aby to, čo mám ešte prežit', prišlo nie na moju tvár, ale na tvár Božiu, ktorá je na diet'ati neporanitel'ná. A nikdy sa nepokriví. Raj diet'at'a je pre nás na zemi ešte rajom.

Za prvým rajom, čo Adam a Eva stratili, nesmútime. Čo sme stratili a čo sme nezískali, nevieme. Prví l'udia by vedeli, oni ho stratili. A jednako sa vraciame k tým l'udským počiatkom na svete tak, ako v mysli radi sa vraciame k svojmu detstvu. Nachádzame tu vždy jeden vel'ký moment, jedno neomylné poznanie, čo nás hlboko preniká: prítom-

nosť Boha. Vidíme tu bezprostrednosť spolunažívania dvoch, Boha a človeka. Boh hovorí s človekom. Boh hovorí s nami. Počujte, o akých neslýchaných veciach hovorí: « Naplňte zem a podmaňte ju a panujte nad ňou » (Gen. 1, 28). To ste vy, semeno kráľovské, rod panovnícky, ktorému sa dáva možnosť udržať súhru medzi nebom a zemou. Akoby Boh povedal: Od tej chvíle moje dielo je vaše dielo. Čo sa bude rodiť na zemi vo vašich rukách, to príde do môjho Božieho pokladu, ktorého ste vy prvým počiatkom. Čo zveľadíte na zemi, bude zveľadené na nebi. Zem je vaša, zem vás bude poslúchať. Teda povedal Boh: tu máte moje svety, spolutvorte so mnou, pracujte na mojom stvoriteľskom diele. Boh dal človeku moc zo svojej moci, urobil ho blízkym svojmu slovu « Staň sa! ». A Duch Boží vznášal sa nad hladinami a vlnami jeho riek, údolí a hôr. Áno, od Boha to bol veľký dar, človek mohol tvoriť vždy božsky, nie samopašne. Duch Boží poletoval nad ním a dotýkal sa jeho rúk. Pri tejto inšpirácii Božej mohol človek len vo vznešenej forme tvoriť, obohacovať seba veľkými činmi, dávať čoraz krajšiu podobu sebe i zemi, kde stúpila jeho noha. Tak mal všetko spravovať svojou mocou, že jasotom svojho vládnutia by bol premeňoval to, čo bolo krásne na zemi, ba ešte krajšie. Nemohol pochybiť, keď bol vedený Duchom Božím. Naopak, všetkému, čo žilo a išlo samo od seba pred jeho tvárou, dával znak svojho vládnutia, znak Božieho poriadku na zemi. To bol ten Boží svet.

Hľa, krása Božieho sveta! Nemala nedostatkov, nemala slabostí, nebola klamstvom. Ani človek v nej. A nebolo toho poznania, ktoré už nás poznačuje: nebolo poznania hriechu. Len tu je začiatok nášho ľudského plaču, len tu sú naše osudy smutné. Poznáme hriech, jed hada, hrádzu medzi nami a Bohom. Tak, ako hladko zmizol človek v lísti raja, tak ľahko pošla i jeho nevinnosť. Tak ľahko zakryl i dych Boha na sebe. Lístie už nebolo dychom Božím. Čo všetko s tým prišlo, aký hrozný pohľad na svet! Ako žalostivo a s plačom mohol znieť hlas Boží tam, kde človeka nebolo! « Adam, kde si? » Kde bol? V nestydatej nahote. A už sa z nej neprebral. Málo mal? Treba bolo robiť vzburu, aby sa mu otvorili oči? Bieda bola s ním, keď sa mu už otvorili. Hriech bol v nich a cezeň hľadel Adam na svet.

No, ako nechcel Boh zničiť svoje dielo, nezamárnil človeka. V jeho živote nastala tragická zmena, ale nebola to

strata človeka. A tu sme i my v jeho žalostnej zmene, v jeho hriechu i vo svojich hriechoch. Niet tu ani pre nás úteku od « potu tváre » a niet iného východiska, iba náš boj, náš neprestajný boj, ale — Bože môj — koľkokrát slabý, vyčerpávajúci, koľkokrát prehratý boj! Ak nám ešte ostala útecha v tom, že máme prisľúbené po smrti nebo, veríte mi či nie, túžim len preto po nebi, že tam znova nebude poznania hriechu, že po smrti nebudem hriechy páchať, že už nikdy neobrazím Boha. V takej prítomnosti Božej možno žiť po smrti. Ale k tejto svojej konečnej výhre nepríde človek tak ľahko, ako prišiel do raja. Raj dostal zadarmo, len raz, druhý raz ho už zadarmo nebude mať. No, daná mu je možnosť mať ho. Tak predsa ho môže mať? Hľa, vidíte, nie je toto položenie také tragické, ako sa na prvý pohľad zdá. Máme nádej, predsa len blížime sa k Bohu, nestojíme, neustrnuli sme. Znova začína sa náš pohyb, náš život zas ide byť veľkým. O netušene veľký cieľ bojujeme, o svoje nové narodenie. Pravda, ono prichádza nielen našou smrťou, ale vchádza i do nášho života. Náš život je jedna studňa Božia, v ktorej nevysycha prameň. Chodíme na vodu od rána do večera v tých šiestich stvoriteľských dňoch, po ktorých na siedmy deň otvoril Boh tú studňu.

Keď človek stratil raj, treba mu ustavične ukazovať na prisľúbenú a už i splnenú nádej. To, čo sa neprisľúbilo ani anjelom, ktorí padli, prisľúbilo sa nám: vykúpenie. Prisľúbil sa nám sám Boh platiť za náš hriech. Ježiš Kristus nás prišiel obnoviť. Na kríži zvolal prvý ekumenický koncil a my sme tu v tých jeho pokoncilových časoch. Tak, ako sa v chudobe narodil a v biede nemal kde hlavu zložiť, keď aj líšky mali svoje dúpätá, tak nás pojal za ruku na cestu za sebou. Tak nás previedol cez púšť, kde tí diabli ukazujú vysoké vrchy, a vzal nás i do chrámu, kde tí farizeji krivo hľadeli, že im chce vziať miesto, a nemali radi tých, ktorých uzdravil. A vedie nás i tade, kde po ceste pozbieral tie Magdalény, tých všelijakých mýtnikov, porazených, prašivých, krivých, slepých, polomŕtvych i mŕtvych. Dívame sa na všetko, zastavujeme sa a vravíme si: veď to je tá naša ľudská cesta! Boh ide po nej, len treba po nej ísť. Nič nie je nemožné Bohu, ani stať sa človekom, dostať sa na chodníky človeka. Či človeku by bolo nemožné stať sa človekom? Či Kristovo Božské « Milujte sa vospolok » nemôže byť pre nás také ľudské, ako je to pre Krista Božské? Potom, či to

vyvrcholenie Kristovho utrpenia « Otče, odpusť im » je až také nedosažiteľné v našom utrpení, že ho skoro ani nepoznáme? Či nie je hodno pre Božský záber a Božský vzlet života popustiť trochu zo svojho egoizmu? Veľký je náš Boh a svätý i v našich životoch. Ale kto nás to naučí, keď máme v ruke pozvánku na ten Kristov koncil a nejdeme naň? Nehľaďme na to, kto tam ide a kto nejde. Ani na to, s akou mysľou tam kto ide. My potrebujeme obnovu, ja a ty. Svet to čaká odo mňa i od teba. Čo robia iní, to nemajme pred očami. Krista majme pred očami, podstata obnovy je obnoviť sa v Kristovi. Nehľaďme na to, ako chápu iní obnovu. Všetká váha obnovy nie je v tom, že mníšky si skrátili sukne, že stojačky prijímame. Ani v podobnej žalobe, akú mi predniesol jeden kňaz, hovoriac, že Vatikánsky koncil ho vohnal do strachu. Že teraz nevie, či Luther lepšie slúžil Bohu, či on. A že Athenagorasovi i Lutherovi odtrhnutí bratia, s ktorými sa pápež objíma, sú všetko ženatí kňazi, ale — hovorí — nech by som sa opovážil oženiť ja, kliatbu na mňa dajú a pošlú ma do pekla. Vraj Adžubejovi a Podgornému sa do Vatikánu otvoria dvere a ja sa mám modliť: Aby si nepriateľov Cirkvi svätej ponížiť ráčil, teba prosíme, uslyš nás! Tak sa mi žaloval ten kňaz, ale v jeho žalobe nie je naša obnova. Ani v nijakom žalospeve, v ktorom plačeme za tým, ako to bolo všetko doteraz v Cirkvi a plačeme nad tým, ako to pôjde ďalej. Prichodí nám to porovnať s časmi sv. Pavla apoštola, ktorý pri roztržke v korintskej cirkvi vyčíta Korinťanom: « Každý z vás hovorí: ja som Pavlov, ja som Apolov, ja som Petrov, ja však som Kristov. Či je Kristus rozdelený? Či Pavol bol ukrižovaný za vás? Alebo v mene Pavlovom ste boli pokrstení? » (I. Kor. 1, 12-13). Aj u nás to tak ide. Jedni sú konzervatívni, jedni sú modernistami; jedni sú za starých pápežov, jedni za tých dvoch posledných. Nuž, či Ján XXIII. bol za vás ukrižovaný? Či v mene Pavla VI. ste boli pokrstení? Moc kríža Kristovho by mala byť zmarená? Koncil — to nie je vec len pápeža a biskupov, to je vec Krista, teda nás všetkých. Takže môžeme povedať — hovoriac pokoncilovou terminológiou — koncil je vecou aj Ľudu Božieho. Ľud Boží, čiže ľud Kristov ide s Kristom ďalej a Kristus ide i do našich časov. Ale naše časy bežia krkolomne, menia sa rýchle a na staré cesty sa už svet nebude vracať. No, na jedno pamätajme: keby aj všetko, čo bolo doteraz v Cirkvi, sa zmenilo a všet-

ko doterajšie by sa zanechalo, ostane nám Kristus. A to by nám muselo stačiť.

Ostane nám vždy Kristus, máme ho v evanjeliu. Evanjelium nebude nikto meniť v Cirkvi, ani pápež, ani koncil. Tu máte Krista celého, vždy jedného, vždy nezmeneného. Evanjelium nás obnoví. Kto žije podľa evanjeliových právd, ten je na ceste ustavičnej obnovy. Ak si myslíte, že evanjelium mnoho žiada od vás, vyberte si z neho hoci len tých pár slov Kristovych: « Milovať budeš Pána Boha svojho a milovať budeš blížneho svojho ». Keby ste len to zachovali, zachováte celé evanjelium. Stačí aj toto. Veď len uvážte, na aké roviny sa dostanete: Milovať Pána Boha! Neľakajte sa toho, že to je prikázanie. Tu je reč o láske, láska nikdy nie je ťarchou, kým je láskou. Človek sa niekedy bojí zákonov, ale zákon chráni človeka. Či vám nie je lepšie dostať sa do ochranných rúk Božích, ako byť ponechanými na pospas osudu a jeho spárov? Veď byť ponechaným na seba samého, byť sirotou, byť opusteným, byť ukrivdeným a bitým, to vám len oči zatvára, keď nevidíte nikoho pri sebe, aby ste celkom nič nevideli. A Pán Boh je tak blízko a dobre vie, čo vás hnieti. Stačilo by vám oči otvoriť, vždy sa vám ukáže, keď ho milujete. Veď keď vás čolen hlava bolí a otvoríte oči, vidíte Pána Boha. A keď budete plakať od bolesti a nikto nepríde plakať s vami, lebo veď ktože na svete má rád plač, vtedy to slovo z evanjelia « Neplač! » príde k vám. Ale v tom slove príde k vám láska. A keď vás budú hocaké víchry hádzať na vašom malom Genezaretskom mori, i vtedy máte možnosť na svojej lámajúcej sa lodi prosiť o zdvihnutie ruky na utíšenie mora. A keby vás kto mučil, trápil, korunu z tŕnia by vám dal, lebo to ľudia radi druhým dávajú, ten, kto mlčal tŕním korunovaný, pomôže vám mlčať pri vašej obete, lebo každá obeta, keď je obetou, je mľčky prinášaná. Ó ako naširoko sa vám vtedy oči otvoria, aby ste lepšie videli, čo sa to s vami robí vo chvíli, keď Boh je veľký v láske! Ó ako spokojne by ste šepkali to, pred čím by najradšej chcelo utiecť celé ľudstvo: Pane, alebo trpieť, alebo zomrieť! Ó ako by sme chceli povedať všetkým lekárom: Myslíte si, že nás vyliečite? Z čoho nás liečite, keď ideme k Pánu Bohu? Boh nás lieči, nie lekári. Z mizérie duše nás lieči, ak nevieme ešte, čo je trpieť v Bohu a zomrieť v Bohu. Nebojme sa toho, to je láska Božia.

Milovať budeš blížneho. Už bolo mnoho záchrancov človeka, ľudstvo malo a má dodnes toľkých vykupiteľov, ale kto z nich viac urobil pre človeka, ako ten, kto kázal človeka milovať, človeku odpúšťať a s človekom trpieť? Kto to krajšie vyslovil, zaujatý o osudy človeka? Kto bol k nemu humánnejší, ako tie tri slová? Niet ani v našom rozbolenom svete, ani v našej pokoncilovej obnove oprieť sa o čosi viacej, ako o to « Milovať... ». Človek sa nikdy nestane viac človekom vo svete divochov, len vo svete lásky. Náš blížny nás čaká. I ten dobrý, i ten zlý. Zdvihni ten kameň zo zeme a polož si ho najprv k srdcu. To je ten kameň, ktorý si mal hodiť na svojho blížneho. Pobozkaj zem, keď ti niekto zlorečil a pomysli si, že tú istú zem vykúpil Kristus. Buď ticho vtedy, keď druhí z kriku žijú. Modli sa vtedy, keď druhí kľajú. Nájdi si Božiu cestu, keď tvoja je cesta zarúbaná. A hľadaj spojenia Božie, ktoré vedú k človeku. Pre človeka možno mnoho urobiť. Netreba hľadieť na veľkosť obety, treba hľadieť na veľkosť človeka. Len nad ním je vysoké nebo, nie nad horami, nie nad dolinami. Nehlásaj horám a dolinám nič o veľkosti neba, len človeku to povedz. Nič svetoborného neplánuj, nijaké globálne riešenia nerob. Staraj sa o prvého človeka, ktorého stretneš. Lebo často sa zbytočne trápime pre celý svet, keď človeka nevidíme. A stačí pozrieť na jedného človeka, aby sme vedeli, čo bolí celý svet. Preto máme začínať obnovu s jedným človekom, obnovme sa, ja a ty. Keď jeden z nás sa obnoví, znova, čolen o jedného viac, príde na svet dych Boha, dieťa Božie, jedna strana z evanjelia Kristovho.

* * *

Paul Claudel: O POETICKEJ INŠPIRACII

Všetky naše mohutnosti sú v stave vrcholnej bedlivosti a pozornosti, každá hotová prispieť tým, čím môže a čo treba, pamäť, skúsenosť, obrazotvornosť, trpezlivosť, neochvejná a dakedy hrdinská smelosť, vkus, ktorý hneď súdi, čo sa protiví alebo neprieči nášmu ešte neujasnenému úmyslu, inteligencia predovšetkým, ktorá pozoruje, vyhodnocuje, požaduje, radí, potláča, podnecuje, oddeľuje, odsudzuje, znovu spája, dáva a šíri všade poriadok, svetlo a proporciu. To nie je inteligencia, ktorá tvorí, to je inteligencia, ktorá nás pozoruje pri tvorení. (Prekl. M. Š.).

NIE CELKOM

Ján Drieň

Nie celkom správne milujeme:
trúfalosť rastie neodbytná,
keď v čase plnom nenásytna
vrháme lásku na prízemie.

Výplody namyslenej zeme,
keď vskutku zdolnosť víťaziť má,
odiati výbuchami prítmia
vítame ako nutné bremä.

Deň, jeho svetlo, oči raní,
noc zasa chladné drží dlane,
nuž ako chceme opravdivo rásť?

Pri záverečnom dozieraní
či vôbec naše mysle slané
aspoň len potom nájdu slasť?

ČO S NÍM

— Jed —

Otŕča na svet gamby,
že darmo kút v ňom hľadá:
Za vlastnú reč sa hanbí,
cudziu neovláda.

FARIZEJSKÝ PUBLIKÁN

Hanba tým, čo sa znížia k fige.
Tu je môj dolár z úcty k Lige.
(O tom v orgáne vašom ctenom,
pár riadkov dajte s mojím menom).

Montreál, február 1968.

ROZHĽAD

DAŇO OKÁLI REHABILITUJE E. B. LUKÁČA

Slovenská literatúra, revue pre literárnu vedu a kritiku, ktorú vydáva Ústav slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied, prináša v č. 1, roč. XV., 1968, článok Daniela Okáliho « Časopis Tvorba v období druhej svetovej vojny ». Pozoruhodný článok a ešte pozoruhodnejšia tendencia. Okáli tu píše, že « básnik Lukáč... ani ako redaktor a ideový vodca Tvorby — ani ako básnik nepodľahol zvodom sirény fašizmu ». Úvodné state E.B. Lukáča vo vojnových ročníkoch Tvorby « vyznievajú — píše D. Okáli — jednoznačne proti brutálnej rasistickej mytológii nacizmu ». A aká tu bola koncepcia Lukáčova? Písal: « . . . celá slovenská poézia má ducha slovenského nacionalizmu, bráni v doslovnom slova zmysle žitiebytie národa, ale je to súčasne a nerozlučne, rozhodne a výrazne duch spravodlivosti a práva, duch humanity ». Áno, taká bola slovenská poézia vždy, taká je celá, taká je u Hollého, Kollára, Sládkoviča, Bottu, Hviezdoslava, Rázusa, Beniaka, Žarnova, Lukáča, Dilonga, Šprinca i Strmeňa. Takto sa ovšem slovenský duch prejavoval nielen v Lukáčovej Tvorbe, nielen v Smrekovom Eláne, ale aj v Raškovej Novej práci, aj v Hrnčárovom Verbume... Lukáč a Smrek za Slovenskej republiky mohli hlásať myšlienky humanizmu, mohli sa stavať proti « brutálnej rasistickej mytológii nacizmu » a ani Machov « Gardista » si nevynútil ich zastavenie. Ale hlásateľom myšlienok ľudskosti v ťažkých vojnových rokoch nebol u nás len E.B. Lukáč. Čímže iným je poézia Janka Silana a iných, próza J.C. Hronského, drámy Ivana Stodolu?

Po roku 1945 etabloval sa u nás komunizmus a za pár rokov jeho moci zmizli aj Tvorba, aj Elán, aj Nová práca, aj Verbum... A tieto dve posledné katolícke revue niesli sa v duchu tých veľkých myšlienok, z ktorých vyrástla celá naša kultúra: z kresťanského humanizmu, z tolerancie politickej i náboženskej, z pokroku založeného na láske k človeku, na jeho slobode a spravodlivosti. Na stránkach týchto časopisov brúsili svoje prvé verše dnes uznávaní básnici Mihálik, Válek a iní. Zo stránok týchto časopisov poznávala naša verejnosť Claudela i Cocteaua, Jacoba i Mauriaca, Verlaina i Jammesa, Rilkeho i Schelleya, Maritaina i Dostojevského, Shawa i Werfla, kultúrnu minulosť i prítomnosť domova i sveta. Nad tým nad všetkým sa treba zamýšľať. Nielen nad Tvorbou a nielen nad Lukáčom. Je toho veľa čo treba v slovenskom živote narovnávať a rehabilitovať. Ak tí, čo majú chuť a odvahu to robiť už dnes, chcú opravdu slúžiť veci, musia voliť mieru spravodlivosti a rovnosti. Padni komu padni... To je jediné správne kritérium pre kritika i

historika. Iné meradlo by bolo len dôkazom, že u nás dosial' strašia starí zlí duchovia.

—ok—

ZORA JESENSKÁ O KOMUNISTICKEJ CENZÚRE

V starom Rakúsku pred sto rokmi nebolo predbežnej cenzúry a bolo to, čo sa nazýva slobodou tlače. Ale to predsa nie je nič nové ani prekvapujúce... Ani v Uhorsku sa napríklad Vajanskému neplietol do písania a redigovania nijaký cenzor, neoznamoval mu, že odteraz vám už nijaké články o postavení slovenského národa uverejňovat' nebudeme, lebo z hlavného mesta prišiel príkaz, že nateraz sa o slovenskej otázke písat' nesmie, ostatne aj tak by ste už konečne mohli dat' pokoj a nežiadat' ustavične akési práva, však viete, že hore majú Slovákov v žalúdku a nijaké práva im tam či tak nedajú, a dobre by ste urobili, keby ste už raz trochu menej písali o ruskej literatúre, aj Národnie noviny sa musia orientovat' predovšetkým na mad'arskú a rakúsko-nemeckú literatúru, a tie ustavičné články o Rusku sú vyslovená provokácia, vôbec, vy človeče, zrejme pracujete podl'a línie ruskej tajnej služby — nič takého ani podobného nijaký cenzor Vajanskému nemohol oznamovat', lebo cenzora nebolo, a tak Vajanskému ani nevyhadzoval jednotlivé články z novín, alebo jednotlivé odstavce z článkov, alebo jednotlivé vety z odstavcov, alebo jednotlivé slová z viet, a nepodával o všetkom scenzurovanom presné hlásenie cisárovi pánovi a jeho excelencii ministrovi vnútra. Čo Vajanský napísal a čo ako redaktor zaradil do novín a časopisu — to vyšlo...

Prívrženci v jej dnešnej našej podobe by mi teraz mohli namietnút', že zato Vajanský niekol'ko ráz musel na niekol'ko týždňov odcestovat' na miesto, ktoré sa vtedy nazývalo väzením, kde si, pravda, čítal a písal čo chcel, stravu si dával nosit' z reštaurácie, vol'ne prijímal návštevy a podobne. Ale s takýmito trestami v takýchto väzeniach by sa možno zmieril nejeden z tých, čo nie sú spokojní s dnešnou praxou nášho tlačového dozoru. Najmä keby ho potom, ako kedysi Vajanského, po návrate z väzenia vítali doma hned' na stanici kytkami a volaním na slávu a keby tak ako kedysi Vajanský mohol rovno zo stanice íst' d'alej nerušene vykonávat' tú istú funkciu šéfredaktora v tých istých novinách ako predtým...

Taká sloboda tlače nebola potom ani za prvej Československej republiky... nazdávam sa, že národom predsa len nemožno vyoperovat' historickú pamät'... (Výt'ah z prejavu na zasadnutí Aktívu slovenských spisovatel'ov-komunistov v Bratislave, dňa 16. októbra 1967).

NEZABUDLI NA ČERNOVÚ

Spomienku na 60. výročie černovskej tragédie mala v októbri minulého roku organizovat' uličná organizácia KSS a Slovenská historická

spoločnosť pri SAV. Ale čo sa z týchto osláv nakoniec stalo je tak poučné a príznačné pre slovenského človeka, ktorý sa nezmenil ani po dvadsaťročí komunistickej vlády, že by si toho mali všimnúť aj slovenskí komunisti, aj svet. Slovenské pohľady (č. 1, 1968) o tom zaznamenali: « Neskoršie — v pozvánkach — sa síce zmenila prvá časť formulácie a rozšírila sa na « miestne zložky », ale človeka bližšie s vecou neoboznámeného ani to nezbavovalo ironického úškrnu nad tým, akože si to národ slovenský — po šesťdesiatich rokoch — spomína na tých, ktorí svojím činom nielenže povzbudili — v mnohých aj prebudili — slovenské národné povedomie, ale zburcovali svedomie Európy, ktorú upozornili na bezprávne postavenie Slovákov v maďarizačnej politike voči národnostiam vtedajšieho Uhorška.

Avšak « na tvári miesta » sa všetky tieto pochybnosti vysvetlili a obavy rozplynuli. Černovci sa ukázali dôstojnými potomkami svojich rodákov spred šesťdesiatich rokov. Ich pamiatku si vedeli osláviť spôsobom nielen primeraným a hodným významu onej udalosti i závažnosti jej výročia, ale aj s takou úprimnosťou a zanietením, že by sa im v tom nemohli rovnať ani najveľkolepejšie oficiálne oslavy, za účasti špičkových profesionálnych umelcov a telies.

V posedení s pamätníkmi černovskej udalosti, dnes 77-ročnou Adelou Jeleníkovou a 88-ročným Jánom Lackom, ktorí patrili medzi štyridsať nevinne odsúdených v tzv. Černovskom procese, bolo vidieť, že Černovci-organizátori osláv dívajú sa na zmysel onej tragédie objektívne, triezvo a správne (pozoruhodný bol najmä príspevok Ladislava Hattalu).

Pri podvečernom slávnostnom kladení vencov k mohyle černovských martýrov i na večernej slávnostnej akadémii v miestnom Kultúrnom dome (v oboch vystúpil aj Spevokol slovenských učiteľov pod vedením dr. J. Haluzického) si najväčšieho obdivu a uznania zaslúži vlastný černovský program. Na dajakých súťažiach by spevokol i recitácie asi nežali vavríny. No oduševnenosť a nadšenie, ktoré napĺňali ich výkon, nemali by páru pre svoju jedinečnosť a nenapodobiteľnosť. Títo, poväčšine rybárpoľskí robotníci (nie náhodou závodný časopis Rybárpoľský textilák, roč. XIX, č. 39 venoval takú veľkú pozornosť černovskému výročiu), vytvorili v preplnenej sále Kultúrneho domu také ovzdušie, aké nemožno opísať slovami, ale — na šťastie — ani prenášať, hoci televíziou. Bolo to ovzdušie, ktoré vzniká iba pri čomsi takom, čo nemožno ničím iným nahradiť, čo nemožno ničím iným napodobniť — čosi, čo sa rodí iba pri prejave, ktorý trýska z čistého vnútra ľudskej duše.

Prostí, dnešní ľudia, potomci prostých Černovcov z roku 1907 vzdali takto najväčší, pretože najúprimnejší hold ich pamiatke. Uctili si ich oslavou reči národa, ktorý si ju musel vykupovať krvou svojich synov. « Nezahynie národ, ktorému v mohylách martýri spočívajú », hlása pomník černovských obetí. No aj na mohyly možno zabudnúť.

Černovci nezabudli. Toľko zo Slovenských pohľadov. Pridávať čo len jedno slovo k tomu bolo by zbytočné.

—ap—

MATICA SRDCOM NÁRODA

Osud Matice slovenskej stále ťaží svedomie nášho národa. Ľudia akoby cítili hanbu, že sa roku 1954 nepostavili proti tejto národnej urážke. Lebo od maďarského režimu roku 1875 až komunistický režim roku 1954 dovolil si siahnuť na Maticu slovenskú. Keď komunisti likvidovali jej činnosť povedali, že jej funkciu upravili novým potrebám spoločnosti. V skutočnosti im nešlo o úpravu funkcie Matice, ale o likvidáciu jej činnosti.

A táto činnosť národu dosiaľ chýba. Ľudia sa pýtajú: « Prečo už toľké roky nemáme v dedinách a mestách odbory Matice slovenskej? (existovali za prvej ČSR i za Slovenského štátu) ». Ľudia vedia, že Matica bola rozsievačom národnej kultúry, do ktorej človek i národ premietajú svoj život i svoje nádeje, v ktorej spoznávajú svoj osud i svoju tvár. Toto kultúrne zrkadlo komunisti národu nikdy ničím nahradiť nemôžu.

Tu nestačí výhražný prst času, ktorý ukazuje, že povereník vnútra Ján Lietavec, ktorý podpísal hanebný likvidačný dekrét Matice, je dnes šéfom hasičov, že Široký, ktorý to všetko dirigoval, sa dnes radšej zdržuje v Prahe, že do zabudnutia upadli aj Michal Kozic a Pavol Styk, ktorí 26. apríla 1954 na zasadnutí SNR doporučovali likvidáciu Matice. Nestačí ani to, že Dr. Husák dnes aj na adresu týchto činiteľov píše: « Nejedna "veľká osobnosť" skončila na smetisku, nejedna potlačená myšlienka prerástla dejinami ».

Národ volá po vzkriesení Matice. Preto z potláčaných myšlienok prvá sa z prachu dvíha myšlienka Matice slovenskej. Akoby klopala na svedomie všetkých, ktorý ju začali politicky nahlodávať, od Laca Novomeského až po terajšieho povereníka kultúry Štefana Brenčiča; akoby im pripomínala: ľudia sa míňajú, myšlienka žije.

Vidno, že náš ľud na Maticu nezabudol. Žiada si jej plnú rehabilitáciu. Žiada slobodnú osvetovú činnosť jej odborov. Ukazuje sa, že Matica je srdcom nášho národa. Preto národ chce, aby činnosť Matice opäť pulzovala jeho životom. Komunisti ak chcú sňať túto ťarchu zo svojho svedomia, vrátia Maticu jej pravému poslaniu v národe.

Krk.

ZA LEOPOLDOM LAHOLOM

Bol spisovateľom, dramatikom, filmovým scenáristom a režisérom. Jeho životný osud bol pohnutý, trpký, tragický. Prežil príkoria svojho židovského pokolenia. A predsa, aj v tomto osude mal šťastie, že bol

mladý a smelý. Mal pred sebou ešte veľké plány; ešte všeličo chcel napísať, chcel aby sa naša kultúra dostala do sveta a Slovenskom aby sa preliali svetové kultúrne prúdy. Chcel, keby si ho smrť nebola predčasne povolala, prv než sa 30. januára t.r. mohol dožiť päťdesiatky. Zomrel v Bratislave 12. januára, uprostred nakrúcania filmu Sladký čas Kalimagdory v slovensko-nemeckej koprodukcii.

Bol jedným z najplodnejších povojnových slovenských dramatických spisovateľov. V hre Bezvetrie v Zuele rieši otázku vzťahu človeka k vlasti a k svetu. Hrou Štyri strany sveta ukazuje nezmyselnosť neutrálneho postoja. Jeho dráma Atentát zobrazuje osud parašutistov, ktorí po atentáte na Heydricha sa skrývali v pražskom kostolíku, kým neodhalili ich úkryt. Napísal ešte hry Škvrny na slnku, Inferno, Lazar, Atarktis a komédiu Staré hriechy. Z jeho televíznych hier treba zaznačiť Do smrti a kúsok ďalej, Muž, ktorý prišiel z rieky, Hrôza má dve oči a Tabun. Nakrútil film o bratislavskom hrade, celovečerný film Diabol hrá na balalajku a Sladký čas Kalimagdory. Spolupracoval pri viacerých juhoslovanských, nemeckých a anglických filmoch. Napísal filmové scenáre Biela tma, Milovaná tvár, Tri štvrtiny slnka, Na každej míle kameň, Človek, ktorý prehral vojnu, Niet zmilovania pre slávikov a iné. Z jeho próz poznáme Oplakávanie siedmych dní v týždni, Útek zo zeme Goh, ale vieme, že ich napísal viac. Zostal po ňom aj celý rad básní. Jeho súborné dielo vychádza toho roku v Bratislave. Po roku 1948 rozpútali proti nemu skalní komunisti kampaň, ktorú nevedel zniesť. Jedným prekážal jeho židovský pôvod, iným jeho nekompromisná povaha. Roku 1949 odišiel zo Slovenska, najprv do Izraela a potom do Nemecka. Ako spisovateľ nemal život v zahraničí ľahký. Obdivoval západný svet, jeho kultúru, jeho demokraciu, cítil sa tu ako vo vyvolenej zemi, ale srdcom túžil za Slovenskom. Tak veľmi ako málokto. Hovoril, že v cudzine stratil svoj nástroj — reč. Keď neskoršie rozmýšľal o tom, že by sa mal vrátiť na Slovensko, do vlasti svojho srdca, komunisti mu povedali, že « o tom nemôže byť ani reči ». A on sám hovorí: « Mňa viazala odjakživa ku slovenskej kultúre šnúra, ktorá sa volá pupočná. Cítil som sa ako maličká častica tej kultúry, jej hmatom dotýkal som sa kultúr vzdialených národov, na nich som si overoval, že som inakší a čím som inakší ».

Keď sa mu roku 1966 predsa podarilo dostať na Slovensko, na návštevu, napísal: « Priznám sa, pojala ma úzkosť pri prechode cez ten starý hrdzavý most, hanbil som sa za ošarpané fasády pekných stavieb, skľučovalo ma chatrné osvetlenie ulíc, ale iba dovtedy, kým som nestretol prvého známeho. Bude to asi tak, mesto — to nie sú jeho domy, skôr ľudia. Pravda, za posledných dvadsať rokov sa zmenili aj obyvatelia ».

Na západe neváhal prihlásiť sa k exulantom. Cítil sa členom ich rodiny. Pracoval v exilovom Pen Clube, sledoval pozorne všetko, čo sa tu odohráva, tvorí a tešil sa z každého kultúrneho prejavu. Ne-

váhal s exilovými spisovateľmi protestovať proti neslobode, cenzúre a diktátu. Bol človekom, ktorý nevedel zniesť život bez slobody.

Srdcom patril oravským vrchom; intelektom bol kozmopolita a humanista; v živote i v politike často romantik. Na Slovensko ho lákala vlasť, tá večná a tajomná milenka života; na západ ho volala sloboda. Žil rozdvojený život ako my, exulanti, vôbec. Bol to život viery a túžby, aby raz bol iný svet, aby boli iní ľudia.

Naše ciele a ideály boli v mnohom ohľade rovnaké. Nie však naše cesty. On, z odporu a strachu pred stalinizmom, odišiel z vlasti legálne. To mu umožnilo aj návrat domov, na návštevu, ktorú využil na umeleckú tvorbu. My sme odišli ilegálne, preto sú nám dvere domov, čo len na rodinnú návštevu, zatvorené. Na Slovensku však Lahola hľadal tiež možnosti pre filmovú koprodukciu so západom. Chcel tým zainteresovať západné filmové spoločnosti o slovenský film a zároveň slovenskému filmu i menu pomôcť dostať sa na západ. Vieme, že ho jedni prijali doma láskavo, iní chladne a niektorí odmietavo. Nedával to cítiť, ale ranilo ho to hlbšie, ako to mnohí tušili. Krátko pred smrťou sa vyjadroval, že má strach. Bola to možno predtucha smrti, ale možno aj čosi iné, čo privolalo alebo urýchlilo jeho smrť.

Keď takto, do úplnej formy dokresľujeme profil Leopolda Laholu, nezneužívame tým jeho dôveru a jeho priateľstvo. Naopak, prispievame tým k tomu, aby jeho pamiatka bola čistá na oboch stranách. Kto ho poznal ako človeka, umelca, demokrata a Európana ten ťažko bude zabúdať na jeho osobnú odvahu a životné zásady.

Imrich Kružliak

NEODSPIEVANÉ REKVIEM

S veľkým záujmom a neobyčajným pôžitkom čítali sme v Kultúrnom živote (26. jan. 1968) rubriku Zory Jesenskej « Nelámte si jazyk ». O čo vlastne ide? Jednoducho o toto: Keďže sa blíži 50. výročie spoločného štátu Čechov a Slovákov, pani Zora Jesenská chcela si zaspievať rekviem za spormi Čechov a Slovákov, za spormi o zbližovaní sa češtiny a slovenčiny, či slovenský jazyk je osobitný jazyk, alebo len nárečie češtiny atakďalej. No Zora Jesenská nemohla si zaintonovať toto rekviem, lebo čo čert chcel, stalo sa. Keď sa už-už naladzovala na to rekviem, dostala sa jej do rúk kniha istého pána Karela Horálka, vydaná Karlovou univerzitou. Opus, nazvaný sľubne « Filosofie jazyka ». Toto « dielo » tak stislo hrdlo pani Zore Jesenskej, že miesto klasickej melódie rekviemu mohla iba pipnúť, ale veľmi vtipne a veľmi slovensky. Bol to pre ňu úžas a « objav », že roku 1968 nejaký Čech môže v univerzitnej publikácii tvrdiť o východných a západných slovenských dialektoch, že « jsou od puvodu česká ». Súdruh Horálek pripúšťa vraj, že stredoslovenské dialekty sú slovenské, ale východné a západné sú české. Šarmantne sa pýta pani Jesenská, že ako sa dostali

na východné Slovensko. Vari helikoptérami alebo balistickými strelami krátkeho doletu. No pán Horálek je « veľkodušný Čech » a ide sa priam zajsť od veľkodušnosti a hovorí, že Slováci majú právo byť osobitným národom, aj keby hovorili « úplne stejným jazykem jako Češi ». Ďalej podľa pána Horálka slovenský národ vznikol v 19. storočí ale písal česky. Záver: Slováci môžu písať po slovensky, hoci sú Česi. a stvorili ho « dobové proudy » a potom ešte Šafárik, ktorý bol Slovák,

Nakoľko to je priveľa pre zdravý slovenský rozum, Zora Jesenská sa právom škandalizuje (nie veľmi, lebo veľmi sa nad tým pohoršovať neslobodno, najmä nie v roku « veľkého jubilea » spolunažívania Čechov a Slovákov). Nie škodoradostne, ale celkom vážne sa pýtame: Na koľko Nelámte si jazykov mala by Zora Jesenská materiálu (a akého!), keby tak mala pokope celé haldy « vedeckých » i polovedeckých publikácií v cudzích jazykoch, v ktorých ľudia podobní Horálkovi nakydali toľko na slovenský jazyk, na slovenskú históriu, na slovenskú kultúru; poloprávd a neprávd, prekrúcanín a motanín, závisti, denuncianstva, slovom hnus pod úroveň najzákladnejších ľudských štandardov morálky a slušnosti. Zora Jesenská zaiste pozná obsah tajného archívu Benešovho a čo je v ňom o Slovákoch a Slovensku. Nech si to predstaví publikované so všetkým « vedeckým aparátom » alebo od Čechov, alebo od skorumpovaných « slavistov » a slavistkov, od lokajov všakových politických stredísk a « odborníkov » pre východnú a strednú Európu, ktorí nevedia ani česky, ani slovensky, ale « turpis lucri gratia » robia to na objednávku a podľa predloženého receptu.

Česká « Wille zur Macht » je ako pásomnica, čiže parazitický červ v črevách (Slovník slov. jazyka). Učili sme sa o ňom, že keď ho rozsekáš na články, každý sa zaokrúhli na hlavu, že je to vlastne nezmar. Jedna je « Taenia saginata », druhá je « Taenia coenurus », čiže pásomnica ovčia. Vari to bude tá, od ktorej ovce dostávajú motolice.

Nakoniec sa Zora Jesenská pýta: « Len teraz neviem: zaspievať to rekviem, či nezaspievať? A ak odložiť — dokedy? ». Naša slobodná zahraničná odpoveď by bola: Odložiť až do tých čias, kým Česi nebudú prichádzať na Slovensko ako riadni cudzinci s pasom a so slovenským vízom. Slovenský intelektuálny exil márnil túto pásomnicu za posledných dvadsať rokov. A nielen « lacným štvaním », ale solídnymi dielami zo slovenskej histórie, literárnej histórie v cudzích jazykoch, prózy i poézie. Škoda, že pre kolonialistické falošné modré oči pozamoravských imperialistov, bohatá slovenská historiografia, literárna história a slovenská kultúra vôbec nemohla a nesmela odburávať spolu s nami celé horstvá lží o Slovensku a nemilosrdne márniť všakové mýty á la Horálek a spol.

Ináč si ceníme húževnatý a slovensky írečitý postoj Zory Jesenskej: « Myslím si: som tu a svoje si nedám. Či už je to moje tisíc rokov, či len päťsto — nedám ».

—in—

† MILOŠ RUPPELDT (7. SEPT. 1967)

Po Clementisovi i jeho londýnsky tajomník, Miloš Ruppeldt, skončil v odrade tých Slovákov, ktorých svetlonoc komunizmu povláčila a utrápila až na smrť. Mladistvé príhody tohoto schopného, ale zrejme zblúdeného literáta sú srdcervúce. Vyšiel zo sociálnej vrstvy, ktorú bolo možno nazvať spoločenskou smotanou na Slovensku. Ruppeldtovci boli váženou, patricijskou evanjelickou rodinou. Milošov otec, dlhé roky dirigent Spevokolu slovenských učiteľov, bol na celom Slovensku dobre známy. Jeho matka, rozkošná dáma, vývodila v bratislavskej spoločnosti. Jeho strýc bol vari evanjelickým biskupom. Nuž zrejme Miloš patril medzi slovenskú zlatú mládež. Zaiste nemusel vstávať o šiestej ráno, aby sa z dediny dostal v gymnaziálnom mestečku na ôsmu do školy. Asi pre nadbytok buržoázneho blahobytu prešiel ku komunizmu.

Za « Tisovej neslobody » Miloš zapísal sa na právo. No krátko nato začalo sa mu cnieť. Jeho ideový druh Fedor Ballo vyslovil v Kultúrnom živote nostalgiu, ktorá ich gniavila: « Dusila nás atmosféra fašizmu ». (« In Memoriam: M. Ruppeldt », Kž, č. 37, 15. sept. 1967).

Nuž mysleli by ste, že sa Ruppeldtovi zažiadalo prebehnúť sa vari po širočizných pláňach Sovietského Sväzu, kde práve vtedy nesmrteľný Stalin staval katedrály slobody. Omyl!

Keď Ministerstvo zahraničia Slovenskej Republiky v Bratislave vypísalo súbeh na tri štipendiá na Univerzitu v Madride, Miloš blahosklonne a bez začervenania sa prijal jedno z nich. I prišiel so slovenským pasom do ríše « Frankovej neslobody ». Býval v študentskom internáte v blízkosti reštaurovaného univerzitného mesta, z ktorého za španielskej občianskej vojny boli zostali len stĺpy a trosky.

Španielsko bolo potom pre neho odrazovým môstikom vo fyzickom i prenesenom zmysle. Odtiaľto sa ľahko dostal do Portugalska a do Anglicka. V Madride začal prekladať zo španielčiny, t.j. trénovať sa v činnosti, kde sa vyžaduje jemnosť, kultúra, cit pre finesy. Vari sa nazdával, že neskôr komunisti budú vedieť tieto jeho vlastnosti patrične oceniť. Tak, či onak, tento tréning mu bol osožný, lebo ho katapultoval do vyšších sfér svetovej politiky a literatúry.

V Anglii po boku Clementisovom dostal sa do česko-slovenských exilných kruhov. Po vojne začas sedí s Clementisom v Černínskom paláci. Neskôr ide ako Chargé d'Affaires Česko-Slovenskej Republiky do Delhi. Tam sa ožení s Angličankou, píše knihy o Indii a prekladá z angličtiny.

No po Clementisovom páde všetko sa zvrtne. Miloša odvolajú do Prahy. Z Ministerstva je prepustený. Priatelia sa ho stránia. Kde sa politicky stroskotanec uchytí v systéme, kde všetko je poštátnené? Nuž biedi a trápi sa duševne celé roky. Až po rehabilitácii slovenských « buržoáznych nacionalistov » môže začať písať do *Kultúrneho života*.

Znova dostáva chuť do práce. Okrem iných autorov prekladá Arthura Millera.

No tragický koniec Ruppeldtovej kariéry ešte čakal akoby za rohom.

EXPO 67 v Montreáli zapôsobilo na jeho imagináciu. I vybral sa ako intelektuálny impressario so SĽUK-om do Kanady s tým, že odtiaľ odbehne do Spojených štátov, navštívi Millera, napíše niekoľko zaujímavých reportáží. I napísal. Je to jeho posmrtná « Cestovná zpráva » v *Kultúrnom živote,* č. 42, z 20. októbra 1967.

V tej zpráve je kus osobnej i národnej tragiky. Hľa muž, čo zasvätil život komunizmu a Čechom, nakoniec pre administratívnu pedantériu nemôže sa vrátiť. Pretože neodišiel so SĽUK-om na hromadnom leteckom lístku, ako bol prišiel, českí rakušiaci v Montreáli traktujú ho ako rušiteľa medzinárodných leteckých predpisov. Prázdne lietadlá Česko-Slovenských aerolínií vracajú sa do Prahy, no byrokracia tvrdošijne odmieta uznať nepoužitý let Ruppeldtov. Všetky jeho prosby a sľuby, že zaplatí spiatočný lístok opäť v Česko-Slovensku, sú márne. Veľvyslanectvo v Ottawe, Generálny konzulát a Správa Česko-Slovenského Pavilonu v Montreáli zostanú neoblomné. Keď sa vec preťahuje celé týždne a Ruppeldt nemá viac peňazí, chýrna diplomacia socialistického Česko-Slovenska odkáže ho polovyhladovaného do akéhosi pivničného bytu. Potom na ňom vydierajú najprv záväzok na 2.254 korún, ktorý postupne zvýšia na 7.800. Bol by to aj prijal, no nikto z tých úradníkov nechcel svojím podpisom garantovať jeho záväzok leteckej spoločnosti. Ruppeldt vtedy má hrozné podozrenie: « Či ma tie úrady nechcú vydať na pospas kapitalistických vlkov? ».

Nakoniec Kráľovská holandská letecká spoločnosť (KLM) zmiluje sa nad úbohým socialistickým intelektuálom a na obyčajný legalizovaný reverz, že zaplatí 2.204 korún za lístok v Prahe, dopraví ho bez ďalších formalít do vytúženej socialistickej vlasti.

No po tomto šťastnom návrate Miloš Ruppeldt nie je viac sám sebou. Celá jeho osobnosť, celý jeho telesný i duševný systém je obeťou úplného rozkladu. Zavezú ho do nemocnice, kde za pár dní zomiera.

Nuž škoda pomerne mladého života, ktorý vyhasol v behu za tak pochybným cieľom. RIP.

—k—

KNIHY

J. M. KIRSCHBAUM: *Slovaks in Canada*, (Canadian Ethnic Press Association of Ontario), Toronto, 1967, XVI-485 pp. Bibliography, Index, Illustrations.

Napokon je von toto dielo Dr. J. Kirschbauma. Aby nebolo napísané a uverejnené naši « bratia » rozduchovali celé peklo a použili všetky nízke spôsoby denuncianstva v kanadských vládnych kruhoch, ktoré Dr. Kirschbauma poverili napísaním a publikovaním tohto diela z príležitosti storočnice Kanady. Ale lož má krátke nohy, a tak toto veľké dokumentované dielo o kanadských Slovákoch je už na knižnom trhu, svedčí a bude svedčiť o úctyhodnom prínose Slovákov do spoločného kultúrneho, hospodárskeho, sociálneho a náboženského života Kanady.

Kanadskí Slováci môžu si vydýchnuť, lebo ich dejstvovanie, ich statočná borba v novom prostredí kanadskom je zaregistrovaná nielen pre prítomnosť, ale aj pre budúcnosť. Svoju vizitku majú vytlačenú a môžu sa s ňou hrdo predstavovať. Keď vymrie ich prvá generácia, druhá a tretia, ich detné deti môžu sa vždy identifikovať ako potomci hrdých pionierov, ktorí svojou statočnosťou, svojím biologickým zdravím, svojou láskou k slobodnému životu, svojím zmyslom pre hodnoty náboženské, kultúrne a sociálne priložili svoje osobitné slovenské farby do pestrej mozaiky Kanady.

Kirschbaumovo dielo je rozvrhnuté do štyroch veľkých kapitol. Prvá časť zaoberá sa historickým a kultúrnym pozadím kanadských Slovákov, ich rodným krajom Slovenskom, jeho historickým pozadím, etnickým pôvodom a jazykom slovenských Kanaďanov; kultúrnym, náboženským, politickým, ekonomickým pozadím pôvodnej vlasti slovenskej, ako aj temperamentom a národným charakterom Slovákov. Po tomto potrebnom vysvetlení pristupuje Dr. Kirschbaum už ku konkrétnym dejinám kanadských Slovákov a v druhej kapitole dokumentárne predstavuje prvé osadenstvá slovenské v Kanade, roľnícke osadlosti v rokoch 1880, slovenské vysťahovalectvo počas Siftonovej éry, osudy slovenských kanadských roľníkov počas tejže éry a slovenský vstup do kanadskej histórie. Medzi prvou a druhou svetovou vojnou je znovu veľký prílev slovenskej emigrácie do Kanady. Táto emigrácia zapája sa poväčšmi už do kanadského baníctva, do priemyslu, do remesiel a obchodu a už len čiastočne do kanadskej agrikultúry. Napokon je tu posledná vlna politických utečencov, ich celkový prínos do kanadského života. Tretia časť zaoberá sa kanadskými slovenskými organizáciami pred prvou a po druhej svetovej vojne. Je to predovšetkým rozvoj náboženského života slovenských kanadských katolíkov, evanjelíkov a gréckokatolíkov; zakladanie ich far-

ností a formovanie ich života práve pod vplyvom týchto nielen náboženských, ale aj zarovno sociálnych a hospodárskych stredísk. V týchto organizáciách a skrze ne sa uskutočňovala a rozvíjala dráma slovenskej kanadskej emigrácie. Náboženský život medzi roztratenými kanadskými krajanmi rozhýbali práve mladí slovenskí jezuiti, ktorí sa zo svojich skončených štúdií v Európe nemohli už vrátiť na Slovensko. Do tejto oblasti nábožensko- kultúrnej zapadá aj história, dejstvovanie a rozvoj slovensko-kanadskej tlače, ktorá dokumentárne odzrkadľuje stanoviská kanadských krajanov nielen k ich adoptovanej vlasti, ale aj plné účastenstvo na boji za slobodu a plnú štátnu nezávislosť Slovenska. Štvrtú časť by sme mohli nazvať sociologickou štúdiou o integrácii slovenských Kanaďanov do politického, kultúrneho a ekonomického života Kanady. Dielo Dr. Kirschbauma končí dvadsaťstranovým francúzskym resumé, dokumentami, bibliografiou a indexom. Má všetky postuláty vedecky napísanej knihy.

Keby závisť nebola hriechom, najradšej by sme kanadským bratom toto Kirschbaumovo dielo závideli. Miliónová vetev amerických Slovákov nemá doteraz takého diela. Americkí Slováci sa doteraz nepredstavili takýmto dielom svojej novej americkej vlasti a druhá, tretia, ba aj štvrtá generácia amerických Slovákov by dychtivo siahla po takom diele, v ktorom by mohla vidieť tvár svojich predkov, históriu i kultúru pôvodnej vlasti Slovákov, ich urputný zápas o záchranu svojej vlastnej etnickej osobitnosti, o ich boj za právo, slobodu a ľudskú dôstojnosť, o čisto slovenský záznam v histórii a na mape tohto sveta. Ak je možno napísať 480 strán dokumentovaných o 65.000 kanadských Slovákoch, koľko strán by sa dalo napísať a rovnako ich dokumentovať kultúrnymi, náboženskými, ekonomickými a spoločenskými prínosmi amerických Slovákov? Napísať takéto dielo o amerických Slovákoch v angličtine vyžadovalo by veľa kultúrnosti, veľa zmyslu a porozumenia pre slovenskú česť a pre hrdosť terajšej i budúcich americko-slovenských generácií. Bolo by to povinnosťou veľkých americko-slovenských organizácií postarať sa o finančnú zábezpeku podobného diela. Nebola by to nemožná vec. No keby nebolo tohto nešťastného keby, aj americkí Slováci mohli by byť už nie jednozväzkovým dielom, ale mnohozväzkovým dokumentovaným dielom ako viditeľná farba na americkej mape a v americkom historickom nebi.

V časopisoch na Slovensku debatovalo sa nedávno o tom, že slovenská historiagrafia neplní svoje povinnosti v registrovaní života zahraničných Slovákov; že okrem Čulenových Dejín amerických Slovákov vlastne ničoho nemajú; že je to krivda a nespravodlivosť, ktorú bude ťažko naprávať. Majú aj katedru pre zahraničných Slovákov na Slovenskej univerzite. Po druhej svetovej vojne slovenskí emigranti napísali niekoľko diel o dejstvovaní a živote amerických Slovákov. Nové diela Čulenove, Fr. Hrušovského, Jozefa Pauču a napokon toto dielo Kirschbaumovo. No tieto diela neboli pripustené na Slovensko,

nesmelo sa o nich písať, lebo nezapadali do rámca « prehodnocovacieho procesu marx-leninistického ». Nejaký bezvýznamný červený spolček robotnícky v Amerike alebo v Kanade — to nie sú dejiny zahraničných Slovákov.

Statoční Slováci, hrdí na svoj slovenský pôvod či už doma na Slovensku, či v cudzine, povedia: Sláva, skvelé dielo o slovenskej schopnosti, nadanosti, pracovitosti a víťazstva na veľkom štadióne sveta! A tí, ktorí by Slovákov najradšej utopili v lyžičke vody, ktorých každodenný prvý glg je glg nenávisti k všetkému, čo je slovenské, povedia: « Nehanebný zločin zradnej slovenskej emigrácie ». No, « contra factum non est argumentum ».

Mikuláš Šprinc

FRANTIŠEK VNUK, *Dr. Jozef Tiso - President of the Slovak Republic.* In commemoration of the 20th anniversary of his death at the hands of the enemies of Slovak Independence. Publishers: Association of Australian Slovaks, Sydney, Australia, 1967, 50 pp.

A pocket-size edition of a mere fifty pages that contains a historical review of the Slovak nation and its country in central Europe is the work of a young Australian Slovak writer, František Vnuk, who dedicates it to the memory of Father Tiso, Slovak statesman who died for his country's national freedom on April 18, 1947.

Vnuk's historical background is clear, concise and factual. The author discusses briefly even the most controversial themes in the light of his personal research, living witnesses and experience. His conclusions are based on documentary evidence and firsthand information from many sources.

Dr. Tiso is correctly presented as a man of great integrity, amazing vitality, broad vision, rare courage, profound faith and wisdom. As president of the Slovak Republic he proved his high quality of political acumen and experience, as well as spiritual leadership. The fact remains that he led his small Slovak nation safely through the storm clouds of World War II.

Tiso's imprisonment and death marked the end of Slovak freedom in the days of peace following the end of World War II as radical Czechoslovak and communist forces joined hands in destroying the Slovak state and its leaders.

In a world that has been flooded by propaganda, by vitriolic pronouncements of aggressive socalled champions of freedom and democracy in many quarters, Vnuk's contribution of a fact-finding volume is certainly welcome to all sober scholars of realistic history. Moreover, it will undoubtedly furnish future historians with a springboard to action in behalf of the truth.

No one can question the solidity of Vnuk's analysis of personalities and events as they interchangeably influenced one another. The Slovak writer is on solid ground. Naturally, one can expect objections and bitter criticism from the prejudiced, ie., those who deny the Slovak nation the right to freedom, those who condemn Slovak leaders for daring to fight for national freedom, those who close their eyes to realities. But the fair-minded cannot help but sympathize with the ages-old struggle of the Slovak people for their own self-governing state.

Very deftly the author traces the aftermath of World War I when the Slovaks had to battle for the recognition of their natural rights as guaranteed by the Pittsburgh Pact (Agreement) that was signed by Thomas G. Masaryk, first president of Czecho-Slovakia, in 1918. He culminates the affair by recording the bankruptcy of Dr. Benes' government that finally carried out this end of the bargain and granted autonomy to Slovakia.

Martial law, proclaimed by the Prague central government before Christmas in 1938, however, triggered a movement that led to the separation of the Slovak self-governing autonomous state from the Republic of Czecho-Slovakia on March 14, 1939.

One crisis fololowed another as the Slovaks obtained first, their autonomous government in Bratislava, and second, their own national independence six months before the outbreak of World War II. Both Hungary and Poland seized Slovak lands... the former 1/5 of southern Slovakia by the Vienna Verdict and later additional southlands by military agression in mid-March, 1939... the latter a score of villages in northern Slovakia.

Charges of attempts of German interference in the internal affairs of the Slovak Republic cannot be denied but these thrusts were successfully parried by the skillful diplomacy of President Tiso and his advisers. In this respect, the demand for the complete surrender of the Jewish colony in Slovakia was nullified by the courageous stand taken by the Slovak president who officially designated the Jews as 'wards of the Slovak state'.

The socalled uprising of August-October 1944 is labelled rightly by Vnuk as an abortive revolt engineered by foreign communist units that were abetted in the Banská Bystrica region by an assortment of dissident elements (communists, Czechoslovak adherents, etc.) and local simple folk who were taken in (they paid for it as the shortlived rebellion cost most of them their lives... victims of the indiscriminate fighting that followed), as well as a number of military officers who became traitors, including the commander-in-chief, General Čatloš.

Acceptance of Vnuk's conviction that President Tiso was the innocent victim of the foes of Slovak freedom depends upon whether a person believes that a nation, no matter how great or small, has

the God-given right to freedom, independence and self-governing statehood, or not. But the fact remains that the majority of the Slovak people, now approaching the 5 million mark, believe as Vnuk does... and so do another 2 million Slovaks scattered around the world.

Destruction of the Slovak Republic and the execution of its president, of many members of the Slovak government, too, was meant to be the death knell of the Slovak nation's aspirations to freedom and statehood. This was not the final verdict nor the final destiny of the Slovak nation. The Slovaks are convinced their fate under God is not oblivion but survival, and a glorious revival of life in their own independent Slovak state.

American Slovaks concur with the views and hopes of their fellow countryman in Australia, namely, that the Slovak nation will again emerge as free and independent, that under new leadership of a young generation inspired by the glorious example of President Tiso and his dedicated colleagues in the Slovak Republic, a new self-governing state of Slovakia will be re-born in our times.

A. P.

MILAN S. ĐURICA: *Die Slowakische Politik 1938-39 im Lichte der Staatslehre Tisos.* Verlag Emil Semmel, Bonn, 1967. (Rozšírený text prednášky na Katolíckej bohosloveckej fakulte Univerzity v Bonne dňa 12. júna 1967. 50 strán).

Ďuricova publikácia, hoci nevel'ká, splňuje do istej miery tú úlohu, že zarad'uje Tisu do širších historických súvislostí jeho doby. Chvályhodná je snaha autora osvetlit' Tisovu osobnost' a politickú filozofiu nie bezprostrednými determináciami kritických rokov, ale skutočnost'ami z doby, kedy sa dotvárala jeho osobnost' intelektuálne. Je to perióda Tisovych štúdií vo viedeňskom Pázmáneu. Autor stopuje v Tisovom myslení tradičnú katolícku politickú a sociálnu náuku, ktorou sa budúci prezident napájal na prednáškach profesora Franza Schindlera a súkromného docenta Ignáca Seipela. Ako je známo, tento ostatný bol po prvej svetovej vojne medzi 1922 a 1929 dvakrát kancelárom Rakúska.

Tisova a Seipelova politická filozofia vychádzajú z jedinej sociálnej konštanty, ktorou je človek v krest'anskom poňatí. V tomto zmysle človek nie je ani blúdiacim indivíduom, ani mechanickou čast'ou kolektíva. Je persona, t.j. bytost', stojaca uprostred medzi priepast'ou individualizmu na jednej a kolektivizmu na druhej strane. To značí, že človek má jednak svoje vlastné poslanie, svoj vlastný okruh pôsobnosti, svoju dôstojnost', jednak je začlenený do vyšších sociálnych štruktúr: rodiny, obce, národa, l'udstva. Tisova náuka je teda perso-

nalizmus, ako ho formuloval Sv. Tomáš Akvinský, ako ho na sociálne pole rozšírili pápežské encycliky « Rerum Novarum » a « Quadragesimo Anno » a ako ho na filozofický systém domysleli Emmanuel Mounier a Jacques Maritain.

Personalizmus reklamuje slobodu práve tak pre l'udské, ako národné osobnosti. Aby človek, alebo národ mohol konat' záväzne, zodpovedne, musí mat' slobodu rozhodovania. Ako mravná povaha l'udskej osobnosti sa prieči, aby ju niekto iný zneužil ako nástroj, tak isto aj mravná povaha národa volá v konečných dôsledkoch po politickej, kultúrnej, hospodárskej a sociálnej slobode, po vlastnom sebavyjadrení, po samourčení. V katolíckej náuke a u Tisu právo samourčenia nie je taktikou, ale hlbokou mravnou zásadou. Medzinárodný feudalizmus, t.j. systém, čo dovol'uje silnejšiemu zneužívat' slabšieho, je na prvom mieste systémom nemravným, potom nedemokratickým a nakoniec politicky chybným. Tisova štátoveda nezakladá sa na moci, ale na prirodzenom práve; nie na tom, či samourčenie oslabí alebo upevní tú - ktorú mocenskú štruktúru, ale na požiadavke, že štát ako organizačná forma má slúžit' mravnej kolektívnej podstate, ktorou je živý národ. Národ je prius — štát posterius! Štát má slúžit' národu a nie naopak. To je zmysel Tisovej medzinárodnej demokracie.

Tisov boj najprv o autonómiu Slovenska, potom o federatívnu ústavnú reformu Česko-Slovenska a nakoniec o štátne osamostatnenie bol podložený touto filozofiou. Tiso, inšpirovaný večnými zásadami slobody a rovnosti, v praktickej politike anticipoval vývin, ktorý priviest' k splneniu bude úlohou budúcich generácií. Ked' vlny komunizmu opadnú, národná rehabilitácia Tisova stane sa neodvratnou.

—k—

ENTWICKLUNGEN IM KOMMUNISMUS. *Analyse der Liberalisierungstendenzen im Ostblock.* Herausgegeben von dem Verband der Freien Presse unter der redaktionellen Leitung von Kristof Greiner, Wolodymyr Lenyk, Dr. Zoltan Makra und Stefan Yowev. München, 1967. Strán 156.

Sborník je rozdelený na 8 statí od rôznych autorov. Jedna z nich zapodieva sa konfrontáciou Západu a Východu po stránke vojenskej, zakial' ostatné podávajú určitý aspekt (politický, hospodársky, duchovný) liberalizácie komunizmu bud' v celom Sovietskom bloku, alebo v niektorých jeho krajinách (SSSR, ČSSR). V tomto smere dlhšia štúdia (21 strán) Krištófa Greinera o Česko-Slovensku, so zretel'om na pomery na Slovensku, podáva množstvo faktov v dobre organizovanom prehl'ade.

Celý sborník je pokusom o odpoved' na dve otázky:

Prvá: Môže sa komunizmus liberalizovat'?

Druhá: Má Západ spolupracovať s komunistickými krajinami? Obe predstavujú hlbokú dilemu. V prvom prípade ona znie takto: Alebo sa komunizmus politicky a hospodársky zliberalizuje a prestane byť komunizmom, alebo zostane komunizmom a liberalizácia je len situačnou taktikou, pred ktorou Západ musí byť obozretnejší. V druhom prípade alternatíva sa stavia takto: Alebo Západ predstavuje lepší a účinnejší politický a sociálny systém a vyhrá boj s komunizmom ako silnejší konkurenčný partner bez toho, aby sa staral o obchodné a kultúrne styky so Sovietským Sväzom a jeho satelitmi, alebo Západ neverí viac v superioritu svojich tradičných hodnôt a vtedy prehrá boj bez ohľadu na meritum oboch sociálnych systémov a na rozličné formy svojej spolupráce s Východom.

I keď v praktickej politike Západ isteže je konkurencie schopným, nevedel dosiaľ formulovať zásady, ktoré mohli strhnúť na jeho stranu nezaangažované národy. Salvador de Madariaga vyjadril takto dôsledky, čo z toho plynú: « V nedostatku vhodnej politickej filozofie a vlastného svetonáhľadu, Západ sa musel zapodievať iba ozvenou odporcových myšlienok, ako koexistencia, pokoj, uvoľnenie napätia, odzbrojenie ». Stručne rečeno: Západ nemá iniciatívu v ideovom boji s komunizmom o dušu jednotlivcov i národov. A boj ďalej pokračuje.

Preto si komunizmus v pomere k Západu obľubuje už roky hru, v ktorej skúša pavlovovské psychologické metódy. Občas vysiela liberalizačné signály a čaká na reakciu. Mnohí západní novinári s precitlivelým zrakom pre efemerídy nikdy neopominú uvítať také signály ako začiatok novej epochy. Západní štátnici nevedeli sa dohodnúť za celú dobu studenej vojny ani na minime spoločných cieľov a spoločnej politiky. Stačí spomenúť ich protichodné stanoviská k celému radu otázok ako Viet-Nam, Červena Čína, NATO, zjednotenie Nemecka, medzinárodná menová likvidita, atď. Symptomatické pre posúdenie osobného pomeru medzi západnými štátnikmi v tejto vážnej historickej dobe je, že medzi Bielym Domom, rezidenciou francúzskeho prezidenta a úradom britského premiera niet priamej telefónnej linky, kým americký i francúzsky prezident ako aj britský premier sú priamo zapojení na Kremeľ.

« Skutočné nebezpečenstvo — hovorí Dr. Štefan Yowev, str. 22, — nehrozí slobodným národom z Východu, ale zo samého Západu. Západniari sú na ceste bez boja kapitulovať pred systémom, ktorý zbankrotoval, pred odporcom, ktorý je hospodársky, politicky i ideologicky otrasený ».

Toto vyznieva ako odvážny úsudok. Podľa nás, konfrontácia Západu a Východu nebude mať rýchlych riešení. Komunizmus je priveľmi tyraniou, policajnou kontrólou tela i ducha, aby mohol rátať na podporu más a národov. Západ zas je politicky bezhlavý. Miesto veľkolepých všeobecných cieľov, ktorými by mohol fascinovať mysle

ľudí, menovite tých, čo sú zotročení komunizmom, obmedzuje sa na záplaty, na záchranné akcie tam, kde tečie.

Komunizmus nemôže zostať « permanentnou revolúciou »; musí sa po určitej dobe transformovať, vyvinúť v niečo iného. No ani Západ nemôže zostať sedieť na vydržaných pozíciách. Studená vojna bude pokračovať ešte dlho. Len jej cieľ sa vari zmení. Miesto o vládu nad územiami, pôjde o univerzálnu koncepciu človeka a spoločnosti.

—k—

SZIKLAY LÁSZLÓ: *Poznámky k Csokonaiho popularite v slovenskej literatúre*: Sborník filozofickej fakulty univ. Komenského. Philologica, Roč. XVI. Bratislava 1964. 121-132.

—— *Slowakische Volkslieder im « Pesther Tageblatt »*: Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungariae. Tomus XII. Fasciculi 1-4. Budapest, 1966, p. 405-412.

V Moste (roč. 13, 1966, č. 1-2, str. 90-91) recenzoval som cenný príspevok Ladislava Sziklay: Rôle de Pest-Buda dans la formation des Literatures Est-Européennes. Teraz sa mi dostali do rúk ďalšie jeho dve menšie práce; jedna uverejnená vo Filozofickom Sborníku bratislavskej univerzity r. 1964 a druhá v Budapeštianskych Studia Slavica. Dve práce, krátke, ale významné, ktoré znamenajú prínos k poznaniu a porozumeniu slovenskej literatúry zo začiatku a polovice 19. storočia. Prvá práca sa zaoberá prekladmi Csokonaiho « Piesne lásky ». Podľa Sziklaya Csokonai Vitéz Mihály na rozhraní 18. a 19. storočia predstavuje obzvlášť zaujímavú zmes sedliackého básnictva a ľahkej európskej poézie. Nie div, že jeho lahodné a ľahké, veselé a ľúbostné básne prekladali a napodobňovali i zemani — ktorí sa vedeli dobre baviť — i v slovenskom publiku. Balázs Vargha našiel v budapeštianskom Štátnom archíve, medzi dokumentami Barkóczyovskej rodiny z 19 st. na dvoch stranách jedného listu Csokonaiho báseň « Szerelemdal ». Na jednej strane maďarská verzia, na druhej slovenský preklad. Vargha spolu so Sziklayom opísali tento nález v článku « Szerelemdal a csikóbőrös kulacshoz », Szeged 1963. V tejto práci sa Sziklay hlbšie zaoberá po stránke historickej i jazykospytnej týmito prekladmi a prípadným autorstvom slovenského prekladu Ferdinanda Balogha, ktorý žil vo Vranove ako advokát grófa Barkóczyho. Dr. Sziklay po študovaní rôznych aspektov činnosti Baloghovej kladie slovenský preklad do polovice 20-tých rokov minulého storočia. Mňa osobne zaujíma jazykové zhodnotenie tohoto prekladu: « Všetko čo sa v texte odlišuje od strednej slovenčiny, skoro vždy svedčí o vplyve západného nárečia... Silné katolíctvo Barkóczyho rodiny nám vysvetľuje toto uplatnenie západoslovenskej, trnavskej gramatickej normy.

Nie vo forme Bernolákom kodifikovaného spisovného jazyka, a najmä nie v jeho pravopisnej forme; tú ešte prekladatel' básne (alebo jej opisovatel') nepoznal, ale vo forme predchádzajúcej obdobiu jazykovej obrody. Pripája sa k písomnej forme 18. storočia... » (s. 125). O tých častiach básne, v ktorých autor používal výrazov stredoslovenčiny, Sziklay píše: « To má však vel'ký význam nielen z hl'adiska vývoja slovenskej l'udovosti, ale aj z hl'adiska používania samotného stredoslovenského nárečia. Tu sa objavuje v umeleckej forme, ovel'a skorej pred štúrovcami... » (s. 127). Som rád, že postupne viac a viac sa potvrdzuje moja téza o jezuitskej trnavskej slovenčine, ktorú som razil vo svojich prácach: « The origin and development of Slovak Language » a v « Slovak Literature and national consciousness before Bernolák ». Vplyv jezuitskej slovenčiny bol taký, že trval ešte i po Bernolákovej reforme.

Ďalšia práca je venovaná nemeckým prekladom slovenských l'udových piesní v « Pesther Tageblatt » v polovine minulého storočia, ktoré preložil český spisovatel' židovského pôvodu Siegfried Kapper (1821-1897), ktorý potom uverejnil tieto preklady i vo svojej knihe « Slavische Melodien », Leipzig, 1844. Sziklay podáva umelecký rozbor týchto prekladov a porovnáva ich so slovenskou pôvodinou. Jeho štúdia je historickým dokladom, že slovenská l'udová pieseň už vtedy podmaňovala svetové publikum. Dúfame, že Dr. L. Sziklay postupne obohatí dejiny slovenskej literatúry d'alšími objavmi. Každá jeho štúdia je cenným literárno-historickým prínosom.

Dr. Ján Rekem

60 Years of the Slowak Leaugue of America. A History. Edited by Joseph Paučo, PhD. Translated by Rev. Andrew Pír, O.S.B. Middletown, Pa. 1967. Pp. 146.

Ked' roku 1947 Slovenská Liga v Amerike oslavovala svoje 40 ročné jubileum jestvovania, na podnet Karola Sidora Mikuláš Šprinc zredigoval sborník prác, do ktorého prispeli Dr. František Hrušovský, Konštantín Čulen, Karol Sidor, J. C. Hronský a redaktor publikácie. Dr. F. Hrušovský zaoberal sa vo svojom príspevku s vplyvom americkej demokracie na slovenský život, K. Čulen napísal dejiny Slov. Ligy od jej založenia do r. 1914, Karol Sidor do r. 1939 a Mikuláš Šprinc od 1939-1947. J. C. Hronský písal o zájazde Matice Slovenskej ku americkým Slovákom. Dr. Jozef Paučo doplnil dejiny Slovenskej Ligy v Amerike až do roku 1967. Túto históriu Ligy Rev. Andrej Pír, O.S.B. preložil do angličtiny — okrem štúdie J. C. Hronského, ktorá nemala striktne historický charakter a netýkala sa priamo dejín Slovenskej Ligy.

V Amerike je taká obyčaj, že ked' niektorý spolok, farnost' alebo

aj veľké organizácie oslavujú svoje jubileá, vydávajú sa na kriedovom papieri programy, ročenky alebo aj celé bachanty so stovkami fotografií, s menšími alebo väčšími zásluhami funkcionárov, mnoho chvály a málo sebakritiky, primnoho vencov a málo zrna. Slovenská Liga v Amerike spravila to inakšie. Vydala na svoju šesťdesiatku dokumentovanú svoju históriu — bez fotografií a bez kriedového papiera. Svoju bohatú a pekne vydanú anglickú históriu rozoslala na univerzity, do amerických knižníc, vládnym kruhom a ustanovizniam. Tak sa má robiť kultúra a tak sa treba predstavovať anglicky hovoriacemu svetu.

Jestvujú celé haldy Slovákom nepriateľskej propagandy a je nimi zamorené kadejaké miesto, kde by mali vedieť pravdu o Slovenskej Lige ako bojovníčke írečitých slovenských želaní. Dielami, ako je táto história Slovenskej Ligy, odburáva sa lož a preniká pravda. Uznanie Slov. Lige a jej terajšiemu tajomníkovi Dr. J. Paučovi, že je o jedno solídne historicky napísané dielo viac v slovenskej politickej literatúre.

—r—

FERKO VEK: *Noctes et Dies*. Verše k breviáru. Slovenský Ústav Sv. Cyrila a Metoda, Rím 1966. Ilustrácie Andreja Paulínyho. Str. 53.

Je to vlastne jedenásť parafráz hymien kňazských hodiniek. Začínajú s Aperi, Domine a končia s Nunc dimittis. No nebolo by celkom spravodlivé nazvať ich len parafrazovaním hymien breviára. Parafráza v obyčajnom zmysle nič nepridáva, nič nového neprináša. No tieto hymny v slovenčine sú novou básnickou tvorbou a breviárový obsah hymien zaznieva v nich len ako ďaleká ozvena; akoby prvotný závan inšpirácie. Hoci ich autorom je kňaz, nie je to vieroučné veršovanie, ale poézia; zrelé ovocie, plné šťavy a chutí, ktoré sa zaokrúhlili okolo náboženských jadier. Náboženské impulzy ako sa tak prebúdzali v básnikovom srdci, zaodievali sa slovom, obrazom, zvýrazňovali sa, zjasňovali sa a v zhustenej básnickej skratke dostali sa do viditeľného umeleckého prejavu a je z nich to, čo bežne voláme náboženskou poéziou. Pre ich chuť a farbu, pre ich náboženské špecifikum, ktoré ich nesie.

Tieto hymny by mohli stáť aj osve; nie ako verše k brieviáru. Keby ich autor nebol viazal k istým liturgickým a časove určeným formám, mohli sa vari rozrástnuť vo veľké ódy. Básnik sa takto musel veľmi zdisciplinovať a obetovať mnoho aj inšpiračne, aj formove. Tak stvoril básnickú krásu presne otesanú; ako presne strihané stromy alebo kríky. Vyžadovalo to väčšie tvorivé sústredenie a nekonečne viac toho, čo Vergil volal « labor improbus ».

Je to pekná náboženská poézia a radí sa dôstojne napríklad k takým Verlainovým « Liturgies intimes ». Chveje sa na nej v plnej nežnosti

pel' básnikovho zážitku: « Bola tá obet' taká pekná, (ešte z nej stúpa vonný dym, / v slzách sa kúpu biele lekná, / po Teba nimi dovidím » (str. 41). Jednoduchost', pritom plnost', pestrost' metafor, iskrivost', úspornost' výrazu, prísna organizovanost' verša. Umelecky zrelé a výrazné ilustrácie Paulínyho zaslúžia si osobitného rozboru pri najbližšej príležitosti. V exile dorástol a vycibril sa nový slovenský grafik. O celej zbierke: vzácny prínos do slovenskej náboženskej poézie.

Mikuláš Šprinc

MICHAL DADO: *Slovník politickej ekonómie*. Vydalo Vydavatel'stvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 1966. Strán 1056.

Autor tejto publikácie je v slovenských hospodárskych kruhoch známou postavou už dlhé roky. Meno si urobil ako ekonomický redaktor, menovite za svojho pôsobenia v bývalom hospodárskom časopise Budovatel'. Dadov Slovník politickej ekonómie je nesporne vel'kým prínosom pre slovenskú odbornú literatúru a dobrým pomocníkom pre pracovníkov z odboru ekonómie. Je to, na slovenské pomery, vzácna metodická príručka, v ktorej sa konečne spresňuje a kodifikuje doteraz vel'mi nejednotná slovenská, ba aj česká ekonomická terminológia. Už samotný fakt, že tento slovník obsahuje 6000 hesiel z politickej ekonómie: pojmy, osoby, inštitúcie a údaje o peňažných jednotkách všetkých krajín, ukazuje, že tu ide o prácu, ktorá zaujme medzi slovenskými odbornými publikáciami popredné miesto. Každý pojem je uvedený v tomto slovníku v slovenskej a českej reči a za každým heslom je značka (E), (EK) alebo (ES) podl'a toho, či sa význam pojmu vzt'ahuje na politickú ekonómiu všeobecne, či na ekonómiu kapitalistickú alebo socialistickú.

Najdôkladnejšie je spracovaná prvá čast' slovníka, Pojmy, zatial' čo jeho ostatné časti, zvlášť' tretia o Inštitúciách ukazujú, že team, ktorý pomáhal Dadovi pri zostavovaní slovníka, bud' nemal poruke dostatok odbornej literatúry, menovite západnej, alebo pracoval povrchne. Autorovi možno vyčítat', že pri definovaní a vysvetl'ovaní pojmov používa aj tam, kde by nemusel, vel'mi často fráz komunistickej propagandy a o niektorých takzvaných buržoáznych ekonómoch píše ako stranícky ideológ a nie ako vedecký pracovník. Celkove však treba Slovník politickej ekonómie pochválit' a jeho autorovi gratulovat'.

(jp)

LITERÁRNY ALMANACH SLOVÁKA V AMERIKE NA ROK 1968. Redaktor: Dr. Jozef Paučo. Vydal Slovák v Amerike, Middletown, Pa. Str. 160.

S finančným rizikom a vel'kými pracovnými obetami vydal Dr. Paučo i na tento rok Literárny Almanach Slováka v Amerike. Kto

raz bude písať o slovenskej literárnej tvorbe v zahraničí, bude sa musieť zaoberať i ročníkmi tohto Almanachu. Nájde v nich mnohé štúdie, ktoré znesú i najprísnejšie kritériá, nájde v nich mnoho aj dobrej, ba výbornej slovenskej poézie, prekladov zo svetovej poézie. Okrem prózy na celkom slušnej úrovni nájde aj prózu populárnu, zábavnú. Almanach nie je len pre vyvolených, ale aj pre slovensky ešte čítajúcu pospolitosť. Minulý ročník Almanachu priniesol z pera Fr. Vnuka podrobnú bibliografiu takmer všetkých slovenských spisovateľov, básnikov, vedeckých a kultúrnych pracovníkov v zahraničí a v tomto ročníku 1968 sú doplnky k tejto bibliografii. O úplnosti alebo neúplnosti tejto literárnej príručky možno debatovať, ale faktom ostáva, že je tu pokope.

V tomto ročníku stretávame sa so štúdiami T. J. Zúbka, Dr. J. Kirschbauma, Jána Okáľa, Dr. Štefana Glejduru, Dr. Jozefa Mistríka, Fr. Vnuka, Dr. Jozefa Mikuša. Básňami sú zastúpení Gorazd Zvonický, Ján Okáľ, Mikuláš Šprinc, Rudolf Dilong, Maruša Jusková, Marian Žiar, Fero Zobor, prekladmi Karol Strmeň, Ján Kameň, prózou Pavol Hrtus Jurina, Michal Gerdelán a iní. Poézia i próza sú rozličnej hodnoty a možno ich vyhodnocovať rozličnými merťukmi. Jedny by zniesli i prísne literárne a umelecké kritériá, druhé by sa museli zaradiť do literatúry populárnej. Pri malých vydavateľských možnostiach v zahraničí i rozličné hodnoty musia stáť povedľa seba. Hlavná vec, že sú tu ako svedectvo slovenskej tvorivosti. I tohoročný Almanach je týmto svedkom hlbokej lásky k slovenskému slovu. Vydavateľ neudal cenu Almanachu a počíta s láskou a porozumením jeho odberateľov a čitateľov. Kiežby bol s ich finančnou pomocou milo prekvapený, aby Almanach mohol vyjsť aj na rok 1969.

—mš—

O. Augustín J. Záň: Z VEČNÝCH PRAMEŇOV. Kázne. Vydala Prvá Slovenská Katolícka Jednota, Middletown, Pa. Str. 323.

Nový prínos do slovenskej kazateľskej literatúry. Kázne na celý liturgický rok — homílie, čerpané z večných prameňov Písma sv. Vyznačujú sa zhustenosťou a úzkou spätosťou s liturgickými textami.

★

J. Dragoš-Alžbetínčan: PÚTNICI. Verše. Bright's Grove, Ontario, Kanada. 1967. Strán 113.

Verše na rozličné príležitosti a osobnosti slovenského kanadského a amerického života. Kniha je spestrená priliehavými fotografiami.

Ján E. Bor: MSGR. DR. JÁN REKEM. Kňaz a učenec. Slovenský ústav, Cleveland, Ohio. 1967. Strán 367.

Podrobný životopis známeho kultúrneho činiteľa v zahraničí Dr. Jána Rekema, napísaný a vydaný z príležitosti jeho päťdesiatky. Vrátime sa k nemu v podrobnejšej recenzii.

★

Štefan Senčík, S.J.: MODERNÝ APOŠTOL. Úvahy o laickom apoštoláte v našej dobe. Vydali Slovenskí jezuiti, Galt, Ontario, Kanada. 1966. Strán 136.

Je to 24 úvah o rozličných otázkach laického apoštolátu s krátkym náčrtom duchovného života a so slovenským prekladom dekrétov II. Vatikánskeho snemu o « Laickom apoštoláte » a o « Kresťanskej výchove mládeže ».

★

Rudolf Dilong: POD KRÍŽOM. Básne. Vyšlo r. 1967 v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme, ako 6. zväzok série Lýra, za redakcie Gorazda Zvonického. Obálku nakreslil A. Paulíny, SDB. Strán 70. Recenziu prinesieme v budúcom čísle.

★

Josef Tomko: DIE ERRICHTUNG DER DIÖZESEN ZIPS, NEUSOHL UND ROSENAU (1776) UND DAS KÖNIGLICHE PATRONATS-RECHT IN UNGARN. Vyšlo v sérii: Kirche und Recht, Band 8, Beihefte zum Österr. Archiv für Kirchenrecht. Herausgegeben von W. M. Plöchl... in Verbindung mit dem Slowakischen Institut Rom-Cleveland als Band VI der Slowakischen Studien (Monographien), Wien, Herder, 1968. Strán 159. Ku knihe sa vrátime v budúcom čísle.

★

František Vnuk: KAPITOLY Z DEJÍN KOMUNISTICKEJ STRANY SLOVENSKA, Slovák v Amerike, Middletown, Pa., 1968. Strán 168. Recenziu prinesieme v budúcom čísle.

ZAZNAMENÁVAME

CENA VALENTÍNOVI BENIAKOVI. Vydavateľstvo Slovenský spisovateľ už od niekoľkých rokov udeľuje ceny za najlepšie literárne diela. Porota tohto vydavateľstva v zložení M. Hamada, I. Kupec, V. Petrík a R. Turňa pod predsedníctvom J. Bžocha udelila toho roku ceny Valentínovi Beniakovi za poéziu, Ladislavovi Ballekovi za prózu, Stanislavovi Šmatlákovi za literárno-historickú štúdiu a Ctiborovi Štítnickému ako aj Ľubomírovi Feldekovi za preklady. Beniak dostal cenu Slovenského spisovateľa za básnickú zbierku Hrachor, ktorá obsahuje verše z rokov 1953-1957. V nich Beniak vyjadril hlbokú lásku, plnú ľudskosti a viery k veľkým hodnotám života. Je to dokument, že básnik staršej generácie po rokoch zatratenia nachádza znova ohlas v národe, lebo jeho poézia hlása hodnoty, ktoré pretrvali stalinské deformácie. Prekvapením bolo aj udelenie ceny za prózu mladému spisovateľovi Ladislavovi Ballekovi za jeho prvotinu Útek na zelenú lúku. Táto psychologická próza ukazuje na pozoruhodný talent mladého autora a na jeho predstavivosť a myšlienkové bohatstvo.

VYZNAMENANIE. Kanadská vláda udelila Dr. J. Kirschbaumovi « Centennial Medal », ktorá mu bola doručená v decembri 1967 spolu aj s diplomom. Podľa diplomu toto vznačenie Dr. Kirschbaum dostal « in recognition of valuable service to the nation », čiže ako « uznanie za cenné služby Kanade ». Dr. Kirschbaum bol činný v uplynulých 18. rokoch nielen na kanadských univerzitách, ale aj v akademických organizáciách, v Interuniverzitnom výbore kanadských Slovanov a v rozličných etnických organizáciách. Vyznačenie kanadskou vládou bolo za túto činnosť.

NEMECKO-SLOVENSKÁ LITERÁRNA VÝMENA. Západonemecký prekladateľ Franz Peter Künzel uverejnil v denníku Süddeutsche Zeitung (24-25.2.68) zaujímavý článok pod názvom « Buchbrücke in die Slowakei », v ktorom zhrnul slovensko-nemeckú literárnu výmenu od 17. storočia až po súčasnosť. Zaujímavé pritom je Künzlovo konštatovanie, že slovenské preklady nemeckých autorov ako Böll, Grass, Enzensberger, Celan, Hochhuth vychádzali skôr ako české. A ďalej, že niektoré tieto preklady vychádzali vo vysokých nákladoch, napr. Remarquov Čas žiť, čas zomrieť 120.000, Böllov Biliard o pol desiatej 52.000, Hochhuthov Námestník 6.000 atď. Medzi známych slovenských prekladateľov z nemčiny Künzel radí Vincenta Šabíka, Perlu Bžochovú, Petra Hrivnáka, M. Mittelmanna-Dedinského, Ľudmilu Rampákovú, Júliusa Albrechta, Jána Roznera, Ivana Kupca, Iúliu Májkovú a Kornela Földvariho. Katedra germanistiky na bratislavskej univerzite je — podľa Künzla — nielen jedinou v ČSSR, kde sa prednáša

výlučne po nemecky, ale pravdepodobne jedinou v celom mimonemeckom svete.

ZEMEPISNÁ ENCYKLOPÉDIA O SLOVENSKU. Ide o taliansku *Geografia universale*. Je to vlastne preklad nie príliš veľkého diela, ktoré vydalo francúzske vydavateľstvo Larousse. Teraz ju vydalo i milánske nakladateľstvo Rizzoli. Vychádzala týždenne v elegantných zošitoch formátu 33 x 26 cm v novej úprave a so zreteľom na posledné štatistiky. Encyklopédia má 1504 strán, nepočítajúc do toho reprezentačné ilustrácie na obálkach jednotlivých fasciklov.

Česko-Slovensku sa tu venuje 20 strán i s fotografiami. Slovensko je tu predstavené iba v tomto súvise. No, aj tak sa v diele dobre vyníma. Milo padne slovenskému oku, že hneď prvé dve fotografie sú venované Vysokým Tatrám a slovenskému folklóru. Dôležitejšie pri tom je, že vysvetlivky sú jasné a rozprávajú o Slovensku a o Slovákoch. Zemepisné názvy sú dosť presné a chyby sa vyskytujú tak v českých ako v slovenských slovách.

Pri zostavovaní bola použitá nasledujúca bibliografia: Busek V. a Spulber N., « Czechoslovakia », New York a Londýn, 1957; Deffontaines P., « La vie forestière en Slovaquie », Paríž, 1932; George P., « La Tchécoslovaquie dans l'Europe centrale », Paríž, 1954; « Atlas de la République tchécoslovaque », Praha, 1935; Fichelle A., « La Tchécoslovaquie », Paríž, 1930. Všetko, čo je v encyklopédii o Česko-Slovensku, je vlastne od autora poslednej monografie (Fichelle).

Dielo správne rozlišuje medzi Slovákmi a Čechmi zo stránky prírodnej, ľudskej, jazykovej a klimatickej. Dejín sa takmer nedotýka. Tým sa má venovať osobitná encyklopédia.

Slovenský štát sa nespomína. Nájdu sa však jasné náznaky o « škodlivých » následkoch česko-slovenského dualizmu. Vyslovuje sa názor, že vývoj privedie k zliatiu týchto dvoch slovanských národov a posilní štátnu jednotu.

Takéto spracovanie nás neprekvapí, keď uvážime, že zostavovateľ sa opiera o diela pomerne staré, i keď používa aj novšie údaje. V bibliografii nevidíme ani jedného slovenského exilového autora. Preto skôr prekvapí, že fakty — okrem tradičných čechoslováckych téz — sú pomerne jasné a nie príliš stranícke.

Medzi ilustráciami sa pekne vynímajú farebné fotografie Bratislavy a levočskej radnice (na tri štvrte strany). Farebné fotografie formátu pohľadnice predstavujú panorámu Nitry a Trenčína. No, najlepšie sú ilustrované Čechy. Zato pomer medzi jednotlivými krajinami sa zdá obstojný. Ján Vetva

PAMÄTÁME. Kultúrny život v skromnom rámčeku zaznačuje aj výročia významných osobností. V č. 5, z 2. februára 1968 pripomenul svojim čitateľom výročia takýchto osobností, ktoré pripadli na február: od Milana Hodžu, cez Hviezdoslava, Johanna Gutenberga,

Kajetana Tyla, Carla Goldoniho, až po Thomasa Moora, Sama Tomášika a Julesa Verneho. Len na slovenského spisovateľa T. J. Gašpara, ktorý sa 7. februára dožil 75 rokov, zabudol... A nemal by, aj keď Tido J. Gašpar patrí k tým málo slovenským spisovateľom, ktorých Sväz slovenských spisovateľov stále vylučuje zo svojich radov. Ale, ako sa na Slovensku hovorí, to nie je hanba pre T. J. Gašpara.

Súčasná literárna kritika, najmä mladšia, si už uvedomila, že pri hodnotení spisovateľa sa s politickými argumentami nevystačí. Preto títo kritikovia odkrývajú Gašparovo dielo a nachádzajú v ňom veľké experimentátorské a umelecké hodnoty. (Najnovšie napr. E. Charouz v čes. mesačníku Plamen, č. 1, 1968). Spoznali, že T. J. Gašpara nemožno vylúčiť zo slovenskej literatúry len preto, že nevyhovuje komunistickému režimu, — (to by Američania museli vylúčiť zo svojej literatúry Ezra Poundu, Nori Knuta Hamsuna a Španieli Salvadora de Madariagu) — alebo niektorým komunistickým literárnym kritikom, ktorí do svojho remesla vnášajú nielen politické, ale aj konfesionálne hľadiská. Napr. D. Okáli, I. Kusý, M. Pišút a iní. Vyvolávajú tým starých zlých duchov, čím škodia veci i svojmu menu.

Tido J. Gašpar si zasluhuje obdiv za svoju literárnu tvorbu aj vo svojom vysokom veku. Ako predtým v samote žalára tak teraz v odlúčenosti od dnešného slovenského literárneho sveta napísal prekrásne literárne diela, ale na Slovensku nieto dnes nakladateľstva, ktoré by ich vydalo. No nielen za to čo napísal vo väzení a v súčasnej samote, ale aj za jeho cenné a krásne staršie diela má T.J.G. v našej literatúre trvalé miesto. Slovenskí spisovatelia v slobodnom svete nezabúdajú na veľkého majstra našej prózy a k 75. narodeninám
Vyvolávajú tým starých zlých duchov, čím škodia veci i svojmu
sily a pomoci božej do ďalšej tvorby. M. Ž.

SLOVENSKO MÁ 4 MILIÓNY 468.000 OBYVATEĽOV. Podľa zprávy Slovenského štatistického úradu v Bratislave, Slovensko malo koncom minulého roku 4,468.000 obyvateľov. Populačný vývin z posledných rokov sa roku 1967 spomalil. Narodilo sa o 4.000 detí menej ako roku 1966. Prirodzený prírastok obyvateľstva klesol o 42.000 osôb. To je najväčší pokles obyvateľstva od konca vojny.

ZÁSLUHA JÁNA MUDROCHA. Počiatkom februára zomrel náhle v Bratislave popredný predstaviteľ moderného slovenského maliarstva Ján Mudroch. Jeho oleje, kresby, štúdie, gvaše predstavujú veľké obohatenie nášho výtvarného umenia. Mudroch patril vždy medzi takzvaných pokrokových umelcov. Ale v jeho duši bolo čosi z Gorkého. V umení hľadal a nachádzal krásu, ktorú vytvárajú talentovaní ľudia, jedno pod akým režimom. A to, čo títo talentovaní ľudia vytvoria, je majetkom národa, ktorého sa nesmie dotýkať ruka žiadneho despotu. Toto stanovisko popudilo v temných časoch stalinskej poli-

tiky nejedného komunistického kulturtrégra proti Mudrochovi. Mudroch tu však zostal nekompromisným. To bolo zaiste dôvodom, že mu neudelili titul « národný umelec ». Popri svojom výtvarnom diele, ktorým vedel vyvolat' zvláštne estetické zážitky a vzrušit' l'udské city, či už osobitnost'ou výrazu alebo bohatstvom farieb, či už stvárňovaním vnútornej harmónie alebo extáziou farieb a dynamikou zobrazovaného predmetu — Mudroch si získal zásluhy aj ako pedagóg na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave. Má vel'kú zásluhu na tom, že je v Bratislave vysoká výtvarno-umelecká škola. Slovenská maliarska obec utrpela jeho odchodom vel'kú stratu.

BELO LETZ, známy viac menej už dožívajúcej slovenskej generácii, zaslúžil sa o slovenskú spisovnú reč pozoruhodným spôsobom. Patrí ku generácii, ktorá po Jozefovi Škultétym začala uzákoňovat' čistú a správnu slovenčinu do politického života národa. Ako funkčný orgán jeho prejavu, jeho vôle, jeho programu. Bartek, Jánošík, Mihál, Novák, Letz — mali u nás dlho kultúrnu i politickú váhu. Ich dielo žije dosial' nielen v ich početných štúdiách, ale aj v nespočetných slovenských knihách a hlavne vo vedomí potreby udržat' čistotu slovenčiny. Svojím účinkovaním otvárali cesty novej slovenskej budúcnosti kultúrnej i politickej. Ked' sa Belo Letz 5. novembra 1967 dožil 65 rokov, spomínali sme na celú grupu týchto odvážnych jazykovedcov. Jubilantovi však blahoželáme zvlášt', hoc iba dodatočne. A poznamenávame pritom, že cenná Letzova práca « Problémy slovenskej syntaxe » už dlhé roky nemôže nájst' vydavatel'a. Pritom Stalinove spisy vychádzali u nás v stotisícových nákladoch. Ajhl'a, « oslobodené » Slovensko! —mž—

SLAVICA CANADIANA, úradný orgán Kanadskej Asociácie Slavistov, prináša vo svojom 57 čísle bibliografické dáta o slovenských publikáciách, vydaných v Kanade, a cudzojazyčných prácach slovenských autorov, žijúcich v Kanade. Medzi inými uvedené sú 3 publikácie Msgr. J. Rekema a 8 publikácií Dr. J. Kirschbauma.

SLAVIC AND EAST-EUROPEAN STUDIES, dvojrečový štvrt'ročník vychádzajúci pri Université de Montréal, uverejnil v XII. ročníku, č. 2-3, recenziu F. Vnukovej knihy *Sedemnást' neúrodných rokov*, od Dr. J. Kirschbauma.

BOHEMIA, sympózium vydávané Collegiom Carolinum v Mníchove, prináša v VII. zväzku štúdiu Joerga K. Hoenscha na tému: « Základy programu Slovenskej l'udovej strany pred 1938 ». Treba však l'utovat', že autor opakuje vecné chyby a neobjektívne závery, ktoré sa vyskytli už v jeho knihe *Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik*, a na ktoré nielen v *Moste* (roč. 14, str. 81-84), ale aj v štvrt'ročníku *Slowakei*, podrobne poukázal Dr. Kirschbaum a v Literárnom Almanachu Slováka v Amerike F. Vnuk.

O B S A H

(Dokončenie z 2. strany obálky)

ROZHĽAD

— ok — **Daňo Okáli rehabilituje E. B. Lukáča — 71**
Zora Jesenská o komunistickej cenzúre — 72
— ap — **Nezabudli na Černovú — 72**
Krk.: **Matica srdcom národa — 74**
Imrich Kružliak: **Za Leopoldom Laholom — 74**
— in — **Neodspievané rekviem — 76**
— k — **† Miloš Ruppeldt (7. sept. 1967) — 78**

KNIHY

J. M. Kirschbaum: **Slovaks in Canada** (Mikuláš Šprinc) **— 80**
František Vnuk: **Dr. Jozef Tiso — President of the Slovak Republic** (A. P.) **— 83**
Milan S. Ďurica: **Die Slowakische Politik 1938-39 im Lichte der Staatslehre Tisos (— k —) — 85**
Entwicklungen im Kommunismus (— k —) — 86
Sziklay László: **Poznámky k Csokonaiho popularite v slovenskej literatúre** (Dr. Ján Rekem) **— 88**
— Slowakische Volkslieder im «Pesther Tageblatt» (Dr. J. Rekem) **— 88**
60 Years of the Slovak League of America (— r —) — 89
Ferko Vek: **Noctes et Dies** (Mikuláš Šprinc) **— 90**
Michal Dado: **Slovník politickej ekonómie** (jp) **— 91**
Literárny Almanach Slováka v Amerike na rok 1968 (— mš —) — 91
O. Augustín J. Záň: **Z večných prameňov — 92**
J. Dragoš-Alžbetínčan: **Pútnici — 92**
Ján E. Bor: **Msgr. Dr. Ján Rekem — 92**
Štefan Senčík, S. J.: **Moderný apoštol — 92**
Rudolf Dilong: **Pod Krížom — 92**
Josef Tomko: **Die Errichtung der Diözesen Zips, Neusohl und Rosenau... — 92**
František Vnuk: **Kapitoly z dejín Komunistickej Strany Slovenska — 92**

ZAZNAMENÁVAME

Cena Valentínovi Beniakovi — Vyznamenanie — Nemecko-Slovenská literárna výmena — 93 — Zemepisná encyklopédia o Slovensku (Ján Vetva) — Pamätáme — 94 — Slovensko má 4,468.000 obyvateľov — Zásluha Jána Mudrocha — 95 — Belo Letz — Slavica Canadiana — Slavic and East-European Studies — Bohemia — 96.

Z KNÍH, KTORÉ VYDAL
SLOVENSKÝ ÚSTAV SV. CYRILA A METODA V RÍME

možno ešte dostať:

PRE LITURGICKÚ OBRODU:

Latinsko-slovenský misál:	
veľký formát	$ 30.00
malý formát	$ 5.00
Omšový kánon (latinsko-slovenský)	$ 5.00
Zvláštne omše slovenských diecéz a apošt. admin.:	
veľký formát	$ 5.00
malý formát	$ 0.50
Dragoš-Alžbetínčan: **Živý prameň**	$ 2.50
Ideme k Otcovi (modlitby a piesne)	$ 1.00
K. Poláček SDB: **Vzrast v láske** (modlit. knižka pre deti)	$ 2.00
Gašparík: **Jednohlasná sv. omša**	$ 0.50

PRE DUCHOVNÝ ŽIVOT:

Ako má Cirkev plniť svoje poslanie v prítomnosti (encyklika Pavla VI. Ecclesiam suam)	$ 0.50
Msgr. K. M. Mlynarovič: **Oltár** (kázne)	$ 5.00
P. Gabriel OCD: **Dôverne s Bohom, II** (rozjímania)	$ 2.00

ŽIVOTOPISY:

Albertí-Jur Koza Matejov: **Don Bosko**	$ 2.00
Grassiano: **Laura Vicuña**	$ 1.00

PRE NÁBOŽENSKÚ VÝCHOVU:

Počúvaj, dieťa moje	$ 2.00
Šilhár-Ondrejka SDB: **Veľké stretnutie**	$ 1.00
Quoist: **Lásky pätnásťročných?**	$ 2.50
Quoist: **Láska, ale aká?**	$ 2.50

POÉZIA:

R. Dilong OFM: **Gorazd** (dráma)	$ 0.50
R. Dilong OFM: **Pod krížom**	$ 1.50
M. Šprinc: **Andante**	$ 1.50
G. Zvonický: **Prebúdza sa zem**	$ 1.00
G. Zvonický: **Slnko ma miluje**	$ 1.50
Zdravica sv. Cyrilovi a Metodovi	$ 1.00

DOKUMENTÁCIA:

Exsul familia Slovacorum (o náb. živote Slovákov v zahraničí)	$ 3.00

Objednávky treba poslať na adresu:

KRUH PRIATEĽOV CYRILOMETODSKEJ KNIHY
Casella Postale 6175
00100 ROMA (Prati) - Italia

Tlačí Tipografia Dario Detti - Via G. Savonarola, 1 - 00195 ROMA